

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στέγαση Μεταναστών: Τοπολογία, Εφαρμογές και Αξιολόγηση

Διπλωματική εργασία
Νασιάκου Αγγελική-Κερασία

Επιβλέπων: Λαλένης Κων/νος
Συνεπιβλέπων: Σαμαράς Νικόλαος

*Cover page:
UK Department for International
Development/western Burma/2015*

*Ευχαριστώ πολύ τόσο τον επιβλέποντα όσο και τον
συνεπιβλέποντα καθηγητή για την καθοδήγηση και τις
συμβουλές καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας.*

*Τους φίλους και τις φίλες Φωτεινή, Βαλάντη, Ράνια,
Ηρώ, Ινώ και Ηλία.*

Την οικογένεια για την βοήθεια και τη στήριξη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Σεπτέμβριος 2020

Στέγαση Μεταναστών: Τοπολογία, Εφαρμογές και Αξιολόγηση

Διπλωματική Εργασία
Νασιάκου Αγγελική-Κερασία

Επιβλέπων:
Λαλένης Κωνσταντίνος

Συνεπιβλέπων:
Σαμαράς Νικόλαος

Βεβαιώνω ότι η παρούσα εργασία είναι δική μου, δεν έχει συγγραφεί από άλλο πρόσωπο με ή χωρίς αμοιβή, δεν έχει αντιγραφεί από δημοσιευμένη ή αδημοσίευτη εργασία άλλου και δεν έχει προηγουμένως υποβληθεί για βαθμολόγηση στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ή αλλού. Βεβαιώνω ότι είμαι εν γνώσει των κανόνων περί λογοκλοπής του ΤΜΧΙΠΙΑ και ότι στο πλαίσιο αυτού έχουν τηρηθεί όλοι οι κανόνες κατά την ακαδημαϊκή δεοντολογία, σχετικά με αναφορές, βιβλιογραφία, κ.λπ., τόσο από έντυπες όσο και από ηλεκτρονικές πηγές. Σε περίπτωση λογοκλοπής αποδέχομαι όλες ανεξαιρέτως τις ποινές που προβλέπουν οι εκάστοτε Κανονισμοί του ΠΘ ή και του ΤΜΧΙΠΙΑ.

Ημερομηνία:

25 Σεπτεμβρίου 2020

Όνοματεπώνυμο:

Νασιάκου Αγγελική-Κερασία

Υπογραφή:

Περίληψη

Οι αυξημένες προσφυγικές αλλά και μεταναστευτικές ροές που έχουν προκύψει την τελευταία δεκαετία ανά τον κόσμο, έχουν κινήσει το ενδιαφέρον σε θέματα που απασχολούν την εξασφάλιση στέγης και ασφάλειας. Λαμβάνοντας υπόψη την κατά κόρον χρήση των καταυλισμών, εξετάζεται το συγκεκριμένο είδος στέγασης καθώς ενθαρρύνεται ως κύρια πολιτική όσον αφορά τους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς. Επίσης, κάποια συγκεκριμένα κριτήρια, όπως είναι η θέση του καταυλισμού και η οργάνωση του, εγείρουν ερωτήματα σχετικά με το δικαίωμα στην πόλη, την άμεση πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά και την συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Στην πορεία προσεγγίζονται δύο διαφορετικά είδη στέγασης, τα οποία εξετάζονται ως προς την μορφή τους και κατ' επέκταση την κάλυψη κοινωνικών αναγκών που προσφέρουν στους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς στις πόλεις. Αφενός η πρώτη προσέγγιση σχετίζεται με την κοινωνική κατοικία, που έχει ως κύριο άξονα την εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης αλλά και την κοινωνική ένταξη των πληθυσμών, αφετέρου το άλλο είδος είναι η αυτο-οργάνωση των πληθυσμών σε καταλήψεις στέγης, η οποία προκύπτει από την ανάγκη για άμεση πρόσβαση στην πόλη και την αξιοπρεπή στέγαση εντός της. Αυτή η εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει τον πολύπλοκο χαρακτήρα της προσφυγικής πολιτικής αναφορικά με τη στέγαση ως δικαίωμα αυτών των πληθυσμών, μέσα από μια ποικιλία παραδειγμάτων σε διάφορα μέρη του κόσμου.

Λέξεις κλειδιά: πρόσφυγας, μετανάστης, δικαίωμα στην πόλη, στέγαση, κοινωνική ένταξη, κοινωνικο-χωρικός αποκλεισμός, στεγαστικός διαχωρισμός

Abstract

The increased refugee and migration flows that have occurred over the last decade around the world, have raised the interest in issues based on housing and security. Considering the widespread use of the camps, this type of housing is under review, because it is encouraged as the main policy regarding the newly arrived populations. Also, some specific criteria, such as the location of the camp and its organization, raise questions about the right to the city, direct access to services and the goods, and participation in social life. Furthermore, two different types of housing are approached, which are examined in terms of their form and the coverage of the social needs they offer to the newcomer population in the cities. On the one hand, the first approach is related to social housing, which has as its main axis the provision of a decent living but also the social integration of the population, and on the other hand the second approach refers to the self-organization of the populations in squatting, which arises from the need for direct access to the city and decent housing within it. This thesis attempts to present the complex nature of refugee policy, in connection with the housing as a right of these populations, through a variety of examples in different parts of the world.

Key Words: refugee, immigrant, right to city, housing, social integration, socio-spatial exclusion, segregation

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Abstract	7
Εισαγωγή.....	13
ΜΕΡΟΣ Α- Χρήσιμα Δεδομένα, Θεωρητικές και Κριτικές Προσεγγίσεις	
1 Βασικές Έννοιες	16
1.1 Η έννοια «πρόσφυγας»	16
1.2 Η έννοια «μετανάστης»	17
1.3 Η έννοια «μετανάστης χωρίς έγγραφα».....	17
1.4 Η έννοια «αιτών άσυλο»	18
1.5 Η έννοια «μικτά μεταναστευτικά ρεύματα».....	18
1.6 Κοινωνικός-χωρικός αποκλεισμός	18
1.7 Κοινωνική ένταξη.....	19
2 Διεθνή Κείμενα για τη Διαχείριση και την Προστασία των Προσφυγικών και Μεταναστευτικών Πληθυσμών	24
2.1 Η προστασία του μετανάστη μέσα από το Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο.....	25
2.2 Η προστασία του πρόσφυγα μέσα από το Διεθνές Δίκαιο	26
2.2.1 Σύμβαση του 1951	27
2.2.2 Πρωτόκολλο του 1967	28
2.3 Το δικαίωμα στην κατάλληλη κατοικία	28
3 Στατιστικά Δεδομένα	32
3.1 Πρόσφυγικοί πληθυσμοί	32
3.2 Μεταναστευτικοί πληθυσμοί.....	34
4 Ο Ρόλος της Πόλης στη Μετανάστευση	40
4.1 Το δικαίωμα στην πόλη.....	40
4.2 Στεγαστική διαβίωση	42
4.3 Διεθνείς Συμβάσεις που συμβάλλουν στο σχεδιασμό της πόλης για ένταξη, ισότητα και διαφορετικότητα.....	45
5 Η Αστική Ανθεκτικότητα στα Πλαίσια της Μαζικής Εισροής των Πληθυσμών	50
5.1 Εισαγωγή στην έννοια	50
5.2 Θεωρητική προσέγγιση της ανθεκτικής πόλης.....	51
5.3 Πρόσφυγες και πόλεις στα πλαίσια της ανθεκτικότητας	53
ΜΕΡΟΣ Β- Μορφές Στέγασης Προσφύγων, Μεταναστών και Αιτούντων Άσυλο	
6 Ο Καταυλισμός.....	58
Θέση σχετικά με τον όρο	58
6.1 Χαρακτηριστικά Προσφυγικού Καταυλισμού	58
6.1.1 Κατηγορίες των προσφυγικών/μεταναστευτικών καταυλισμών.....	59

6.1.2 Διεθνή εγχειρίδια για το σχεδιασμό καταυλισμών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης	60
6.1.3 Η δομή του οργανωμένου καταυλισμού.....	61
6.1.4 Κριτήρια για επιλογή χώρου.....	64
6.2 Η χωρική διάσταση του καταυλισμού και η εννοιολογική του προσέγγιση	66
6.2.1 Από τα παραδείγματα του παρελθόντος.....	66
6.2.2 Στην πραγματικότητα του σήμερα.....	67
6.3 Από το «προσωρινό» στο «μόνιμο» και η αστικοποίηση του καταυλισμού	69
6.3.1 Οι καταυλισμοί προσφύγων ως πόλεις.....	70
6.3.2 Η διαδικασία της αστικής ανάπτυξης του καταυλισμού	73
6.4 Μελέτη Παραδειγμάτων Προσφυγικών Καταυλισμών	78
6.4.1 Αλγερία- Tindouf	78
6.4.2 Ελλάδα- Μόρια	82
7 Η Κοινωνική Κατοικία	90
7.1 Προδιαγραφές κατοικίας.....	91
7.2 Παραδείγματα παροχής κοινωνικής κατοικίας.....	94
7.2.1 Ελλάδα- Το πρόγραμμα ESTIA.....	94
7.2.2 Γερμανία Αμβούργο- Ανέγερση νέων κοινωνικών κατοικιών	95
7.3 Η μειονεκτική θέση των μεταναστών στη στέγαση.....	97
8 Εναλλακτικές Μορφές Στέγασης- Καταλήψεις Στέγης και Συστέγαση	102
8.1 Εννοιολογικές προσεγγίσεις	102
8.1.1 Τα αστικά κενά	102
8.1.2 Οι εφήμερες χρήσεις	103
8.1.3 Τα άδεια κελύφη	106
8.2 Η στέγαση σε άδεια κελύφη και η σύνδεση με την έννοια της ανθεκτικότητας	108
8.3 Καταλήψεις Στέγης και Συστέγαση (squatting and co-housing)	110
8.3.1 Κάτω Χώρες-Ολλανδία: We are Here!	114
8.3.2 Ελλάδα-Αθήνα: City Plaza	116
8.3.3 Ιταλία-Τορίνο: Olympic Village.....	117
Συμπεράσματα	120
Βιβλιογραφία.....	124

Κατάλογοι

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1 Χώρες Προέλευσης Προσφύγων το έτος 2019.....	32
Χάρτης 2 Χώρες Προορισμού Προσφύγων το έτος 2019	33

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1 Πρόσφυγες ανά χώρα προέλευσης το έτος 2019.....	33
Διάγραμμα 2 Πρόσφυγες ανά χώρα προορισμού το έτος 2019	34
Διάγραμμα 3 Ποσοστό Διεθνών Μεταναστών ανά Ήπειρο Προορισμού	35
Διάγραμμα 4 Σύγκριση μεταξύ των θεωριών της ανθεκτικότητας	52

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 Διεθνής Μετανάστες 1970-2019	35
Πίνακας 2 Ελάχιστες Προδιαγραφές για το Σχεδιασμό Καταυλισμού.....	64
Πίνακας 3 Κριτήρια Εξασφάλισης Επαρκούς Στέγης.....	91

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1 Οργανωμένος καταυλισμός στο Burundi.....	60
Εικόνα 2 Άτυπος καταυλισμός στο Calais της Γαλλίας	60
Εικόνα 3 Η οργάνωση του καταυλισμού	63
Εικόνα 4 Προσφυγικός καταυλισμός στο Mali.....	65
Εικόνα 5 Προσφυγικός καταυλισμός στο Bangladesh.....	65

Εικόνα 6 Προσφυγικός καταυλισμός Za'atari στην Ιορδανία	71
Εικόνα 7 Προσφυγικός καταυλισμός πριν και μετά την εγκατάσταση των Rohingya.....	72
Εικόνα 8 Η ζωή στον καταυλισμό προσφύγων στο Zaatari της Ιορδανίας	73
Εικόνα 9 Στοιχεία καθημερινότητας εντός του καταυλισμού Zaatari στην Ιορδανία.....	75
Εικόνα 10 Καταυλισμός Rabouni	79
Εικόνα 11 Κατάστημα τροφίμων εντός του καταυλισμού Rabouni.....	81
Εικόνα 12 Η ζωή εντός του καταυλισμού στη Μόρια.....	84
Εικόνα 13 Νέος καταυλισμός στην περιοχή Καρα Τεπέ.....	86
Εικόνα 14 Η ζωή των προσφύγων μετά την ολική καταστροφή του καταυλισμού	86
Εικόνα 15 Κοινωνικές κατοικίες στο Αμβούργο	96
Εικόνα 16 Κατάληψη στο Άμστερνταμ το 1980.....	114
Εικόνα 17 Κατάληψη εκκλησίας Vluchtkerk στο Amsterdam	115
Εικόνα 18 Κατάληψη στο City Plaza Hotel στην Αθήνα	116
Εικόνα 19 Το Olympic Village από δορυφορική εικόνα.....	117
Εικόνα 20 Η ημέρα της τρίτης επετείου της κατάληψης των κτιρίων.....	118

Εισαγωγή

Η προσφυγική και μεταναστευτική κρίση που διαδραματίζεται σε παγκόσμια κλίμακα έχει εγείρει ερωτήματα σχετικά με τη στέγαση των συγκεκριμένων πληθυσμών, καθώς ως φορείς αναφαίρετων ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει να έχουν πρόσβαση και σε αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης. Οι προκύπτουσες καταστάσεις εκτόπισης των πληθυσμών δημιουργούν κύματα προσφύγων που καταλήγουν είτε σε καταυλισμούς είτε εντός των πόλεων για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η κύρια απάντηση που δίνεται από τους αρμόδιους φορείς στη διαχείριση και αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης, είναι μία συγκεκριμένη πολιτική, που εστιάζει μόνο στην εξασφάλιση αναγκών πρωτίστης ανάγκης.

Λαμβάνοντας υπόψη τις στεγαστικές πολιτικές που υφίστανται, και σε στενή σύνδεση με την κατά κόρον επιλογή του προσφυγικού καταυλισμού ως κύρια πολιτική εγείρονται ερωτήματα σχετικά με την ικανοποίηση του δικαιώματος σε επαρκή στέγη. Κατ' επέκταση αυτή η πολιτική συνδυάζεται στενά με τον χωρικό διαχωρισμό τους και την αποτροπή τους από την ένταξη στην κοινωνία.

Η δεύτερη προσέγγιση είναι αυτή της κοινωνικής κατοικίας που παρέχεται σε πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, η οποία εμφανώς εξασφαλίζει καλύτερες συνθήκες διαβίωσης αλλά ενέχει κινδύνους οι οποίοι θα προσεγγιστούν μέσω παραδειγμάτων.

Η τρίτη προσέγγιση είναι αυτή των αυτο-οργανωμένων εγχειρημάτων που επιδιώκουν να εξασφαλίσουν πολλά περισσότερα από την πρόσβαση σε καλύτερες συνθήκες στέγασης. Συνήθως, η συγκεκριμένη μορφή στέγασης έχει ακτιβιστικό χαρακτήρα και επιδιώκει μέσω της κατάληψης κτιρίων την κάλυψη ανάγκης για πρόσβαση στην πόλη.

Ωστόσο, η προσέλευση των ατόμων από τις πόλεις εξαιτίας της δυναμικής και των ευκαιριών της, έχει προκαλέσει μία ραγδαία δημογραφική αλλαγή. Η δημογραφική αλλαγή που υφίστανται οι σύγχρονες μεγάλες πόλεις από τη μαζική είσοδο των νεοεισερχόμενων πληθυσμών θίγουν ζητήματα περί ανθεκτικού σχεδιασμού των πόλεων σε καταστάσεις σοκ. Η πόλη αποτελεί πρόκληση στο σχεδιασμό ώστε να επισημανθεί η συμβολή της στην ανθρωπιστική κρίση.

Η συγκεκριμένη εργασία προσπαθεί να σκιαγραφήσει την υφιστάμενη πολιτική στέγασης των νεοεισερχόμενων πληθυσμών κατά τη διάρκεια της κλιμάκωσης της μεγαλύτερης προσφυγικής και μεταναστευτικής κρίσης.

Μέρος Α' – Χρήσιμα Δεδομένα, Θεωρητικές και Κριτικές Προσεγγίσεις

Κεφάλαιο 1

Βασικές Έννοιες

1 Βασικές Έννοιες

Για τη βέλτιστη κατανόηση και εμπέδωση της παρούσας εργασίας είναι χρήσιμη η αποσαφήνιση συγκεκριμένων εννοιών, καθώς συγχέονται. Κάποιες από τις έννοιες που αποσαφηνίζουμε είναι αυτές του «πρόσφυγα», του «μετανάστη» και του «αιτούντος άσυλο» και προσεγγίζονται θεωρητικά ο κοινωνικός αποκλεισμός και η κοινωνική ένταξη, δύο έννοιες αντιθετικές, οι οποίες ωστόσο πλαισιώσουν την παρούσα εργασία.

Η Διεθνής Συνθήκη για το Καθεστώς των Προσφύγων (Σύμβαση του 1951) από τα Ηνωμένα Έθνη, η οποία εν συνεχεία συμπληρώθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης αποτέλεσε το κείμενο πάνω στο οποίο στηρίχθηκε για να προσδιοριστεί η έννοια του πρόσφυγα. Οι συμβάσεις αυτές αποτέλεσαν τα δύο βασικά κείμενα για την προστασία των ζώων και των δικαιωμάτων ενός υπέρογκου πληθυσμού, του προσφυγικού συγκεκριμένα, που αναγκάζεται να μετακινηθεί λόγω συνθηκών βίας και πολέμου (UNHCR, 2016).

1.1 Η έννοια «πρόσφυγας»

Σύμφωνα με το άρθρο 1 (Α) 2 της Σύμβασης του 1951 ορίζεται ότι πρόσφυγας *«είναι καθένας που εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου διώξεως για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε μία κοινωνική τάξη ή εξαιτίας πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει υπηκοότητα και δεν μπορεί ή λόγω του φόβου αυτού δεν θέλει να προσφύγει στην προστασία της χώρας αυτής, ή αν δεν έχει υπηκοότητα και βρίσκεται για τους παραπάνω λόγους εκτός της χώρας όπου προηγουμένως διέμενε δεν μπορεί ή λόγω φόβου δεν επιθυμεί να επιστέψει σε αυτή τη χώρα»*¹ (Ηνωμένα Έθνη, 1951).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Σύμβαση του 1951 ήτανε χρονικά και γεωγραφικά περιορισμένη, καθότι είχαν δικαίωμα αίτησης ασύλου μόνο άτομα που βρίσκονταν στην Ευρώπη και συγκεκριμένα πριν τη 1 Ιανουαρίου το 1951. Παρόλα αυτά, σε συνδυασμό με το Πρωτόκολλο του 1967, αίρεται ο γεωγραφικός περιορισμός με

¹ Ηνωμένα Έθνη: «Παντός προσώπου όπερ συνεπεία γεγονότων επελθόντων πρό της 1ης Ιανουαρίου 1951 και δεδικοιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητος, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκειται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύη της προστασίας της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχουν υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενον συνεπεία τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγουμένης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να επιστρέψη εις ταύτην. Εν ή περιπτώσει πρόσωπών τι είναι υπήκοος πλειόνων χωρών, ο όρος "ής έχει την υπηκοότητα" αναφέρεται εις μίαν εκάστην των χωρών ών το πρόσωπον τούτο είναι υπήκοος. Δεν θεωρείται στερούμενον της υπό της χώρας ής έχει την υπηκοότητα παρεχομένης προστασίας, πρόσωπον όπερ άνευ αιτίας βασιζομένης επί δεδικοιολογημένου φόβου δεν έκαμε χρήσιν της υφ' ετέρας των χωρών ών κέκτηται την υπηκοότητα παρεχομένης προστασίας».

αποτέλεσμα οι διατάξεις αυτές να αποκτήσουν οικουμενικό χαρακτήρα (UNHCR, 2017).

1.2 Η έννοια «μετανάστης»

Σύμφωνα με τον International Organization for Migration (IOM), ως μετανάστης θεωρείται *«κάθε άτομο που διασχίζει ή έχει διασχίσει τα διεθνή σύνορα ή έχει μετακινηθεί εντός ενός κράτους μακριά από το συνήθη τόπο διαμονής του ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος του ατόμου, επιπλέον ως μετανάστης θεωρείται κάθε άτομο ανεξάρτητα αν η μετακίνηση του είναι εθελοντική ή μη, ανεξαρτήτως των αιτιών της μετακίνησης ή της διάρκειας παραμονής του»* (IOM, 2019a & UN, n. d. ²).

Αξίζει να επισημανθεί ότι, δεν υπάρχει κάποιος ευρέως διαδεδομένος και επικυρωμένος προσδιορισμός της έννοιας της μετανάστευσης ή του μετανάστη (UNHCR, 2016). Ωστόσο έχει γίνει μία σημαντική και καθοριστική αναφορά από τα Ηνωμένα Έθνη στο «Recommendations on Statistics of International Migration» (UN DESA, 1998:18) για την έννοια του μετανάστη. Η αναφορά στη συγκεκριμένη έννοια αποτέλεσε έναυσμα ώστε να έχουμε στις μέρες μας μια προσέγγιση αυτής με αρκετά κατατοπιστικό και περιγραφικό τρόπο.

Οφείλει να σημειωθεί ότι η έννοια του μετανάστη φέρει αρκετές κατηγορίες λόγω του πολυδιάστατου χαρακτήρα του. Άλλωστε η μετανάστευση προκύπτει από ένα πλήθος κριτηρίων, τα βασικότερα εκ των οποίων είναι η εργασιακή δυναμική, η οικονομία της χώρας προορισμού, η ασφαλιστική και συνταξιοδοτική κατάσταση και τέλος, η εγγύτητα μεταξύ της χώρα προέλευσης και της χώρα υποδοχής καθώς μεταναστεύουν όλες οι ηλικιακές τάξεις (παιδιά έως και ηλικιωμένοι) με όχι απαραίτητο γνώμονα την εργασία (Καρκάνης, 2018a).

1.3 Η έννοια «μετανάστης χωρίς έγγραφα»

Ως μετανάστης χωρίς έγγραφα θεωρείται αυτός ο οποίος *«εξαιτίας της παράνομης εισόδου σε μια χώρα ή λήξης της βίζας του στερείται του νόμιμου καθεστώτος παραμονής στη χώρα διέλευσης ή φιλοξενίας. Ο όρος απευθύνεται στους μετανάστες, που παραβιάζουν τους κανόνες εισόδου μιας χώρας και σε οποιοδήποτε άλλο*

² UN (n. d.): «Any person who is moving or has moved across an international border or within a State away from his/her habitual place of residence, regardless of (1) the person's legal status; (2) whether the movement is voluntary or involuntary; (3) what the causes for the movement are; or (4) what the length of the stay is»

πρόσωπο που παραμένει στη χώρα φιλοξενίας, δίχως την έγκρισή της» (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, 2009).

1.4 Η έννοια «αιτών άσυλο»

Η έννοια των αιτούντων άσυλο, είναι ιδιαίτερα σημαντική και καθοριστική ως προς την χάραξη πολιτικών που συμπεριλαμβάνουν αυτή την κατηγορία πληθυσμών. Έτσι, ως αιτούντες άσυλο νοούνται *«τα άτομα που αναζητούν να επιτραπεί η είσοδό τους σε μια χώρα, ως πρόσφυγες, και βρίσκονται σε αναμονή της απόφασης της αίτησής τους για να αποκτήσουν το καθεστώς του πρόσφυγα, υπό τις σχετικές διεθνείς και εθνικές οδηγίες. Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης πρέπει να αναχωρήσουν από τη χώρα και ίσως και να απελαθούν, καθώς βρίσκονται υπό παράνομο καθεστώς, εκτός και αν η άδεια παραμονής τους έχει δοθεί για ανθρωπιστικούς ή άλλους σχετικούς λόγους» (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, 2009).*

1.5 Η έννοια «μικτά μεταναστευτικά ρεύματα»

Ο προσδιορισμός αυτής της έννοιας αξίζει να αναφερθεί, δεδομένης της διπλής προσφυγικής και μεταναστευτικής κρίσης που πραγματοποιείται τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα να προκαλείται μεγάλη σύγχυση στις χώρες υποδοχής που πράττουν το έργο του χαρακτηρισμού των πληθυσμών. Πρόκειται για προσφυγικά και μεταναστευτικά ρεύματα τα οποία λόγω της ταυτόχρονης άφιξης στις χώρες υποδοχής δυσχαιρένουν το έργο χαρακτηρισμού τους. Επομένως, ως μικτά μεταναστευτικά ρεύματα ορίζονται *«οι σύνθετες μετακινήσεις πληθυσμών, συμπεριλαμβανομένου προσφύγων, αιτούντων άσυλο, οικονομικών μεταναστών και άλλων μετακινήθέντων» (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, 2009).*

1.6 Κοινωνικός-χωρικός αποκλεισμός

Κοινωνικός αποκλεισμός

Για αρχή, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να εξεταστεί αποκομμένη από την έννοια του χωρικού αποκλεισμού. Η συγκεκριμένη έννοια έχει δημιουργήσει ανησυχία αλλά ταυτόχρονα και ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ακαδημαϊκή κοινότητα ως προς την εξέταση της, σε αρκετούς τομείς που κυμαίνονται σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών πεδίων από την Κοινωνιολογία, τη Ψυχολογία έως και την Πολεοδομία.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αποτελεί μια απλή θεωρητική έννοια αλλά αποκτά υπόσταση, δηλαδή εδράζεται μέσα στην κοινωνία. Ως τέτοιος, δηλαδή ως αποκλεισμός, και εξαιτίας πολύπλοκων και πολυδιάστατων παραγόντων, «στερεί το δικαίωμα πρόσβασης σε πόρους, αγαθά και υπηρεσίες, δικαιώματα, και προκαλεί αδυναμία συμμετοχής στις κανονικές σχέσεις και δραστηριότητες» (Levitas et al, 2007: 86). Απόρροια αυτού, είναι η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κοινωνικά αποκλεισμένων πληθυσμών, καθώς και η στέρηση βασικών δικαιωμάτων ανθρωπιστικού χαρακτήρα.

Χωρικός αποκλεισμός

Ως προέκταση του κοινωνικού αποκλεισμού, μπορεί να θεωρηθεί ο χωρικός αποκλεισμός όταν φυσικά μιλάμε για ομάδες ανθρώπων και συγκεκριμένα για ευάλωτους πληθυσμούς. Ο κοινωνικός σε συνδυασμό με το χωρικό αποκλεισμό, έχει επιβλαβή αποτελέσματα σε αυτούς τους πληθυσμούς. Γνωρίζοντας ότι η ευκολία και το δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες, απαραίτητες δομές για την καθημερινότητα, όπως εκπαίδευση και περίθαλψη, σχετίζονται και συνδέονται άρρηκτα με το χώρο.

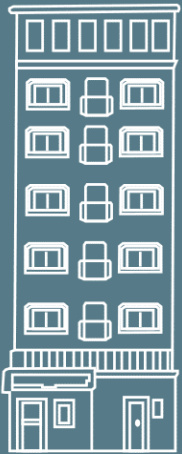
Αντιλαμβανόμαστε ότι ο χώρος της πόλης διαθέτει όρια, λεπτές γραμμές, οι οποίες ορίζουν το χαρακτήρα της με θετικό ή αρνητικό πρόσημο για την κοινωνία. Η επιβλαβής κατάσταση του χαρακτηρισμού, του στίγματος και τελικώς της περιθωριοποίησης ενέχει αρκετά προβλήματα για την κοινωνία και κατ' επέκταση για την πόλη.

Οι Knox και Pinch (Knox and Pinch, 2009: 309), επισημαίνουν ότι «*οι μειονοτικές ομάδες τείνουν να περιθωριοποιούνται από την κυρίαρχη ομάδα της κοινωνίας*». Στο θέμα της στέγασης οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές μεταξύ των ομάδων εξηγεί εν μέρει τον στεγαστικό διαχωρισμό, και η μείωση τέτοιου είδους φαινομένων εξαρτάται από την διαδικασία της κοινωνικής ένταξης (Knox and Pinch, 2009).

1.7 Κοινωνική ένταξη

Η κοινωνική ένταξη επικεντρώνεται σε πληθυσμούς που μπορεί να έχουν υποστεί κοινωνικό αποκλεισμό ή να πρόκειται για ευάλωτες ομάδες ή και για νεοεισερχόμενους πληθυσμούς που χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης για την ομαλή ένταξη τους.

Η διαδικασία της ένταξης πρέπει να προσεγγίζεται μέσα από μία ολοκληρωμένη στρατηγική που περιλαμβάνει ενέργειες και παροχές για την κάλυψη αναγκών, όπως είναι η στέγαση, η περίθαλψη, η εκπαίδευση, η κοινωνική αλληλεπίδραση αλλά και η εξασφάλιση επαγγελματικής κατάρτισης (Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, 2019). Η ένταξη, πρέπει να αποτελεί σημαντικό στοιχείο της μεταναστευτικής πολιτικής που εφαρμόζει μία χώρα υποδοχής, με γνώμονα την πραγματοποίηση όλων των προαναφερθέντων ενεργειών για την κατοχύρωση της ομαλής ένταξης.

Κεφάλαιο 2

*Διεθνή Κείμενα για τη Διαχείριση και
την Προστασία των Προσφυγικών
και Μεταναστευτικών Πληθυσμών*

2 Διεθνή Κείμενα για τη Διαχείριση και την Προστασία των Προσφυγικών και Μεταναστευτικών Πληθυσμών

Στην ιστορία ανέκαθεν παρατηρούνταν η τάση και η ανάγκη των ανθρώπων να διασχίζουν χώρες και σύνορα ούτως ώστε να επιβιώσουν από κάθε λογής διώξεις, παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τον πόλεμο ή τις εμφύλιες συγκρούσεις αλλά και την αναζήτηση ασφάλειας και καλύτερων ευκαιριών. Το ζήτημα που εξετάζεται σε αυτό το κεφάλαιο είναι με ποιον τρόπο προστατεύονται βάσει θεσμικού πλαισίου τα δικαιώματα των μεταναστών και των προσφύγων κατά τη διάρκεια της μετανάστευσης τους. Αρκετό καιρό πριν τους παγκοσμίους πολέμους υπήρχε ένα θεσμικό κενό για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο καλύφθηκε από διεθνή νομοθεσία και νομολογία που θα εξεταστεί εκτενέστερα στη συνέχεια. Στη νομολογία που σχετίζεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα (Ηνωμένα Έθνη, 1948) συγκαταλέγονται όλα τα πρόσωπα χωρίς καμία εξαίρεση, καθώς για την απόκτηση αυτών δεν γίνονται διακρίσεις ανάλογα με την ιδιότητα ενός προσώπου ή με το εκάστοτε νομικό καθεστώς μίας χώρας (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2014).

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται από τη Διεθνή Επιτροπή Νομικών στο Επαγγελματικό Εγχειρίδιο του 2014:

«Κανένας δεν μπορεί να στερηθεί τα ανθρώπινα δικαιώματά του επειδή έχει εισέλθει ή διαμένει σε μια χώρα κατά παράβαση των κανόνων για τη μετανάστευση που ισχύουν σε αυτή, και κανείς δεν μπορεί να τα στερηθεί επειδή μοιάζει ή είναι «ξένος», παιδί, γυναίκα ή επειδή δεν γνωρίζει τη γλώσσα που μιλιέται εκεί» (Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014: 59).

Όπως όλοι οι άνθρωποι, έτσι και οι μετανάστες και οι πρόσφυγες προστατεύονται από ένα μείγμα θεσμικών πλαισίων με Διεθνή και Περιφερειακή εμβέλεια. Σχετιζόμενοι οργανισμοί τονίζουν πως ένα κράτος υποχρεούται να σέβεται και να διασφαλίζει, πως όλοι θα έχουν ισότιμη εξασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους χωρίς διακρίσεις.

Είναι σαφές πως η μετανάστευση έχει πολύ-επίπεδο χαρακτήρα και οι κατηγορίες των μεταναστών συχνά μπλέκονται και αλληλοκαλύπτονται, μέχρις ότου ένας μετανάστης να καταγραφεί σε μία συγκεκριμένη κατηγορία κατά τη διάρκεια του

ταξιδιού. Γενικά, οι μετανάστες από την στιγμή που εισέρχονται σε μία χώρα ταξινομούνται σε αδρές γραμμές: στους νόμιμους μετανάστες, τους παράτυπους μετανάστες, τους αιτούντες άσυλο ή τους πρόσφυγες και άλλους μετανάστες που χρήζουν προστασίας.

Μεγάλο ποσοστό των μεταναστών έχει πέσει θύμα εξαπατήσεων και διακρίσεων που μπορεί να σχετίζεται με την ηλικία, το φύλο, τη φυλή, τη γλώσσα είτε ακόμα και με τη θρησκεία. Η διεθνής νομοθεσία έχει εξασφαλίσει την αναγνώριση ισότιμων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την υποχρέωση των κρατών να υπακούσουν σε αυτή και να την εφαρμόσουν. Λόγω της τεράστιας σύγχυσης και άγνοιας σχετικά με τα δικαιώματα αυτών των ανθρώπων κατά την είσοδο τους σε μια χώρα, κρίνεται απαραίτητο να γίνει αναφορά σε κάποια σημαντικά δικαιώματα για τη ζωή όπως αυτά επισημαίνονται και στη διεθνή νομολογία.

2.1 Η προστασία του μετανάστη μέσα από το Διεθνές Θεσμικό Πλαίσιο

Οι μετανάστες, όπως επισημάνθηκε πρωτύτερα, δεν εγκαταλείπουν τη χώρα τους μόνο για οικονομικούς λόγους ή για εύρεση εργασίας αλλά πιθανόν και για θέματα που σχετίζονται με τις διώξεις, τον πόλεμο, την πολιτική αστάθεια, τις εμφύλιες συγκρούσεις, τις κακοποιήσεις ή τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αναζήτηση για καλύτερες συνθήκες ζωής δεν φαίνεται να εξασφαλίζεται, ενώ είναι εξαιρετικά σημαντικό οι μετανάστες να μην πέφτουν θύματα ρατσιστικών επιθέσεων ή εκμετάλλευσης στη χώρα προορισμού.

Βασικός πυλώνας για την εξάλειψη των διακρίσεων και την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών ήταν η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1948. Μέσα από μία σειρά διαφόρων διατάξεων του διεθνούς δικαίου σε συνδυασμό με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (ΔΣΟΚΜΔ) οι μετανάστες εξασφαλίζουν και απολαμβάνουν τα δικαιώματα τους (Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014).

Επιμέρους Συμβάσεις έχουν καταφέρει να δώσουν λύση καλύπτοντας και προστατεύοντας τις ουσιαστικές κατηγορίες μεταναστών, αλλά και όλων των προσώπων φυσικά. Πρόκειται για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και τα Πρωτόκολλά της, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες,

τη Διεθνή Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, τη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας και τη Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία όλων των Ατόμων από Βίαιη Εξαφάνιση (Κτιστάκης, 2013).

Οι αυξημένες μεταναστευτικές ροές προς μία χώρα προκαλούν έντονες αντιδράσεις καθώς είναι ένα από τα πιο φλέγοντα ζητήματα της επικαιρότητας και λαμβάνουν μέχρι και πολιτικές διαστάσεις. Οι πολιτικές αποφάσεις επηρεάζουν τη λήψη μέτρων για τη μετανάστευση, καθώς καταγράφεται πως καταπατούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτό σημαίνει πως η κοινωνική ένταση κατά των μεταναστών και η πρόκληση ρατσιστικών επεισοδίων εναντίον αυτών καταφέρνει και αποτυπώνεται στο εκάστοτε εθνικό δίκαιο κάθε χώρας. Οι πολίτες εναντιώνονται προς τους μετανάστες και τίθενται ζητήματα γύρω από «την ασφάλεια, την εθνική ταυτότητα, την κοινωνική αλλαγή και την οικονομική αβεβαιότητα» (Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014) τα οποία ζητήματα έχουν ως αποτέλεσμα τη θέσπιση νόμων που δεν σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.

2.2 Η προστασία του πρόσφυγα μέσα από το Διεθνές Δίκαιο

Ο πρόσφυγας είναι ένα άτομο που χρήζει διεθνούς προστασίας και για την πραγματοποίησή του, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ενώ στην πορεία η Σύμβαση του 1951 σε συνδυασμό με το Πρωτόκολλο του 1967 εξασφαλίζουν ένα σύνολο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που καταλήγουν αμιγώς στην προστασία και στην αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα.

Στα δικαιώματα των προσφύγων εμπίπτουν ταυτόχρονα και τα αναφαίρετα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς ως φορείς αυτών εξασφαλίζουν την σωστή και δίκαιη μεταχείριση τους στις χώρες προορισμού. Η προστασία των προσφύγων συμπληρώνεται με περιφερειακές συμβάσεις όπως είναι η Αμερικάνικη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και των Υποχρεώσεων του Ανθρώπου, ο Αφρικανικός Χάρτης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών και ο Αραβικός Χάρτης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, όπως προαναφέρθηκε, ήταν η απαρχή για την αναγνώριση του δικαιώματος αίτησης ασύλου και συγκεκριμένα στο Άρθρο 14.1 αναφέρεται ότι «κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει

το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες» (Ηνωμένα Έθνη, 1948).

2.2.1 Σύμβαση του 1951

Η Σύμβαση της Γενεύης ή Σύμβαση του 1951, ήταν ένα πρωτοπόρο διεθνές εργαλείο όπου διά μέσω αυτού θεσπίζεται ο ορισμός του πρόσφυγα, τα δικαιώματα αυτού και οι ελευθερίες του και τονίζει τις υποχρεώσεις που έχει ο πρόσφυγας προς τη χώρα υποδοχής (UNHCR, 2017). Στην ουσία φροντίζει ώστε να καλυφθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα των προσφύγων με σκοπό να είναι ισότιμα με αυτά των κατοίκων της χώρας υποδοχής. Η σύσταση της Σύμβασης της Γενεύης αναγνωρίζει τον παγκόσμιο αντίκτυπο της προσφυγικής κρίσης καθώς και τον ζωτικής σημασίας ρόλο που θα διαδραματίσει η αμοιβαία συνεργασία των χωρών πάνω στην διευθέτηση αυτής.

Πιο συγκεκριμένα, μέσω της Σύμβασης του 1951, επικυρώνονται ζητήματα τα οποία σχετίζονται με:

- *«την παροχή προστασίας στους πρόσφυγες χωρίς διακρίσεις,*
- *τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα και οι υποχρεώσεις αυτών έναντι των κρατών που τους φιλοξενούν,*
- *την σημαντικότητα της απέλασης ενός πρόσφυγα από τη χώρα ασύλου η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον σε εξαιρετικές περιπτώσεις, για λόγους εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξης,*
- *την διεθνή συνεργασία για την παροχή ασύλου και την αποφυγή ανισοκατανομής και δημιουργία δυσανάλογου βάρους σε κάποια κράτη,*
- *την ανθρωπιστικής σημασίας προστασίας των προσφύγων και το γεγονός ότι η παροχή ασύλου είναι μέρος αυτής της συνθήκης και όχι αιτία έντασης μεταξύ των κρατών,*
- *την υποχρέωση των κρατών να συνεργάζονται στενά με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες» (UNHCR, 2005).*

Η Σύμβαση στις μέρες μας έχει αποδειχθεί αρκετά ευέλικτη για όλες τις περιπτώσεις που χρειάστηκε η παροχή προστασίας σε ανθρώπους οι οποίοι διώχθηκαν από την χώρα καταγωγής ή ιθαγένειας τους. Οι 140 χώρες που έχουν

υπογράψει τη Σύμβαση ή και το Πρωτόκολλο αλλά και όλες οι υπόλοιπες χώρες, ακόμα και αυτές που δεν έχουν υπογράψει τη Σύμβαση, υποχρεούνται να παρέχουν προστασία σε άτομα που κινδυνεύουν, βάσει του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου (UNHCR, 2017). Έτσι, κανένας άνθρωπος και κανένας πρόσφυγας δεν θα επιστραφεί πίσω σε χώρα όπου κινδυνεύει η ζωή του βάσει των κειμένων της Ύπατης Αρμοστείας που αποτελούν τα μοναδικά έγκυρα έγγραφα για τον προσδιορισμό του καθεστώτος του πρόσφυγα. Ο ρόλος επίσης της Ύπατης Αρμοστείας είναι να ελέγχει την εύρυθμη λειτουργία της Σύμβασης της Γενεύης (Άρθρο 35) καθώς το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει αλλάξει χαρακτήρα και έχει ενταθεί, αλλά η ενέργεια της δίωξης παραμένει ίδια.

2.2.2 Πρωτόκολλο του 1967

Το Πρωτόκολλο του 1967 έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα στο παραπάνω «εργαλείο». Συντάχθηκε με σκοπό να αφαιρέσει τους γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς που έθετε η Σύμβαση, καθώς μόνο τα άτομα που σχετίζονταν με τα γεγονότα που συνέβησαν στην Ευρώπη πριν την 1η Ιανουαρίου του 1951, είχαν το δικαίωμα να υποβάλλουν αίτηση ασύλου.

Το ίδιο το Πρωτόκολλο, ως προέκταση της Σύμβασης της Γενεύης, έχει ως στόχο την προστασία όλων των προσφύγων, αλλά χωρίς σύνορα και περιορισμούς. Θεμελιακό στοιχείο του Πρωτοκόλλου αποτελεί η αρχή της μη επαναπροώθησης που έχει ως κύριο στόχο την παροχή ασύλου και αυτό συνεπάγεται με την απαγόρευση απέλασης ενός πρόσφυγα εκεί όπου η ζωή του κινδυνεύει.

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί πως ο καθορισμός του καθεστώτος του πρόσφυγα δεν ρυθμίζεται ούτε από τη Σύμβαση αλλά ούτε και από το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο. Κάθε κράτος με την εθνική του νομοθεσία είναι αρμόδιο για την απονομή της ιδιότητας του πρόσφυγα (Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2002).

2.3 Το δικαίωμα στην κατάλληλη κατοικία

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα φροντίζει ώστε να αναγνωρίζονται τα δικαιώματα που έχουν οι άνθρωποι σε ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης. Βάσει του άρθρου 11 του ΔΣΟΚΜΔ, κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα «σε τροφή, νερό και υγιεινή και το δικαίωμα στην κατάλληλη κατοικία» (Ηνωμένα Έθνη, 1966). Σε αυτή την ενότητα θα εστιάσουμε στο

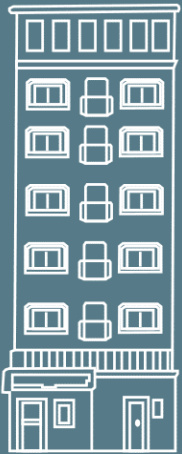
τελευταίο αναφερθέν δικαίωμα. Τα δικαιώματα αυτά φυσικά δεν περιορίζονται μόνο στον ΔΣΟΚΜΔ, αλλά καλύπτονται από επιμέρους συνθήκες και συμβάσεις.

Το δικαίωμα στην κατάλληλη κατοικία περιβάλλει ένα εκτενές φάσμα προστασία προς τους μετανάστες, το οποίο συμβάλλει ιδιαίτερα στη ζωή των ανθρώπων αυτών. Είναι ζήτημα ύψιστης σημασίας, καθώς συνδέεται αφενός με το δικαίωμα πρόσβασης σε επαρκή αποθέματα ασφαλούς νερού και αφετέρου με το δικαίωμα στην υγεία (Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014). Η παροχή στέγης δεν είναι απλό ζήτημα καθώς, αποτελεί προϋπόθεση για την ικανοποίηση περισσότερων ατομικών αναγκών (Murray et al, 2005).

Μία ιδιαιτερότητα που περιβάλλει το δικαίωμα στην κατοικία, είναι ότι δημιουργεί μία μίξη διάφορων δικαιωμάτων που σχετίζονται με την εξασφάλιση αυτού. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με την Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Μορφωτικών Δικαιωμάτων (ΕΟΚΜΔ), για την πρόσβαση στην κατάλληλη κατοικία πρέπει να τηρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

«..το δικαίωμα στην ασφάλεια του μισθωτή, το δικαίωμα κατάλληλης κατοικίας με τις υποδομές που είναι απαραίτητες για την υγεία, την ασφάλεια, την άνεση και τη διατροφή, το δικαίωμα σε κατάλυμα κατοικήσιμο, ασφαλές, το οποίο προσφέρει προστασία από τις καιρικές συνθήκες και τις ασθένειες, καθώς και επαρκή χώρο, το δικαίωμα σε κατοικία που να είναι προσβάσιμη σε όσους τη δικαιούνται και να είναι σε τέτοια τοποθεσία έτσι ώστε να επιτρέπει την πρόσβαση στην απασχόληση, σε υγειονομικές υπηρεσίες, σχολεία, παιδικούς σταθμούς και άλλες κοινωνικές υπηρεσίες» (United Nations, 2009 και Διεθνής Επιτροπή Νομικών, 2014).

Η πραγμάτωση του δικαιώματος στην κατάλληλη κατοικία ολοκληρώνεται με την διάθεση, καταλυμάτων ή μέσων διαβίωσης, από το κράτος στους πρόσφυγες και στους μετανάστες που εισέρχονται σε μία χώρα, για την εξασφάλιση αξιοπρεπής διαβίωσης τους ως απόρροια της Σύμβασης της Γενεύης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), επισήμανε τις άθλιες συνθήκες που καταγράφονται σε χώρους προσωρινής διαμονής που παρέχονται στους μετακινούμενους πληθυσμούς, οι οποίοι εξελίσσονται σε μακροχρόνια μορφή διαμονής και τόνισε την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από αυτές της εικόνες του σήμερα (ΕΔΔΑ, 2011).

Κεφάλαιο 3

Στατιστικά Δεδομένα

3 Στατιστικά Δεδομένα

Εξαιρετικά σημαντική κρίνεται στην μετανάστευση, η γεωγραφία και κατ' επέκταση η γεωγραφική θέση. Αρκετοί άνθρωποι που μεταναστεύουν εκτός των συνόρων τους, πραγματοποιούν μετακίνηση σε γειτονικές χώρες ή χώρες που βρίσκονται πλησίον τους. Σύμφωνα και με τους «Νόμους της Μετανάστευσης» (Ravenstein, 1885) οι περισσότεροι μετανάστες διανύουν σχετικά μικρές αποστάσεις, εξαιτίας της «ελκτικής δύναμης που ασκεί η εγγύτητα». Σε περίπτωση διάσχισης μεγάλων αποστάσεων, ο μεταναστευτικός πληθυσμός κατευθύνεται προς μεγάλα εμπορικά ή βιομηχανικά κέντρα. Έτσι επιλέγονται χώρες που πιθανόν είναι πιο προσιτές για ταξίδι αλλά χαρακτηρίζονται και από εύκολη επιστροφή στον τόπο καταγωγής τους. Ο Ravenstein επίσης, τονίζει πως η ελκτική δύναμη διαφέρει στην περίπτωση της ακούσιας και της εκούσιας μετανάστευσης καθότι συντρέχουν διαφορετικοί λόγοι (Καρκάνης, 2018b).

3.1 Προσφυγικοί πληθυσμοί

Χάρτης 1 Χώρες Προέλευσης Προσφύγων το έτος 2019

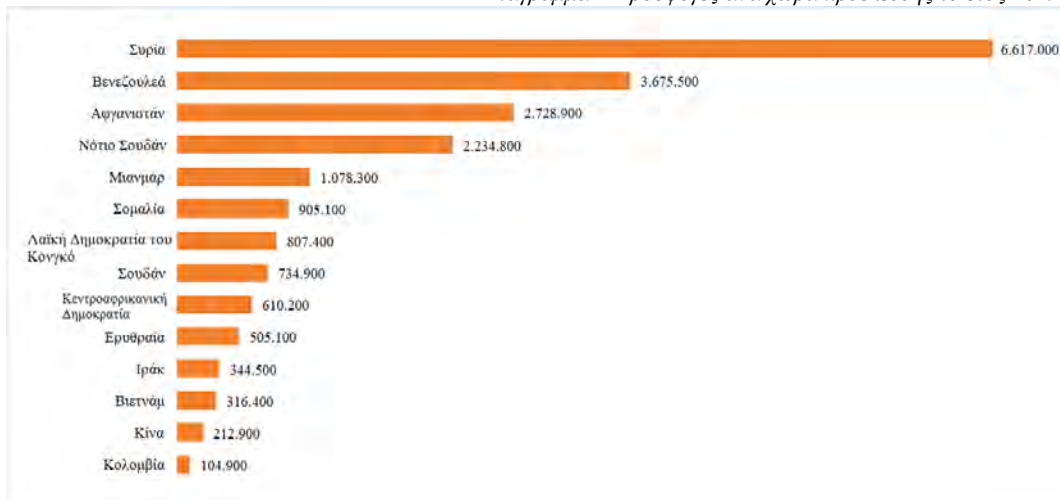

Πηγή: UNHCR, 2020, Ιδία Επεξεργασία

Οι προσφυγικοί πληθυσμοί, υπολογίζεται πως τα τελευταία 10 χρόνια, έχουν σχεδόν διπλασιαστεί. Βάσει των δεδομένων της UNHCR, η οποία είναι υπεύθυνη αρμόδια υπηρεσία για τους πρόσφυγες, έχει καταγράψει έως και το έτος 2019 συνολικά 26 εκατομμύρια πρόσφυγες, εκ των οποίων τα 5,6 εκατομμύρια

αντιστοιχούν σε Παλαιστίνιους πρόσφυγες, με αρμόδια υπηρεσία να έχει τεθεί η UNRWA (UNHCR, 2020).

Διάγραμμα 1 Πρόσφυγες ανά χώρα προέλευσης το έτος 2019

Πηγή: UNHCR, 2020, Ιδία Επεξεργασία

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση «Global Trends, Forced Displacement In 2019», της UNHCR, η Συρία βλέπουμε πως είναι η χώρα με το μεγαλύτερο εκτοπισμένο πληθυσμό προσφύγων από το 2014 έως και το 2019 όπου και κατεγράφησαν 6,6 εκατομμύρια πρόσφυγες. Ακολουθεί η Βενεζουέλα με συνολικά 3,6 εκατομμύρια και το Αφγανιστάν με 2,7 εκατομμύρια πρόσφυγες για το έτος 2019 όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1 (UNHCR, 2020).

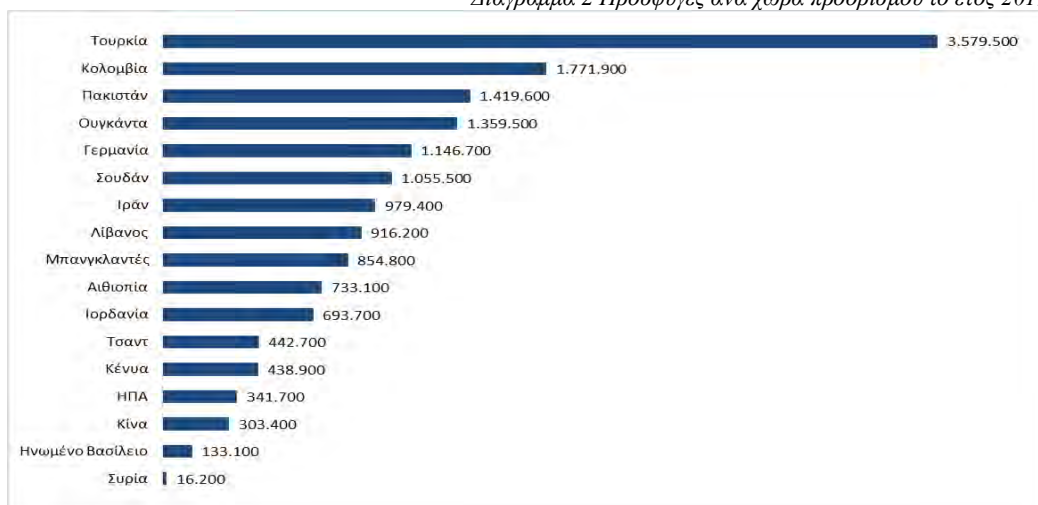
Χάρτης 2 Χώρες Προορισμού Προσφύγων το έτος 2019

Πηγή: UNHCR, 2020, Ιδία Επεξεργασία

Συσχετίζοντας τα δεδομένα της UNHCR με τους «Νόμους της Μετανάστευσης» του Ravenstein, παρατηρείται ότι η χώρα στην οποία επιλέγουν να μεταναστεύσουν οι πληθυσμοί και να ζητήσουν άσυλο, επηρεάζεται σημαντικά από τη γεωγραφική εγγύτητα. Κατά κύριο λόγο οι πληθυσμοί επιλέγουν να παραμείνουν κοντά στη χώρα καταγωγής τους. Οι κύριοι προορισμοί όπως βλέπουμε και στο Χάρτη 2, είναι η Τουρκία που φιλοξένησε 3,6 εκατομμύρια Σύριους πρόσφυγες, η Κολομβία με 1,8 εκατομμύρια πρόσφυγες από τη Βενεζουέλα και το Πακιστάν που φιλοξένησε 1,4 εκατομμύρια πρόσφυγες από το Αφγανιστάν (UNHCR, 2020).

Διάγραμμα 2 Πρόσφυγες ανά χώρα προορισμού το έτος 2019

Πηγή: UNHCR, 2020, Ιδία Επεξεργασία

3.2 Μεταναστευτικοί πληθυσμοί

Παρά το γεγονός ότι η μετανάστευση αποτελεί μία κοινωνική συνθήκη από αρχαιοτάτων χρόνων παγκοσμίως, φαίνεται πως επιταχύνθηκε και ενισχύθηκε την τελευταία δεκαετία λόγω των ευρύτερων μεταβολών της οικονομίας, του εμπορίου και της παγκοσμιοποίησης. Οι συνθήκες αυτές επέτρεψαν τις μετακινήσεις για εύρεση εργασίας, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως πολιτικούς, γεωγραφικής θέσης των χωρών προορισμού και προέλευσης και διάφορων νομικών ζητημάτων (IOM, 2019b). Συγκεντρωτικά ο αριθμός των διεθνών μεταναστών για το έτος 2019 ανέρχεται στα 272 εκατομμύρια, ένα νούμερο που αποτελεί το 3,5% του παγκόσμιου πληθυσμού, εκ των οποίων το 52% είναι άντρες και το 48% είναι γυναίκες (IOM, 2019b).

Η απόδοση των ορισμών μετανάστευση και μετανάστης όπως διευκρινίζεται και στο Κεφάλαιο 1, είναι πολύ-επίπεδη και αρκετά δύσκολη στην κατανόηση καθώς

από χώρα σε χώρα και ανάλογα με το νομικό και πολιτικό πλαίσιο οι δύο αυτές έννοιες μεταβάλλονται. Επίσης γίνεται ακόμα πιο πολύπλοκο το έργο συλλογής πληθυσμιακών δεδομένων όσων αναφορά τους μετανάστες.

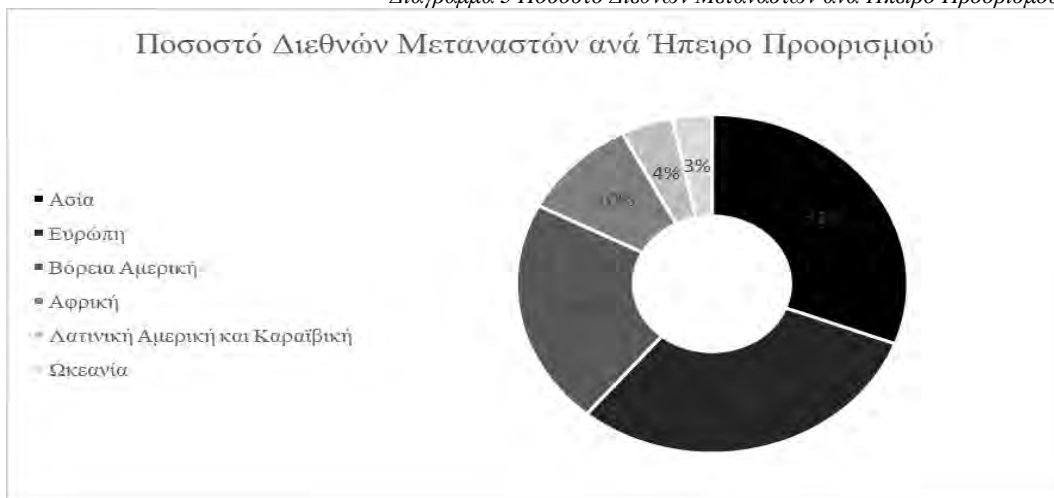
Πίνακας 1 Διεθνής Μετανάστες 1970-2019

Έτος	Αριθμός μεταναστών	Ποσοστό μεταναστών προς παγκόσμιο πληθυσμό
1970	84,460,125	2,3%
1975	90,368,010	2,2%
1980	101,983,149	2,3%
1985	113,206,691	2,3%
1990	153,011,473	2,9%
1995	161,316,895	2,8%
2000	173,588,441	2,8%
2005	191,615,574	2,9%
2010	220,781,909	3,2%
2015	248,861,296	3,4%
2019	271,642,105	3,5%

Πηγή: IOM 2019b, Ιδία επεξεργασία

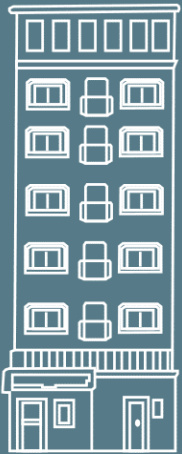
Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 1, το απόθεμα των παγκόσμιων διεθνών μεταναστών από το 1970 μέχρι και το 2019 αυξάνεται σταδιακά. Η κλιμάκωση ανά πενταετία φαίνεται να είναι σταθερή, ωστόσο την τελευταία δεκαετία (2010-2019) συγκριτικά με την προηγούμενη (2000-2010) είχε καταγραφεί αύξηση της τάξης του 0,3%. Κύρια αιτία φαίνεται να είναι η οικονομική ύφεση συγκεκριμένων χωρών η οποία οδήγησε τους πληθυσμούς σε χώρες όπου υπήρχε μεγαλύτερη προσφορά εργασίας και κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης.

Διάγραμμα 3 Ποσοστό Διεθνών Μεταναστών ανά Ήπειρο Προορισμού

Πηγή: UN DESA Data, Ιδία επεξεργασία

Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με στοιχεία του United Nation Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), και όπως αυτά απεικονίζονται στο Διάγραμμα 3, το έτος 2019 η Ευρώπη και η Ασία αποτέλεσαν τις ηπείρους που δέχτηκαν τους περισσότερους διεθνείς μετανάστες, περίπου στα 82 με 83 εκατομμύρια η καθεμία. Ποσοστιαία στην Ευρώπη και στην Ασία βρίσκεται το 61% του συνολικού αποθέματος των διεθνών μεταναστών, στην Βόρεια Αμερική το 22%, στην Αφρική το 10 %, στη Λατινική Αμερική και στην Καραϊβική το 4% και τέλος στην Ωκεανία το 3% (UN DESA, 2019).

Κεφάλαιο 4

*Ο Ρόλος της Πόλης στη
Μετανάστευση*

4 Ο Ρόλος της Πόλης στη Μετανάστευση

4.1 Το δικαίωμα στην πόλη

Οι πόλεις, ειδικά μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κατέχουν νέα ισχύ. Διάφοροι παράγοντες έχουν συμβάλει στη μαζική αναγκαστική εγκατάσταση ή μετακίνηση πληθυσμών προς αυτές με αποτέλεσμα την αστικοποίηση. Αυτοί οι παράγοντες μπορεί να σχετίζονται με την εκβιομηχάνιση, την οικονομική δυσχέρεια και την ανεργία. Η πληθωρική αυτή συγκέντρωση στον αστικό χώρο έχει φανερώσει πολλών ειδών ανισότητες, οι οποίες πέρα από την κοινωνική τους υπόσταση αποκτούν και χωρική. Εκτός αυτού, οι πόλεις διαδραματίζουν και σημαντικό ρόλο ο οποίος σχετίζεται με την ενσωμάτωση των πληθυσμών.

Στην εξεταζόμενη περίπτωση αυτής της εργασίας, μέσω των διάφορων πολιτικών που ασκούνται προς τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, η απομάκρυνση από την πόλη είναι μία επίσημη πολιτική που εφαρμόζεται από το εκάστοτε κράτος. Μέχρι πριν το 2009, η επίσημη θέση του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες ήταν ότι δεν ανήκουν στις πόλεις (Earl, 2019). Η θέση αυτή έρχεται να ανατραπεί με την δημοσιοποίηση της έκθεσης «Policy on Refugees Protection and Selection in Urban Areas» (UNHCR, 2009), όπου βλέπουμε μέσα από αυτή την έκθεση την προοπτική ένταξη των προσφύγων στον αστικό ιστό καθώς και τον σημαντικό χαρακτήρα που έχει η πόλη. Το 2014 μειώνεται το ενδιαφέρον για την ένταξη των προσφύγων στις πόλεις, με την δημοσιοποίηση της έκθεσης «Policy on Alternatives to Camps» (UNHCR, 2014), όπου σύμφωνα με την Earle, εστιάζει η Υπάτη Αρμοστεία προς τους οργανωμένους καταυλισμούς στην εποχή της ερχόμενης προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης (Earle 2019).

Ωστόσο, οι πόλεις κατακλύζονται από νεοεισερχόμενους πληθυσμούς που αναζητούν καταφύγιο εντός τους. Οι αστικοί πρόσφυγες προσεγγίζουν άτυπους οικισμούς και παραγκουπόλεις ενώ πρώτα έχουν αναγκαστεί να διασχίσουν επικίνδυνες διόδους για την άφιξη τους σε μία χώρα, έχοντας ως ελπίδα μία καλύτερη ζωή. Ωστόσο αυτό φαίνεται να μην συμβαίνει, καθώς είναι αναπόφευκτη συνθήκη η επιβίωση σε ένα απομονωμένο χώρο, ο οποίος μερικές φορές είναι αυτοσχέδιος και άλλες φορές παρέχεται, γεγονός που αποδεικνύει ότι δεν πληρούνται οι απαραίτητες προδιαγραφές για αξιοπρεπή διαβίωση. Πιο συγκεκριμένα, τα κράτη υποδοχής προκειμένου να διαχειριστούν μεγάλο αριθμό

μεταναστών κατασκευάζουν προσωρινούς οικισμούς οι οποίοι δεν τηρούν τις κατάλληλες συνθήκες στέγασης, διαβίωσης και παραμονής. Αυτοί οι χώροι έχουν χαρακτηριστικά που μπορεί να σχετίζονται με τη γεωγραφική τους θέση η οποία βρίσκεται στα αστικά κέντρα ή τα ημιαστικά και τις επαρχιακές περιοχές. Οι καταυλισμοί που δημιουργούνται αλλά και τα κέντρα υποδοχής και ταυτοποίησης σχεδόν πάντα χωροθετούνται σε απομακρυσμένες περιοχές, μακριά από τα αστικά κέντρα. Συνήθως είναι περιοχές όπου η χρήση κατοικίας δεν προβλέπεται, και υπηρεσίες όπως τα σχολεία, οι αγορές και η κοινωνική ζωή δεν συνδέονται με τους χώρους αυτούς (Tsavdaroglou, 2018). Όμως, πέρα από την απομόνωση και την περιθωριοποίηση που βιώνουν λόγω της γεωγραφικής αυτής απόστασης από την πόλη ταυτόχρονα βιώνουν και την κοινωνική απομόνωση από τη στιγμή που η κοινωνική τους ζωή δεν συνδέεται με αυτή (Hudsona and Dooganb, 2019).

Το κύριο θέμα προς συζήτηση είναι το δικαίωμα στην πόλη. Πρόκειται για μία έννοια η οποία εξετάζεται από πολλούς θεωρητικούς και συχνά δημιουργεί κενά, σχετικά με το γεγονός ότι μπορεί να έχει το ρόλο μίας θεωρητικής κατασκευής και όχι ενός ισχυρού δικαιώματος. Αξίζει να αναφερθούμε σε αυτή την ιδέα ως στοιχείο που ακολουθείται κατεξοχήν από το έργο του Henry Lefebvre. Πρόκειται για το «Δικαίωμα στην Πόλη» (Lefebvre, 1968), ένα σημαντικό ριζοσπαστικό έργο για θέματα που αφορούν την πόλη και τη ζωή μέσα σε αυτήν. Το έργο του κυμαίνεται από *«τη ριζική φιλοσοφία έως την αγροτική κοινωνιολογία και τις πολεοδομικές σπουδές στη θεωρία του κράτους»* (Purcell, 2014: 4). Το δικαίωμα στην πόλη είναι ένα συλλογικό δικαίωμα, των κατοίκων, των ευάλωτων ομάδων και όσων ζουν μία καθημερινότητα, είναι εκείνοι ουσιαστικά που έχουν νόμιμο δικαίωμα στην πόλη. Περιλαμβάνει όλους όσους εργάζονται, τους πρόσφυγες και τους εκτοπισμένους, και προωθεί μία καλύτερη αστική ζωή για όλους τους κατοίκους, καθώς όλοι πρέπει να θεωρούνται κάτοικοι της πόλης που αξίζουν αυτό το δικαίωμα. Κατά τον Lefebvre το δικαίωμα αυτό ούτε έρχεται από μόνο του ούτε κατοχυρώνεται από κάποιο νόμο, αλλά δια μέσου της πολιτικής πάλης (Lefebvre, 1968).

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να διευκρινιστεί ο ρόλος που διαδραματίζουν οι πόλεις για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες. Οι ίδιες αποτελούν ισχυρό πόλο έλξης και προορισμού για τους μετακινούμενους πληθυσμούς δεδομένης της υψηλής απόδοσης του ανθρώπινου κεφαλαίου των μεταναστών (Duncan and Popp, 2017).

Οι πόλεις έχουν τη δύναμη να επηρεάζουν και να επηρεάζονται. Εντός τους γεννιούνται νέοι πολιτισμοί, διαφορετικότητες και νέες κουλτούρες οι οποίες όταν υποστηρίζονται έμπρακτα από τους ντόπιους δημιουργούν μία κουλτούρα αποδοχής και αλληλεγγύης που άμεσα ενισχύουν την συμμετοχή όλων σε διάφορες δράσεις. Ο Wirth (1938), σε αυτό το σημείο υποστήριξε σχετικά με την δυναμική της πόλης, ότι πρόκειται για έναν χώρο με έντονες επιδράσεις στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων, καθώς δεν είναι απλώς ένας τόπος κατοικίας και εργασίας για τον σύγχρονο άνθρωπο, αλλά ένα κέντρο διαμόρφωσης της ζωής και εξέλιξης της οικονομίας, της κοινωνίας και του πολιτισμού.

Ο ρόλος που κατέχουν οι πόλεις είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς στο κομμάτι της ένταξης προκύπτουν ως οι χώροι στους οποίους ασκούνται οι περισσότερες πολιτικές. Αυτό συμβαίνει διότι καλούνται να προσδώσουν στα κράτη, μέσω στρατηγικών κατευθύνσεων, μεγάλη σημασία στη στέγαση, στην υγεία, στην εργασία και στην εκπαίδευση. Διεθνή παραδείγματα δείχνουν ότι όλο και περισσότερες πόλεις οδεύουν προς πιο καινοτόμες και ρεαλιστικές λύσεις που αποσκοπούν στην ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων. Η Νέα Υόρκη για παράδειγμα έχει χορηγήσει ταυτότητες χωρίς καμία εξαίρεση, για την ευκολότερη πρόσβαση στις υπηρεσίες, ενώ στις πόλεις της Φλαμανδικής περιοχής του Βελγίου έχουν αναπτυχθεί Κέντρα Γενικής Πρόνοιας για να καλύψουν τις ανάγκες που έχουν αναπτυχθεί από τον αυξημένο αριθμό μεταναστών, ενώ τέλος παρόμοιο μοντέλο εξυπηρέτησης καταγράφεται και στη Λισαβόνα της Πορτογαλίας (IOM, 2019b). Έτσι, οι πόλεις μέσω διάφορων ενεργειών οι οποίες σχετίζονται με τον πολυπολιτισμικό πολεοδομικό σχεδιασμό είναι ικανές να επηρεάσουν θετικά και να εντάξουν τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.

Εν κατακλείδι, η ιδέα του δικαιώματος στην πόλη πρέπει να διατηρηθεί ως ένα παγκόσμιο ιδανικό της αστικής πολιτικής και να μετατραπεί σε πολιτική πρακτική που θα υπερβαίνει τις αξίες που μπορεί να είναι αποκλειστικές στις μέρες μας (Purcell, 2002).

4.2 Στεγαστική διαβίωση

Ο άνθρωπος είναι «ον κοινωνικό» και η ιστορία έχει αποδείξει, από το στάδιο της γένεσης των πόλεων, πως επιλέγει να βρίσκεται με όμοιους του για την κάλυψη βασικών αναγκών, όπως είναι «*οι ψυχοσωματικές, οικονομικές, πνευματικές και οι*

θηρσκευτικές ανάγκες» (Αραβαντινός, 2007). Λαμβάνοντας υπόψη τι μπορεί να προσφέρει η συγκρότηση κοινοτήτων σε οικισμούς, πρέπει να συλλογιστούμε πόσο σημαντική είναι η παροχή στέγης εντός μίας πόλης. Η Χάρτα των Αθηνών θέτει τις βάσεις για τη σύγχρονη λειτουργικότητα των πόλεων, οι οποίες αφορούν τους κατοίκους της, και αποτελούνται από την κατοικία, την εργασία, την αναψυχή και την κυκλοφορία (Χάρτα των Αθηνών, 1933).

Πιο συγκεκριμένα, η κατοικία αποτελεί μία βασική ανάγκη και εύκολα μπορεί να συντελέσει σε έναν κοινωνικό αποκλεισμό. Το δικαίωμα στην κατοικία τοποθετείται, τόσο στα κοινωνικά δικαιώματα ως υποχρέωση του κράτους για την παραχώρηση μίας βιώσιμης διαβίωσης των πολιτών του, όσο και στα ατομικά δικαιώματα στο σημείο όπου η κατοικία αποτελεί στοιχείο της διασφάλισης ατομικών δικαιωμάτων (United Nations, 2009). Το δικαίωμα αυτό ωφελεί τον πολίτη σε αγαθά, όπως η προσωπική ελευθερία και η ιδιωτικότητα, η αίσθηση του καταφυγίου μακριά από τους αστικούς εξωτερικούς κινδύνους, κοντολογίς η προστασία από το «έξω». Πρόκειται για αυτό που σήμερα αναφέρεται ως «ο χώρος που κατοικούμε», και αυτός που προσφέρεται για την διεκδίκηση υγιούς, αξιοπρεπούς και ασφαλούς διαβίωσης. Συμπερασματικά, ένας άνθρωπος που δεν έχει πρόσβαση σε στέγη αδυνατεί να καλύψει την ανάγκη για υγεία και ευημερία (Collard, 2007, Clapham, κ.α. 2018). Επιπλέον, ακολουθεί μια σειρά κοινωνικών αποκλεισμών, όπως είναι η δυσκολία εισχώρησης στην αγορά εργασίας και ακόμη πιο έντονα σημειώνεται η απομάκρυνση από τις κοινωνικές συναναστροφές, καθώς τα άτομα αυτά έχουν ήδη στιγματιστεί και περιθωριοποιηθεί (Κουραχάνης, 2019).

Η ύπαρξη στέγης έχει έντονη κοινωνική αποτύπωση στον περιβάλλοντα χώρο, και μπορεί με μία πιθανή απομάκρυνση από αυτή να προκύψουν εκτενέστερα κοινωνικά προβλήματα. Αντιλαμβανόμαστε σε αυτό το σημείο ότι η σχέση της κατοικίας με τον περιβάλλοντα χώρο σημαίνει πολλά περισσότερα, καθώς υπάρχει σύνδεση μεταξύ αυτών των δύο και βοηθάει στην ανάπτυξη, την εξέλιξη και την ένταξη των κατοίκων στην εκάστοτε κοινωνία.

Η εστίαση στο σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η στέγη γίνεται διότι διαπιστώνεται πως η ανταπόκριση των αρμόδιων στην άμεση παροχή αυτής κατά τη διάρκεια της μαζικής και πληθωρικής εισόδου των μετακινούμενων πληθυσμών κρίνεται προβληματική. Όπως ήδη αναφέρθηκε, ρόλος των αρμόδιων φορέων στην

εποχή της παγκόσμιας μετακίνησης και εκτόπισης πληθυσμών είναι η άμεση ανταπόκριση σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης για την εξασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο οι πρακτικές στέγασης που κυριαρχούν ποικίλουν ανάμεσα σε μορφές μαζικής στέγασης, σε καταυλισμούς ή σε ξενώνες φιλοξενίας οι οποίες κρίνονται ως επί το πλείστον προβληματικές.

Η παροχή στέγης στα κέντρα υποδοχής και στους καταυλισμούς δεν προσφέρεται για την εξασφάλιση επαρκών συνθηκών κοινωνικής αλλά και στεγαστικής διαβίωσης. Η ισχυρή αστυνομική επιτήρηση, η περιτοίχιση και οι μη βιώσιμες υποδομές δεν προσφέρουν τα ίδια θετικά που μπορεί να επιφέρει η παροχή στέγης εντός μίας πόλης. Τουναντίον, εκμηδενίζουν τις αρετές και διαιωνίζουν τις τραυματικές εμπειρίες των ατόμων (Κουραχάνης 2019). Ο Κουραχάνης συμπληρώνει στο βιβλίο του «Πολιτικές Στέγασης των Προσφύγων», ότι οι καταυλισμοί είναι ικανοί να προξενήσουν και άλλων ειδών προβλήματα, όπως *«η οικονομική δυσχέρεια στις τοπικές κοινωνίες αλλά και διάφορες περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε αυτές»*. Επιπλέον, προβλήματα που καταγράφονται εντός ενός καταυλισμού σχετίζονται με την προστασία της ανθρώπινης ζωής, συμπεριλαμβανομένων των εχθροπραξιών, της σεξουαλικής βίας, της ανάγκης για προστασία των ανηλίκων αλλά και της εμπορίας ανθρώπων.

Όπως έχουν αποδείξει μελέτες και καταγραφές, μεγάλο μέρος των προσφύγων και των μεταναστών έρχονται αντιμέτωποι με την ψυχολογική φόρτιση του χώρου (BBC News, 2018) ο οποίος δεν προάγει την κοινωνική ενσωμάτωση καθώς συνδυαστικά με την γεωγραφική του θέση αποκόβει και περιορίζει τους πληθυσμούς στον βασικό πυλώνα της αστικής συνοχής.

Η πρόσβαση στη στέγη αποτελεί βασική προϋπόθεση για την καλύτερη διαμόρφωση της καθημερινής ζωής. Με την εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών στεγαστικής διαβίωσης καλύπτεται η παραπάνω ανάγκη για την ικανοποίηση των ατομικών αναγκών. Ωστόσο στη προβληματική αυτής της εργασίας διερωτόμαστε, αν η παροχή και η εξασφάλιση στέγασης για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες σε προσωρινούς ξενώνες φιλοξενίας ή ακόμα και σε οργανωμένους καταυλισμούς επιλύει την ανάγκη για στέγαση και κατ' επέκταση για κοινωνική ένταξη. Ο μεγαλύτερος προβληματισμός που τίθεται στην ακαδημαϊκή κοινότητα είναι εάν αυτή η συνθήκη είναι αρκετή για την εξασφάλιση του δικαιώματος στη στέγαση και στην πόλη μέσω των πρακτικών στέγασης που ασκούνται.

4.3 Διεθνείς Συμβάσεις που συμβάλλουν στο σχεδιασμό της πόλης για ένταξη, ισότητα και διαφορετικότητα

Ενθαρρύνεται όλο και περισσότερο η ένταξη προσφύγων και μεταναστών στις πόλεις, με την θέση που φαίνεται να παίρνουν Διεθνή Εργαλεία και Συμβάσεις. Το δικαίωμα στην πόλη πλέον γίνεται πράξη, με την παρότρυνση των τοπικών φορέων ή και των κρατικών διοικήσεων μέσω σύγχρονων εκθέσεων και συμβάσεων.

Πιο συγκεκριμένα, η Νέα Αστική Ατζέντα του Habitat III που εκδόθηκε το 2017, επικεντρώνεται στη «Στέγαση στο Κέντρο». Ο λόγος που αποφασίζει να στρέψει το βλέμμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι για να εξασφαλίσει το ρόλο που κατέχει η στέγαση σε μία εποχή έντονης αστικοποίησης, η οποία πλέον επιδιώκεται να αποκτήσει χαρακτηριστικά βιωσιμότητας, ανθεκτικότητας και φυσικά, χωρίς αποκλεισμούς. Επίσης, όπως διευκρινίζεται *«σε εθνικό επίπεδο ο στόχος της είναι να εντάξει την στέγαση στις εθνικές αστικές πολιτικές και, σε τοπικό επίπεδο, να ενισχύσει το ρόλο που έχει η στέγαση στον πολεοδομικό σχεδιασμό και κατ' επέκταση ως κομμάτι των ανθρώπινων δικαιωμάτων»* (UN- Habitat III, 2017).

Ένα άλλο εργαλείο που κάνει το έργο της δημιουργίας ανοιχτών πόλεων προς όλους, πιο ισχυρό, είναι η Ατζέντα του 2030 από τα Ηνωμένα Έθνη. Η Ατζέντα θέτει στόχους σε 17 πυλώνες, με κύριο άξονα την βιώσιμη ανάπτυξη. Ο ενδέκατος στόχος που αφορά τις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες αναφέρει χαρακτηριστικά πως:

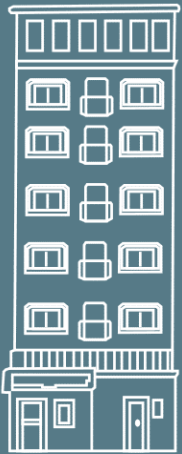
«έως το 2030, βελτίωση της χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης αστικοποίησης για όλους καθώς και των ικανοτήτων για συμμετοχικό, ολοκληρωμένο και βιώσιμο σχεδιασμό και διαχείριση των ανθρώπινων οικισμών για όλες τις χώρες» (Ηνωμένα Έθνη, 2015).

Αντιλαμβανόμαστε πως οι ευάλωτοι πληθυσμοί, είναι στο κέντρο των συζητήσεων, ενόψει των δημογραφικών αλλαγών που υφίστανται οι πόλεις, κατά την διάρκεια της κλιμάκωσης των ανθρωπιστικών κρίσεων. Σε αυτή την αλλαγή παίρνει θέση μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής κοινότητας για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων που κατέχουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην ίδια την πόλη και σε αυτά που μπορεί να προσφέρει, όπως στέγαση, εργασία και υπηρεσίες (MC2CM, 2017).

Σαφώς, στα Ανθρώπινα Δικαιώματα που αναφέρθηκαν σε πρωτότερο κεφάλαιο, εντάσσεται και η εξασφάλιση επαρκούς στέγασης αλλά και το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας (Ηνωμένα Έθνη, 1948).

Τέλος, στη Σύνοδο Κορυφής για τους Πρόσφυγες και Μετανάστες, που έλαβε μέρος το 2016 στη Νέα Υόρκη, υπό την αιγίδα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, τέθηκαν κάποιοι στόχοι, σχετικά με τα μεγάλα κύματα προσφύγων και μεταναστών που υπάρχουν. Η παράγραφος 39, αναφέρεται στην βελτίωση των πολιτικών για την ενσωμάτωση των πληθυσμών και την ένταξη τους, καθώς και την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας (UN General Assembly, 2016).

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να ενισχυθεί το έργο της καταπολέμησης των διακρίσεων με την συμβολή αναγνωρισμένων φορέων, που θα δώσουν ή έχουν ήδη δώσει κατευθύνσεις, καθώς, το κομμάτι της στέγασης κρίνεται αρκετά σημαντικό ώστε να ενταχθεί μελλοντικά και στον πολεοδομικό σχεδιασμό.

Κεφάλαιο 5

*Η Αστική Ανθεκτικότητα στα Πλαίσια της
Μαζικής Εισροής των Πληθυσμών*

5 Η Αστική Ανθεκτικότητα στα Πλαίσια της Μαζικής Εισροής των Πληθυσμών

5.1 Εισαγωγή στην έννοια

Ορμώμενοι από το προαναφερθέν ερώτημα σε προηγούμενο κεφάλαιο (4.2) και σε στενή σύνδεση με την αστικοποίηση η οποία είναι ένα φαινόμενο με το οποίο έρχονται αντιμέτωπες οι περισσότερες μεγάλες πόλεις του κόσμου, διαπιστώνεται πως έχουν κληθεί οι ίδιες να διαχειριστούν σοβαρές προκλήσεις κάθε επιπέδου. Η διπλή κρίση ανθρωπιστικού χαρακτήρα σε παγκόσμια κλίμακα, αντικατοπτρίζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πόλεις για πολλές δεκαετίες. Η αστικοποίηση έχει αναγνωριστεί από τον ΟΗΕ ως ζήτημα ήδη από τη δεκαετία του '70. Η μαζική εισροή και εγκατάσταση των μεταναστών και των προσφύγων σε μεγάλα αστικά κέντρα, *«έλκεται από την αντίληψη για προοπτική εξέλιξη στον εργασιακό τομέα καθώς και από τις κοινωνικές διασυνδέσεις»* (European Comimission, 2016). Η υφιστάμενη κατάσταση έχει φανερώσει πως ακόμα και οι πιο μεγάλες πόλεις, κρίθηκαν απροετοίμαστες για την αντιμετώπιση οικιστικών προκλήσεων. Μία σύγχρονη πόλη φαίνεται πως δεν είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει διάφορων ειδών αστικά προβλήματα με έναυσμα αυτού, να προκύπτουν αναζητήσεις γύρω από την ανθεκτική διάσταση των πόλεων, σε διάφορες καταστάσεις σημαντικών αλλαγών στο εσωτερικό τους.

Ήδη από τη δεκαετία του 1950 σημειώνεται αυξητική τάση μετακίνησης των προσφύγων και των μεταναστών προς τις πόλεις (UNHCR, 2019), μία ιδιαίτερη μεταβατική συνθήκη από την τυποποιημένη στέγαση των καταυλισμών, στην πιο ελεύθερη αναζήτηση στέγασης στην πόλη. Η μετακίνηση αυτή συνήθως πραγματοποιείται παράνομα, διότι συχνά απαιτείται να ζουν σε καταυλισμούς και όχι σε πόλεις (Romola, 2012). Όπως θα παρουσιαστεί και στη συνέχεια, οι καταυλισμοί ακολουθούν σύμφωνα με τα πρότυπα του ΟΗΕ συγκριμένες προδιαγραφές για την βέλτιστη στεγαστική διαβίωση των πληθυσμών για όσο χρειαστεί, ωστόσο όλο και περισσότερο επιδιώκεται και ενθαρρύνεται η εύρεση κατοικίας εντός αστικής περιοχής. Μία τέτοια πρόκληση που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι περισσότερες μεγάλες και σύγχρονες πόλεις, θα αναλύσουμε στη συνέχεια αυτής της εργασίας. Εν συνεχεία όμως, αξίζει να αναφέρουμε τον όρο της ανθεκτικότητας των πόλεων σε στενή σύνδεση με το φαινόμενο της

μαζικής εισροής πληθυσμών. Είναι άραγε προετοιμασμένες οι πόλεις να ανταπεξέλθουν σε μαζικές εισροές πληθυσμών;

5.2 Θεωρητική προσέγγιση της ανθεκτικής πόλης

Η ανθεκτικότητα έχει εντοπιστεί σε τομείς που κυμαίνονται από τη μηχανική έως την οικολογία και την ψυχολογία, αλλά εφαρμόζεται όλο και περισσότερο στις επιχειρήσεις, στα οικονομικά αλλά και στα τεχνολογικά δίκτυα (Vale, 2014). Η ανθεκτικότητα, ως έννοια έχει απασχολήσει πολλά επιστημονικά πεδία αλλά πάντα με έναν κύριο κοινό σκοπό. Ο ορισμός της αστικής ανθεκτικότητας που θα παρουσιάσουμε, προσεγγίζεται από τον Meerow ως εξής:

«Η ικανότητα ενός αστικού συστήματος και όλων των συστατικών του -κοινωνικό-οικολογικών και κοινωνικό-τεχνικών δικτύων σε χρονική και χωρική κλίμακα- να καταφέρνουν να διατηρούν ή να επιστρέφουν γρήγορα σε επιθυμητή λειτουργία σε περίπτωση διαταραχής, να προσαρμόζονται στις αλλαγές γρήγορα και να μετασχηματίζονται σε συστήματα που περιορίζουν τρέχουσα ή μελλοντική προσαρμοστική ικανότητα»³ (Meerow et al, 2016).

Όπως διαπιστώνεται από τον ορισμό, η ανθεκτικότητα περιγράφεται ως μία βιώσιμη διαδικασία, η οποία παρέχει δυνατότητες για θετικές αλλαγές και είναι ικανή να προχωρήσει και να βελτιώσει μία κατάσταση ως απάντηση στις πιέσεις (Lalenis and Ruchinskaya, 2018). Έχει αναδειχθεί ως ένα νέο πρότυπο στον αστικό σχεδιασμό, το οποίο στοχεύει μέσω της αξιοποίησης έξυπνων εργαλείων στη διαχείριση των μετασχηματισμών που προκύπτουν στις πόλεις και στην άμεση αντιμετώπιση των διάφορων σοκ (Sharifi and Yamagata, 2018).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον Folke (2006), η έννοια της ανθεκτικότητας χωρίζεται σε μηχανική ανθεκτικότητα, οικολογική ανθεκτικότητα και κοινωνική-οικολογική ανθεκτικότητα. Η μηχανική ανθεκτικότητα, είναι ένα σύστημα «ανάκαμψης», που στοχεύει να επιστρέψει γρήγορα στην αρχική κατάσταση και δίνει έμφαση στην ισορροπία (Folke, 2006). Η συγκεκριμένη προσέγγιση χαρακτηρίζεται από αδυναμία αντιμετώπισης των βιώσιμων αστικών στόχων (Vale, 2014). Η οικολογική ανθεκτικότητα στοχεύει, μέσω της αντοχής και της επιμονής, να ανταπεξέρχεται σε σοκ και αλλαγές, και έτσι χαρακτηρίζεται από μακροπρόθεσμη

³ “Urban resilience refers to the ability of an urban system – and all its constituent socio-ecological and socio-technical networks across temporal and spatial scales – to maintain or rapidly return to desired functions in the face of a disturbance, to adapt to change, and to quickly transform systems that limit current or future adaptive capacity” (Meerow et al, 2016).

λειτουργικότητα (Folke and Gunderson, 2010). Τέλος, η κοινωνική-οικολογική ανθεκτικότητα, έχει αρκετά κοινά ως προς τη δομή της με την οικολογική ανθεκτικότητα, καθώς επίσης, δίνεται έμφαση στην προσαρμοστικότητα, το μετασχηματισμό και την καινοτομία (Folke, 2006).

Διάγραμμα 4 Σύγκριση μεταξύ των θεωριών της ανθεκτικότητας

Πηγή: Folke, 2006, Ίδια επεξεργασία

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, μέσα από τις διαφορετικές προσεγγίσεις της ανθεκτικότητας, η κατανόηση του «αστικού» σε σχέση με την «ανθεκτικότητα» δεν προσεγγίζεται μόνο σε οικολογικές καταστροφές όπως είναι η κλιματική αλλαγή, αλλά και σε κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές μεταβολές, ως μέρη του χαρακτήρα της πολυδιάστατης πόλης (Dicken, 2011). Η αστική ανθεκτικότητα εστιάζει σε επιμέρους τομείς, όπως είναι η αστική ασφάλεια, η τεχνολογία των κτιρίων, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, οι φυσικές καταστροφές και το κοινωνικό κεφάλαιο μπαίνοντας έτσι «στη σφαίρα της πολεοδομίας» (Vale, 2014). Δραστήρια προγράμματα και πρωτοβουλίες που ασχολούνται με την ανθεκτικότητα είναι τα εξής:

- 100 Resilient Cities του Rockefeller Foundation,
- C40 Cities Climate Leadership Group,
- Just Cities του Ford Foundation,
- το εργαστήριο Siemens SENSable City Lab
- και το πρόγραμμα Smarter Cities της IBM.

Αξίζει να υπογραμμιστεί σε αυτό το σημείο, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, ότι η έννοια της «αστικής ανθεκτικότητας» συνδέεται στενά με αυτή της «έξυπνης πόλης» (Moraci F. Et al 2018, Visvizi, A. Et al 2017). Ειδικότερα, η «έξυπνη πόλη»

μέσω της δυνατότητας παροχής προηγμένων τεχνολογιών και υπηρεσιών στους πολίτες, προωθεί το ρόλο της τεχνολογίας με σκοπό την καινοτομία (Marouli and Lytras, 2017). Ως συμπληρωματικά μοντέλα, «η ανθεκτικότητα περιλαμβάνεται στην έννοια της έξυπνης πόλης και η έξυπνη πόλη έχει την ανθεκτικότητα ως έναν από τους κύριους στόχους της» (Moraci F. Et al 2018). Σε στενή σύνδεση αυτών των δύο συμπεραίνουμε ότι προκύπτουν πόλεις που έχουν την ικανότητα να απορροφούν, να προσαρμόζονται, να μεταμορφώνονται και να προετοιμάζουν βιώσιμη ανάπτυξη, ευημερία και μία πόλη χωρίς αποκλεισμούς.

5.3 Πρόσφυγες και πόλεις στα πλαίσια της ανθεκτικότητας

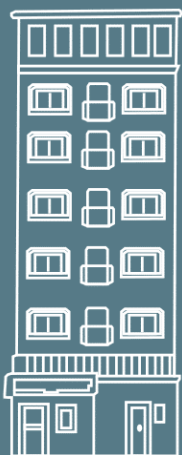
Η αστική ανάπτυξη και οι ανάγκες στέγασης στην πόλη, έχουν διαφορετικό χαρακτήρα με την πάροδο του χρόνου. Το θέμα της στέγασης, και η ανάγκη για την εξασφάλιση της, θέτει σύγχρονες προκλήσεις στις πόλεις σε συσχέτιση με τα αυξανόμενα ρεύματα μετακινούμενων πληθυσμών. Επιπρόσθετα, ο ΟΗΕ εκτιμά πως μέχρι το 2050 από το 54% του παγκόσμιου πληθυσμού που ζει σε πόλεις, θα υπάρξει αύξηση που θα αγγίξει το 66% (UN DESA, 2019b). Κρίνεται απαραίτητο, να επέλθει ολοκληρωμένη διαχείριση των πόλεων που θα έχει ως σκοπό να αλλάξει προς το καλύτερο τη ζωή των εισερχόμενων πληθυσμών, σε τομείς όπως η υγεία, η εργασία, η στέγαση, η ασφάλεια και η κοινωνική ένταξη.

Ζήτημα γύρω από αυτό γίνεται διότι οι περισσότεροι πληθυσμοί που μετακινούνται προς τις πόλεις (ειδικότερα οι πρόσφυγες και οι μετανάστες) στην αναζήτηση τους για στέγαση, καταλήγουν να ζουν σε έρημες φτωχογειτονιές με ακατάλληλες συνθήκες, και συχνά καταλήγουν να ασχολούνται με την άτυπη εργασία. Η ανωνυμία των μεγαλουπόλεων και η δομή αυτών συμβάλει στην πραγμάτωση συνθηκών περιθωριοποίησης. Η περιθωριοποίηση των πληθυσμών δεν πραγματοποιείται αποκλειστικά χωρικά, αλλά και νομικά, έχοντας μειωμένες παροχές και πρόσβαση στις υπηρεσίες. Επιπλέον, μην παραλείψουμε το γεγονός ότι συχνά οι πληθυσμοί υφίστανται διακρίσεις λόγω της φυλής τους και έτσι αντιμετωπίζονται μέσω ενός συγκεκριμένου «πρίσματος του φόβου και της δυσπιστίας που διαταράσσουν την κοινωνική τάξη των πραγμάτων» (Bauman, 2002), αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι πληθυσμοί να καθίστανται ύποπτοι για εγκληματικές δραστηριότητες και να είναι συνεχώς στο στόχαστρο για παρανομίες. Γνωστός είναι και ο χαρακτηρισμός ως, «οικονομικό βάρος» για την

κοινωνία υποδοχής (Campbell, 2006) που ενέχει πολύπλοκες αντιπαραθέσεις στο κοινωνικό σύστημα της.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά που συχνά στιγματίζουν τους πρόσφυγες και τους μετανάστες κρίνονται μη αληθή. Να επισημανθεί σε αυτό το σημείο ότι το δικαίωμα στην πόλη αλλά και η σημαντικότητα της πρόσβασης σε αυτή, όπως χαρακτηριστικά επισημάνθηκε και πρωτύτερα (κεφάλαιο 4.1) είναι μία σημαντική συνθήκη η οποία μπορεί να εξασφαλίσει στους πληθυσμούς που εισέρχονται νέες ευκαιρίες και δυνατότητες. Η σύγχρονη αυτή πρόκληση που δημιουργείται στα αστικά περιβάλλοντα, παρέχει στους πληθυσμούς περισσότερα ενεργητικά καθήκοντα τόσο εντός της κοινωνίας όσο και στο εργασιακό σκέλος. Αυτό μπορεί να ολοκληρωθεί μέσα από μία πολιτική σταθερότητας για τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς ξεκινώντας από το πολύ σημαντικό κομμάτι της στέγασης.

Μέρος Β'– Τυπολογία Στέγασης Προσφύγων, Μεταναστών και Αιτούντων Άσυλο

Κεφάλαιο 6

Ο Καταναλισμός

6 Ο Καταυλισμός

Θέση σχετικά με τον όρο

Πριν την ανάλυση του συγκεκριμένου εγχειρήματος, για την παροχή καταφυγίου και στέγης σε πρόσφυγες, μετανάστες και αιτούντες άσυλο, θεωρείται κρίσιμη η προσωπική τοποθέτηση σχετικά με τον όρο που χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό του χαρακτήρα που έχει ο χώρος.

Στη διεθνή βιβλιογραφία, για να γίνει προσέγγιση στον «προσφυγικό καταυλισμό» χρησιμοποιείται η έννοια *refugee «camp»*. Η συγκεκριμένη αναφορά ενδέχεται να προκαλεί σύγχυση και στην πραγματικότητα να υποβαθμίζει το λειτουργικό ρόλο του. Εμπόδιο φαίνεται να είναι ότι, στην ελληνική μεταφράζεται ή μεταφέρεται ως «στρατόπεδο» ή «κατασκήνωση». Η επιλογή της λέξης για την προσέγγιση ενός χώρου με έντονο κοινωνικό βάρος πρέπει να γίνεται προσεκτικά.

Ο όρος που χρησιμοποιείται στη συγκεκριμένη εργασία για τον προσδιορισμού του, είναι αυτός του προσφυγικού «καταυλισμού». Ως καταυλισμός ορίζεται *«η στάθμευση σε υπαίθριο χώρο, συνήθως πρόχειρα και προσωρινά, από μία ομάδα ανθρώπων»* (Τριανταφυλλίδης, 2009).

Σχετικά με αυτό το είδος στέγασης που προκύπτει σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης, θα δοθούν αρκετές λεπτομέρειες εξαιτίας του χαρακτήρα που έχει ως προσωρινή κατασκευή και συνδυαστικά καλείται να εξασφαλίσει συνθήκες ασφάλειας στους πληθυσμούς και να καλύψει τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Ο λόγος που στεκόμαστε ιδιαίτερα στις λεπτομέρειες της συγκεκριμένης δομής, δεν μπορεί να είναι άλλος πέρα από τη συχνότητα εμφάνισης και προτίμησης της, καθώς και τις προδιαγραφές που πρέπει να τηρεί για τη σωστή λειτουργία της.

6.1 Χαρακτηριστικά Προσφυγικού Καταυλισμού

Τα τελευταία πέντε χρόνια έχουμε γίνει πολύ οικείοι με εικόνες καταυλισμών που καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις εξαιτίας των αλληπάλληλων συγκρούσεων και άλλων παραγόντων που συμβάλλουν στην εκτόπιση πληθυσμών, που τελικώς εξαπλώνονται σε οριζόντια έκταση. Γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για έξω-εδαφικές ζώνες όπως χαρακτηρίζονται από το Marc Augé ως «μη-χώροι» (*non – places*) (Augé, 2009). Γεγονός που δεν περνάει απαρατήρητο, είναι οι θέσεις που επιλέγονται για τη χωροθέτηση των καταυλισμών, παρά τις προδιαγραφές που

τονίζονται από την UNHCR αλλά και τις κατευθυντήριες γραμμές που δίνονται από άλλους οργανισμούς, όπως η Medecins Sans Frontieres (MSF) και η Norwegian Refugee Council (NRC) (Herz, 2008). Με γνώμονα την εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, ασφάλειας και παροχών, ο σχεδιασμός ενός καταυλισμού επηρεάζει τη ζωή των πληθυσμών του.

6.1.1 Κατηγορίες των προσφυγικών/μεταναστευτικών καταυλισμών

Οι βασικές κατηγορίες καταυλισμών που εντοπίζουμε είναι οι αυθόρμητοι καταυλισμοί (spontaneous camps) και οι οργανωμένοι καταυλισμοί (planned camps).

Οι οργανωμένοι καταυλισμοί, εκτός από την εξασφάλιση μιας σειράς παροχών, που θα αναλυθούν στη συνέχεια, έχουν ως κύριο μέλημα την υποδοχή και καταγραφή των νεοεισερχόμενων πληθυσμών. Κατά την περάτωση της συγκεκριμένης ενέργειας εντοπίζεται ένα πλήθος νεοεισερχομένων, όπως μετανάστες χωρίς έγγραφα, που δηλώνει άρνηση να εισέλθει σε μία οργανωμένη δομή φιλοξενίας. Έτσι δημιουργούνται οι αυθόρμητοι ή άτυποι καταυλισμοί από τη συγκέντρωση πληθυσμών που δεν επιθυμεί να καταγραφεί ή επιθυμεί να συνεχίσει το ταξίδι του.

Οργανωμένος καταυλισμός

Η δημιουργία οργανωμένων καταυλισμών είναι η συνηθέστερη μορφή που συναντάμε, για τη στέγαση των πληθυσμών. Εντός των οργανωμένων καταυλισμών πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον καταλύματα, πρόσβαση σε νερό και αποχέτευση. Μερικά από τα θετικά που εντοπίζονται σε ένα τέτοιο καταυλισμό είναι οι παροχές υπηρεσιών που είναι ικανές να προσφερθούν σε μεγάλο αριθμό πληθυσμών, σύμφωνα με το «Handbook for Emergencies» (UNHCR, 2007), αλλά και η ανεξαρτητοποίηση των πληθυσμών με την δημιουργία οικονομικών κλίμακας εντός του. Τα αρνητικά σημεία του, σχετίζονται με την αυξημένη συγκέντρωση κάτι το οποίο έχει επιβλαβή αποτελέσματα στο περιβάλλον και στην υγεία των ατόμων, την ανωνυμία και την πιθανή δημιουργία γκέτο ενώ τέλος και πολύ σημαντική κρίνεται η θέση που επιλέγεται (UNHCR, 2007).

Εικόνα 1 Οργανωμένος καταυλισμός στο Burundi

Πηγή: Joseph Ashmore

Αυθόρμητος καταυλισμός

Οι αυθόρμητοι-άτυποι καταυλισμοί, δημιουργούνται από μετακινούμενους πληθυσμούς που αναζητούν μία προσωρινή διαμονή με σκοπό να συνεχίσουν το ταξίδι τους προς μία άλλη χώρα ή από πληθυσμούς που δεν έχουν γίνει δεκτοί από τη χώρα υποδοχής (UNHCR, 2007). Σίγουρα οι συγκεκριμένοι καταυλισμοί στερούνται βασικών υπηρεσιών και εξασφάλισης επαρκών συνθηκών στέγασης. Το συγκεκριμένο είδος καταυλισμού προσελκύει μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού συγκριτικά με τον οργανωμένο, δίνοντας τους την ελευθερία των επιλογών τους.

Εικόνα 2 Άτυπος καταυλισμός στο Calais της Γαλλίας

Πηγή: Giulia Ravassard

6.1.2 Διεθνή εγχειρίδια για το σχεδιασμό καταυλισμών σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης

Στην περίπτωση μιας κρίσης, και ειδικότερα όταν εμπλέκεται η βία, οι συγκρούσεις και οι διωγμοί των ανθρώπων από τα σπίτια τους, κρίνεται ιδιαίτερης

προσοχής και προστασίας ένας προσφυγικός καταυλισμός. Αναφερόμενοι στους οργανωμένους προσφυγικούς καταυλισμούς, υπεύθυνοι για τον σχεδιασμό τους έχουν κριθεί μέλη και μηχανικοί της Υ.Α. για τους Πρόσφυγες. Για τον σχεδιασμό αυτών ακολουθείται ένα συγκεκριμένο πρότυπο που παίρνει κατεύθυνση από το «Handbook for Emergencies».

Το «Handbook for Emergencies» (UNHCR, 2007) είναι η κύρια κατευθυντήρια γραμμή παγκοσμίως, για την σωστή καθοδήγηση σχετικά με την δημιουργία ενός σχεδίου για τους προσφυγικούς καταυλισμούς. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1979 και ακολούθησαν τρεις αναθεωρήσεις, το 1998, το 2007 και τελικώς το 2015. Ανησυχητικό κρίνεται το γεγονός ότι για την παροχή ασφάλειας σε πρόσφυγες ή εσωτερικά εκτοπισμένους, λαμβάνεται και υλοποιείται αποκλειστικά η κατεύθυνση από το συγκεκριμένο εγχειρίδιο. Η διαδικασία και οι ανάγκες είναι πολύ πιο περίπλοκες απ' ό τι περιγράφονται.

Σύμφωνα με αυτό το εγχειρίδιο, εξετάζονται επιλεγμένοι χώροι βάση κριτηρίων και με σωστό προγραμματισμό πραγματοποιείται η δημιουργία του προσφυγικού καταυλισμού. Υπόσχεται ότι με το σωστό και ποιοτικό σχεδιασμό του χώρου δύναται να προσφέρει ευημερία στον πληθυσμό που θα ζήσει έστω και προσωρινά εκεί (UNHCR, 2007). Εκτός από το συγκεκριμένο εγχειρίδιο υπάρχουν και άλλων ειδών συμπληρωματικά εργαλεία, όπως το «Camp Management Toolkit» και το «The Sphere Project: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response».

Παραλείπει όμως το συγκεκριμένο εγχειρίδιο βασικά σημεία. Βασίζεται στην λογική, ότι οι ανάγκες των πληθυσμών είναι ίδιες παγκοσμίως, σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου, κάτι το οποίο το χαρακτηρίζει «*από καθολική ουδετερότητα στο σχεδιασμό του*» (Herz, 2008). Όπως θα δούμε και στην πορεία η ακριβής αποτύπωση των συγκεκριμένων προδιαγραφών σε κάθε κατάσταση έκτακτης ανάγκης προκαλεί ανησυχίες και αναταραχές εντός και εκτός του καταυλισμού.

6.1.3 Η δομή του οργανωμένου καταυλισμού

Το κοινό χαρακτηριστικό των καταυλισμών που σχεδιάζονται μέσω αυτών των εργαλείων, εντοπίζεται στη δομή τους. Η δομή του καταυλισμού έχει αρκετά χαρακτηριστικά μιας πόλης του 1920 του μοντέρνου κινήματος, η οποία ακολουθεί το δόγμα του διαχωρισμού των βασικών λειτουργιών της πόλης (zoning)

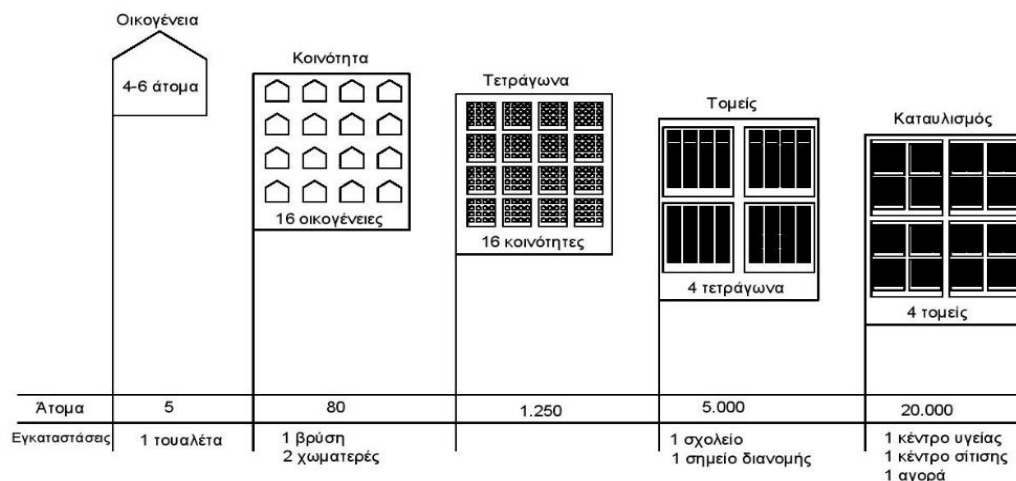
(Λεοντίδου, 2005). Το φονξιοναλιστικό στοιχείο στο σχεδιασμό των καταυλισμών αντικατοπτρίζεται μέσω του διαχωρισμού των βασικών λειτουργιών στον περιβάλλοντα χώρο, όπως είναι οι οριοθετήσεις και οι καθιερώσεις χρήσεων στους χώρους που δημιουργούνται με εντελώς αυστηρό χαρακτήρα.

Η οργάνωση του καταυλισμού ακολουθεί πιστά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως είναι ο διαχωρισμός των λειτουργιών και η χαμηλή πυκνότητα, κάτι το οποίο διαφαίνεται στο σχέδιο του Herz, (Εικόνα 3). Αξίζει να σημειωθεί ότι προσδιορίζεται ως μονάδα για το σχεδιασμό η οικογένεια, και όχι το άτομο, η οποία αποτελείται από 4-6 άτομα. Πιο συγκεκριμένα, η οργάνωση ενός καταυλισμού, εστιάζοντας σε μικρότερη κλίμακα, απαρτίζεται από τη μικρότερη δυνατή μονάδα, δηλαδή μία σκηνή η οποία φιλοξενεί μία οικογένεια (=family). Εν συνεχεία οι οικογένειες οργανώνονται σε μία ευρύτερη κοινότητα (=community) με 16 οικογένειες. Όσο η κλίμακα αλλάζει βλέπουμε ότι δημιουργούνται τετράγωνα (=blocks) με 16 κοινότητες εντός τους. Προχωρώντας, διαμορφώνονται οι τομείς (=sectors) που διαθέτουν 4 τετράγωνα. Η τελική εικόνα που δημιουργείται είναι ο καταυλισμός (=camp) με 4 τομείς (UNHCR, 2015).

Οι δρόμοι λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές που τελικώς φανερώνουν την ιεράρχηση και τη χωρική διαφοροποίηση του καταυλισμού. Ξεκινούν από μικρά μονοπάτια μεταξύ των σκηνών και στη συνέχεια υπάρχουν μη ασφαλωμένοι δρόμοι που διαχωρίζουν τις κοινότητες από τα τετράγωνα, ενώ υπάρχουν και οι μεγαλύτεροι δρόμοι κυκλοφορίας που διαχωρίζουν τους τομείς μεταξύ τους. Ο μέγιστος δυνατός πληθυσμός που μπορεί να φιλοξενηθεί σε έναν καταυλισμό ανέρχεται στους 20.000, και δύναται να προσφέρει ένα κέντρο υγείας, ένα κέντρο σίτισης και μία αγορά (UNHCR, 2015).

Η συγκεκριμένη «δόμηση» του καταυλισμού, ολοκληρώνεται μέσα από ένα Master Plan, όπου καθαρίζονται εξ' ολοκλήρου τα όρια της περιοχής, οι χρήσεις γης και οι διάφορες δραστηριότητες, που προσδιορίζουν τη μορφή, τη διάταξη και το σχεδιασμό του χώρου. Ως απόρροια του μοντέρνου κινήματος, υποδηλώνεται μία εξιδανικευμένη τύπου «πόλη» που στοχεύει μέσω της χωρικής διαίρεσης στην τάξη του χώρου (Κουτσονικολή και Παλαπάνης, 2017). Επιπλέον, διαφαίνεται η αδυναμία ελαστικότητας στο σχεδιασμό για παράδειγμα σε πιθανές συνθήκες αύξησης του πληθυσμού.

Εικόνα 3 Η οργάνωση του καταυλισμού

Πηγή: Manuel Herz (2013), *Ιδία επεξεργασία*

Έτσι προκύπτει το συμπέρασμα ότι πραγματοποιείται σχεδιασμός από «πάνω προς τα κάτω», παρά το γεγονός ότι το Εγχειρίδιο ενθαρρύνει τους πληθυσμούς που διαμένουν εντός του και να συμμετέχουν ενεργά σε λοιπές εργασίες και δραστηριότητες (UNHCR, 2007). Δύο αντιθετικές ενέργειες, καθώς ο σχεδιασμός -γενικά αλλά και ειδικά στη δομή φιλοξενίας- πρέπει να επηρεάζει και να ενεργοποιεί τους πληθυσμούς για συμμετοχή. Ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζεται και δομείται η ζωή εντός του καταυλισμού δεν προσφέρεται, ώστε να κινήσει πραγματικούς ρυθμούς ζωής στην καθημερινότητα του καταυλισμού.

Σαφώς δεν πρέπει να παραλείπουμε πως στόχος αυτής της δομής είναι η άμεση παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας για βραχυχρόνια χρήση, καθώς έτσι έχει καθοριστεί. Επομένως, η συγκεκριμένη πολιτική για την εξασφάλιση της ευημερίας των πληθυσμών -όπως υπόσχεται- δεν πρέπει να συνδέει την προσωρινή χρήση των καταυλισμών με την αποτροπή εξασφάλισης ιδανικών συνθηκών διαβίωσης. Επομένως, πρέπει να συνδυάζονται οι αρχές του σχεδιασμού με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ώστε να μην αναγκάζονται οι πληθυσμοί να επιβιώνουν και όχι να ζουν εντός ενός καταυλισμού.

6.1.4 Κριτήρια για επιλογή χώρου

Σχετικά με την επιλογή του χώρου, τα κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη σχετίζονται με την διαθεσιμότητα νερού, την προστασία και την ασφάλεια των ατόμων, την προσβασιμότητα και την εύκολη μετακίνηση, την παροχή υπηρεσιών, την τοπογραφία του εδάφους, τους πιθανούς κινδύνους που εγκυμονούν από τις κλιματολογικές συνθήκες και άλλων συνθηκών που μπορούν να προβούν επικίνδυνοι για την υγεία (UNHCR, 2007).

Η πρόβλεψη για το σχεδιασμό ενός τόσο σημαντικού χώρου πρέπει να ανταπεξέρχεται στις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων και να λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες. Για παράδειγμα, τα πρότυπα της Υ.Α. από το «Handbook for Emergencies» αναφέρουν ότι τουλάχιστον 3,5 m² πρέπει να αντιστοιχούν ανά άτομο σε θερμά κλίματα, ενώ σε ψυχρά από 4,5-5,5 m², συμπεριλαμβανομένων και των εγκαταστάσεων κουζίνας και μπάνιου. Στα ψυχρά κλίματα, οι πληθυσμοί είναι αναγκασμένοι να περνούν περισσότερο χρόνο εντός του καταφυγίου, επομένως είναι απαραίτητος και περισσότερος χώρος για τις δραστηριότητες (UNHCR, 2007). Από αυτή την αναφορά γίνεται κατανοητό πόσο σημαντική είναι η εστίαση στον άνθρωπο και στις ανάγκες του κατά το σχεδιασμό, καθώς και στο πως θα συμβάλει ο σχεδιασμός ώστε να είναι ποιοτική και βιώσιμη η ζωή του εντός ενός καταφυγίου ή ενός καταυλισμού.

Πίνακας 2 Ελάχιστες Προδιαγραφές για το Σχεδιασμό Καταυλισμού

Περιγραφή	Ελάχιστα Πρότυπα
Καλυπτόμενος Χώρος Διαβίωσης	3,5 m ² ανά άτομο σε θερμά κλίματα 4,5-5,5 m ² ανά άτομο σε ψυχρά κλίματα
Μέγεθος Καταυλισμού	45 m ² ανά άτομο
Πυρασφάλεια	Κάθε 300 μέτρα, μία πυροσβεστική φολιά μήκους 30 μέτρων
Τοπογραφία Εδάφους	Ιδανική κλίση 2-4%
Αποχέτευση - Απορροή	Αποστραγγιστικές δομές, ειδικά σε περιοχές με έντονες βροχοπτώσεις

Πηγή: UNHCR, 2015, *Ιδία επεξεργασία*

Πιο συγκεκριμένα, η επιλογή ενός τόπου πρέπει να έχει ως βασικό κριτήριο την διαθεσιμότητα σε νερό και να μην χρησιμοποιείται η γεώτρηση ως τρόπος άντλησης νερού. Επίσης συνιστανται τα 45 m² επιφάνειας ανά άτομο τα οποία πρέπει να περιλαμβάνουν τον απαραίτητο χώρο για τη δημιουργία δρόμων,

μονοπατιών, πυρασφάλειας, αποχέτευσης, αποθηκών, εκπαιδευτικών δομών, διοικητικών γραφείων, εμπόριο, ανεφοδιασμό και οικοπέδων για τη δημιουργία καταφυγίων (UNHCR, 2007).

Σχετικά με την πρόσβαση, ο καταυλισμός πρέπει να προσεγγίζεται από καλό οδικό δίκτυο, έτσι ώστε να είναι εύκολη και γρήγορη η διαδικασία για παροχές όπως η προμήθεια και οι υπηρεσίες υγείας (UNHCR, 2007). Επιπλέον, αρκετά σημαντική κρίνεται και η σύνδεση του καταυλισμού με την πόλη. Τα οφέλη σχετίζονται με την κοινωνική ενσωμάτωση, η οποία θα ενισχυθεί μέσα από την δημιουργία τριβών μεταξύ των προσφύγων και των κατοίκων.

Οποιαδήποτε συνθήκη ή κατάσταση είναι ικανή να φέρει σε κίνδυνο τη ζωή των πληθυσμών που προβλέπεται να ζήσουν εντός ενός καταυλισμού ή ενός καταφυγίου, πρέπει να αποτρέπεται. Για παράδειγμα διάφοροι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι ή ασθένειες, ακόμα και περιοχές που χαρακτηρίζονται από έντονη βιομηχανική δραστηριότητα, μπορούν να προκαλέσουν προβλήματα υγείας. Οι περιοχές προς επιλογή και σχεδιασμό πρέπει να είναι απαλλαγμένες από κάθε κίνδυνο.

Συνοψίζοντας, το Εγχειρίδιο φαίνεται να αντιμετωπίζει περιβαλλοντικά ζητήματα και προοπτικές για την θέση ενός καταυλισμού, αλλά δεν δίνει απαντήσεις για την διαχείριση των αποβλήτων, την ανακύκλωση των λυμάτων καθώς και άλλων κατευθύνσεων που θα έκαναν την διαβίωση καλύτερη και βιώσιμη (Roosij, et al 2016).

Δεδομένων των σχεδιαστικών αρχών που ακολουθεί για προσωρινή χρήση, δε φροντίζει να εξασφαλίσει σημαντικές κοινωνικές και πολιτισμικές ανάγκες. Πρόκειται, μην ξεχνάμε, για έναν χώρο με έντονο κοινωνικό βάρος, διαφορετικές κουλτούρες και συνήθως με πληθυσμιακή υπερέκλυση. Η δεδομένη μοντέρνα προσέγγιση «βρίσκει εφαρμογή σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης από την Έρημο Σαχάρα, μέχρι σε τροπικές ζούγκλες και αστικές περιοχές» (Herz, 2008: 10).

Εικόνα 4 Προσφυγικός καταυλισμός στο Mali

Πηγή: Reuters

Εικόνα 5 Προσφυγικός καταυλισμός στο Bangladesh

Πηγή: UNHCR, Paula Bronstein

6.2 Η χωρική διάσταση του καταυλισμού και η εννοιολογική του προσέγγιση

6.2.1 Από τα παραδείγματα του παρελθόντος

Το 2015 η παγκόσμια κοινότητα βρέθηκε αντιμέτωπη με μια πρωτόγνωρη ανθρωπιστική κρίση, με μια τεράστια ροή προσφύγων, η οποία ανάγκασε τις δυτικές κοινωνίες να έρθουν σε διάλογο προς αντιμετώπισή της. Παρά το γεγονός πως η Διεθνής κοινότητα είχε δημιουργήσει συνθήκες, όπως η Συνθήκη της Γενεύης (1951), για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο αριθμός των αιτούντων ασύλου και των εσωτερικά εκτοπισμένων σε όλο τον κόσμο από το 2019 και έπειτα ξεπέρασε τα 80 εκατομμύρια σύμφωνα με έκθεση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR, 2020). Παρόλα ταύτα η Ευρώπη είναι μια ήπειρος απόλυτα εξοικειωμένη τόσο με την βαρβαρότητα του πολέμου, όσο και με τις ροές μεταναστών που έχει κληθεί να αντιμετωπίσει κατά διαστήματα.

Θέτοντας το παράδειγμα επί του συγκεκριμένου, η Ελλάδα ανέκαθεν αποτελούσε χώρα διέλευσης και προορισμού για πρόσφυγες καθ' όλη τη διάρκεια της σύγχρονης ιστορίας της. Το μεγαλύτερο κύμα προσφύγων που είχε να διαχειριστεί η ελληνική κοινωνία κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα προήλθε μετά τη μικρασιατική καταστροφή το 1922. Σύμφωνα με την απογραφή του 1928 οι πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στον ελληνικό χώρο ανέρχονταν περίπου στο 1.220.000 (Μαργαρίτης κ.α., 2010)⁴. Οι πρόσφυγες που κατέφτασαν εκείνη την περίοδο από την Μικρά Ασία είναι κατά βάση ελληνικής καταγωγής. Για την αποκατάσταση των προσφύγων ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1923 η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) με πρωτοβουλία της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ), σκοπός της οποίας ήταν η εξασφάλιση απασχόλησης και οριστικής στέγασης για τους πρόσφυγες. Για τους πρόσφυγες που για μεγάλο διάστημα, περίπου έναν χρόνο, ζούσαν σε παραπήγματα και αυτοσχέδιες καλύβες, η στέγαση τους έλαβε δύο μορφές, την αστική και τη γεωργική. Στο πλαίσιο της αστικής αποκατάστασης των προσφύγων υιοθετήθηκε η λογική δημιουργίας οικισμών γύρω από τις πόλεις όπου βρίσκονταν προσωρινά εγκατεστημένοι. Βάσει αυτού συγκροτήθηκαν τέσσερις καινούριοι συνοικισμοί πέριξ της Αθήνας για την εγκατάσταση των προσφύγων, αυτοί της Καισαριανής, του Βύρωνα, της Νέας

⁴Η Μικρασιατική Καταστροφή. Διαθέσιμο: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C102/79/647,2409/>

Ιωνίας και της Κοκκινιάς στον Πειραιά. Από την άλλη στο πλαίσιο της αγροτικής αποκατάστασης των προσφύγων, τους παραχωρήθηκε στέγαση «σε εγκαταλελειμμένα χωριά, σε νέους συνοικισμούς προσαρτημένους σε χωριά και σε νέους, αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς» (Μαργαρίτης κ.α., 2010) ⁵.

Ένα άλλο ευρωπαϊκό παράδειγμα προσφυγικής κρίσης σχετίζεται με τους Γερμανούς πρόσφυγες της Ευρώπης. Όπως αναφέρει ο Μιχάλης Λυμπεράτος στο άρθρο του «Η Ευρώπη: μια ήπειρος της προσφυγιάς», μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μαζί με όλους τους άλλους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς που υπέστησαν διωγμό από τις χώρες τους, την ίδια μοίρα είχαν και οι γερμανικοί πληθυσμοί των Ανατολικοευρωπαϊκών χωρών, όπως για παράδειγμα οι Σουδήτες Γερμανοί της Τσεχοσλοβακίας οι οποίοι «σπρώχθηκαν, συχνά άναρχα, από τον τοπικό τσεχικό πληθυσμό και μονάδες της τοπικής αστυνομίας προς τα γερμανικά εδάφη» (Λυμπεράτος, 2016). Ο γεωγραφικός εκτοπισμός των συγκεκριμένων πληθυσμών ξεκίνησε μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ αναφέρεται πως σε εκείνες τις περιοχές εκτιμάται πως κατοικούσαν περίπου 11.000.000 Γερμανοί. Αναφέρεται επίσης πως όσοι Γερμανοί προέρχονταν από την Ουγγαρία στοιβάζονταν σε στρατόπεδα εντός του γερμανικού εδάφους, στα σύνορα των δύο χωρών. Τα συγκεκριμένα στρατόπεδα βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των Βρετανών, των Σοβιετικών και των Αμερικάνων, που δεν τους επέτρεπαν να κινηθούν εκτός των στρατοπέδων ενώ οι συνθήκες διαβίωσης ήταν άσχημες, καθώς οι περισσότεροι ζούσαν χωρίς υποδομές, όπως ιματισμό και θέρμανση.

6.2.2 Στην πραγματικότητα του σήμερα

Σήμερα, υπάρχουν πρόσφυγες ή εσωτερικά εκτοπισμένοι σε περισσότερους από 1.000 προσφυγικούς καταυλισμούς και σε περισσότερα από 60 έθνη, εγκατεστημένοι σε δομές που ο σχεδιασμός τους εξαρτάται αποκλειστικά από ένα κεφάλαιο σε ένα ενιαίο εγχειρίδιο που περιγράφει τους προσφυγικούς καταυλισμούς (Herz, 2008). Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, ερχόμαστε αντιμέτωποι με τον τρόπο που διαβιούν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην χώρα μας και διερωτόμαστε ποια είναι η στάση της κοινωνίας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντί τους. Το 2016 διέρρευσε στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης το πλάνο για την εγκατάσταση των προσφύγων. Όπως αναφέρεται στο άρθρο «Εξι

⁵ Η αποκατάσταση των προσφύγων. Διαθέσιμο: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C102/79/647,2410/>

ερωτήματα για τα hotspots που χρειάζονται διευκρίνιση» της εφημερίδας «Καθημερινή»⁶ τα κράτη μέλη που δέχονται μεγάλες «μεταναστευτικές ροές πρέπει να δημιουργήσουν εγκαταστάσεις για την εξασφάλιση της καταγραφής και ταυτοποίησης όλων των προσφύγων και μεταναστών που εισέρχονται στην Ευρώπη» (Γεωργιοπούλου, 2016). Τα Hotspot ή αλλιώς Κέντρα Διαπίστευσης και Υποδοχής προσφύγων λειτουργούν σε συνεργασία του εκάστοτε κράτους – μέλους με την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασύλου (EASO), την Frontex, την Europol και την Eurojust και είναι επιφορτισμένα με την καταγραφή όσων εισέρχονται στην εκάστοτε χώρα. Ως προτεραιότητα τίθεται η εξέταση των αιτήσεων ασύλου και η άμεση παροχή του σε όσους το δικαιούνται και η διάκριση των προσφύγων από τους οικονομικούς μετανάστες. Στην περίπτωση των τελευταίων ισχύει το καθεστώς της άμεσης επαναπροώθησης στις πατρίδες τους. Αυτό που παρατηρήθηκε όμως ξεπέρασε τα όρια της ανθρώπινης λογικής. Τα κέντρα ήταν σκηνές, αυτοσχέδια παραπήγματα, εγκαταλελειμμένα κτήρια ή και οικισμοί από κοντέινερ, ενώ υπήρχαν ελλείψεις σε στοιχειώδη πράγματα, όπως η ιατρική περίθαλψη, η σίτιση, η θέρμανση κ.ά. γεγονός που δημιουργεί κινδύνους για την ασφαλή τους διαβίωση, αλλά και για τη ζωή τους την ίδια. Ο τρόπος λειτουργίας των hotspots διαφέρει εξίσου και μεταξύ των χωρών Ελλάδα και Ιταλίας. Στην Ελλάδα τα hotspots έχουν διπλό χαρακτήρα, αυτό της περάτωσης των διαδικαστικών ενεργειών που απαιτούνται και αυτό της διαμονής. Κατ' επέκταση αυτό μεταφράζεται ως τη διαμονή των αιτούντων άσυλο κατά μέσο όρο για πέντε μήνες εντός των hotspots (παρόλο που δημοσιεύματα έχουν δείξει ότι έχει μεγαλύτερη διάρκεια η διαμονή). Στον αντίποδα η Ιταλία χρησιμοποιεί τα hotspots αποκλειστικά για σκοπούς εγγραφής μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Αυτό σημαίνει ότι διαμένουν εντός των hotspots μόνο για λίγες μέρες (FRA, 2019).

Το ερώτημα όμως που διαρκώς εγείρεται είναι γιατί τα συγκεκριμένα κέντρα ονομάστηκαν hotspot. Ο όρος είναι ήδη αρνητικά φορτισμένος και όπως αναφέρεται και στο άρθρο «The EU hotspot: police war against the migrant» (Neocleous and Kastrinou, 2016) τα hotspot δεν σχετίζονται με όσα περιγράφονται στον Τύπο. Ως έννοια τα hotspot θεωρούνταν τα μέρη μεγάλης επικινδυνότητας. Ήδη στο ίδιο άρθρο αναφέρονται δυο χαρακτηριστικά παραδείγματα που

⁶ Έξι ερωτήματα για τα hotspots που χρειάζονται διευκρίνιση. Διαθέσιμο: <https://www.kathimerini.gr/850379/article/epikairothta/ellada/e3i-erwthmata-gia-ta-hotspots-poy-xreiazontai-dieykrinish>

αναδεικνύουν το μέγεθος της αρνητικότητας του όρου. Στο λεξικό της Οξφόρδης ως hotspot χαρακτηρίζονταν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι περιοχές υψηλού κινδύνου ή βίας ενώ στο πολιτικό γίνεσθαι ο όρος hotspot αποκτά την έννοια της σύγκρουσης και αντιπαράθεσης. Χαρακτηριστική είναι και η χρήση του όρου κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 για να δηλώσει τις περιοχές υψηλής εγκληματικότητας, τις περιοχές εκείνες δηλαδή στις οποίες κατά κάποιον τρόπο δικαιολογούνταν η ακραία αστυνόμευση. Βάσει αυτών των παραδειγμάτων ο όρος φαίνεται να έρχεται σε άμεση συσχέτιση με την εγκληματικότητα, αλλά και με την έννοια της «εμπόλεμης ζώνης» (“The hotspot is a warzone”).

Μέσα από λίγα παραδείγματα αναδεικνύεται όλη η φρίκη του πολέμου, η επαναληψιμότητα της ιστορίας και η επικύρωση πως οι πρόσφυγες θα βρίσκονται πάντα, όχι μόνο στις παρυφές της πόλης, αλλά και στις παρυφές της κοινωνίας. Η αντιμετώπιση του οποιουδήποτε κράτους σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή παραμένει αναλλοίωτη στο πέρασμα του χρόνου με τα αντανάκλαστα της διεθνούς κοινότητας να είναι αδύναμα. Οι πρόσφυγες θα αποτελούν το περιθώριο μιας κοινωνίας, που θέλει να τους τοποθετεί στο περιθώριο μιας πόλης ή ακόμη και της ίδιας της χώρας, συσχετίζοντάς τους πάντα με την εγκληματικότητα ή μια υγειονομική βόμβα. Είναι οι ιστορικά εγκλωβισμένοι και εκδιωγμένοι και καταλήγουν στιγματισμένοι από κάθε κοινωνία στην οποία έχουν στραφεί για βοήθεια.

6.3 Από το «προσωρινό» στο «μόνιμο» και η αστικοποίηση του καταυλισμού

Ο προσφυγικός/μεταναστευτικός καταυλισμός (refugee camp) σύμφωνα με το Master Glossary of Terms, ορίζεται ως «ένα οικόπεδο που διατίθεται για προσωρινή χρήση φιλοξενίας των προσφύγων που έφυγαν από μία ένοπλη σύγκρουση και διαμένουν σε προσωρινά σπίτια» (UNHCR, 2006). Τονίζεται ιδιαίτερα ο προσωρινός χαρακτήρας των δομών καθώς αυτός είναι που προκαλεί πολλαπλά ερωτήματα. Δεν πρέπει να παραλείπεται ότι ένας καταυλισμός δεν χαρακτηρίζεται μόνο από τις υποστηρικτικές υποδομές που διαθέτει. Ένας καταυλισμός κυρίως συντίθεται από την κοινωνική υπόσταση των προσφύγων και των μεταναστών. Αυτή είναι η κινητήριος δύναμη για την οποιαδήποτε εξελικτική μορφή αποκτά μελλοντικά. Το παράδοξο της δομής είναι ότι, ως αρχική προσωρινή χωρική πολιτική για την επίλυση ενός φλέγον ζητήματος, καταλήγει εντέλει να

απαρτίζεται από δυϊκά χαρακτηριστικά, μεταξύ «τυπικού» και «άτυπου», «μόνιμου» και «εφήμερου» χώρου. Έτσι ο καταυλισμός πέρα από κοινωνική και χωρική, αποκτά και χρονική διάσταση.

Η βασική ιδέα στο σχεδιασμό είναι η ταχεία εξυπηρέτηση σε μία μαζική εισροή πληθυσμών, αλλά αυτό επιφέρει δυσκολίες σε υλικοτεχνικά μέσα. Η εικόνα που έχουμε από τις υπάρχουσες δομές φιλοξενίας είναι στα όρια της δυσμορφίας. Αυτή η καταθλιπτική εικόνα προέρχεται από τις ανεπαρκείς παροχές και τη συμβολή αυτών για την ανάπτυξη μίας υγιούς κοινωνικής ζωής. Σύμφωνα με το έργο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, συνίσταται να αποφευχθεί η δημιουργία μόνιμων καταυλισμών όπου είναι δυνατόν, καθώς κρίνεται επικίνδυνο οι προστατευόμενοι πληθυσμοί να εφησυχαστούν σε μία τέτοια κατάσταση και να μην αποφασίζουν να αφήσουν ποτέ τον καταυλισμό (UNHCR, 2007).

Με τα βλέμματα στραμμένα στις προσωρινές λύσεις, η υπάρχουσα αντίθεση έρχεται να μας παρουσιάσει μία πραγματικότητα εκτός ορίων προσωρινότητας. Είναι πλέον γεγονός πως οι καταυλισμοί διαρκούν αρκετά χρόνια ή ακόμα και δεκαετίες εξαιτίας της αυξανόμενης κινητικότητας και των συγκρούσεων παγκοσμίως. Ενώ υπάρχουν ενδείξεις για πρόβλεψη στο σχεδιασμό, φαίνεται πως δεν ακολουθείται κάποια τέτοια τακτική. Οι επιπτώσεις που δημιουργούνται τόσο στο περιβάλλον όσο και στον πληθυσμό είναι ανεπανόρθωτες. Έτσι μέσω της ταχείας ανταπόκρισης σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης φανερώνεται πως παραβλέπεται η ποιότητα και η βιωσιμότητα, δύο χαρακτηριστικά τα οποία είναι εξίσου σημαντικά στο σχεδιασμό.

6.3.1 Οι καταυλισμοί προσφύγων ως πόλεις

Όπως ήδη διευκρινίστηκε, οι καταυλισμοί, ακόμα και αυτοί που έχουν παροδική μορφή κατακλύζονται από μεγάλο αριθμό ανθρώπων, οι οποίοι θα μπορούσαν να αντιστοιχούν σε μία ολοκληρωμένη πόλη. Επί της ουσίας, οι καταυλισμοί μοιάζουν με εν δυνάμει αστικές περιοχές που ο πληθυσμός τους μπορεί να κυμαίνεται από 25.000 έως 100.000 άτομα (McCabe, 2014). Ο Cuny (1997), αναφέρει ότι η συγκέντρωση πληθυσμού σε μία περιοχή είναι μία μικρή πόλη και όχι ένας καταυλισμός, καθότι και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται.

Κατά τον Agier, συγκροτείται ένας νέος χώρος με νέα κοινωνική και χωρική μορφή (Agier, 2011). Ο χώρος αυτός είναι ένα είδος πόλης, αφενός εξαιτίας του

πληθυσμού και αφετέρου εξαιτίας της μορφής που του δίνουν οι ίδιοι οι κάτοικοι του.

Σύμφωνα με τον Grbac (2013), οι πληθυσμοί έχουν την τάση να προσαρμόζονται και να προσαρμόζουν τον χώρο τους βάσει των αναγκών τους, ούτως ώστε να ταιριάζουν στις απαιτήσεις τους. Έτσι αν κοιτάξουμε το χώρο και τον τρόπο που διαμορφώνεται αυτός από τους κατοίκους του θα αντιληφθούμε ότι «ενεργούν ενστικτωδώς με σκοπό να εκπληρώσουν όλες τις καθημερινές ανάγκες και να πραγματοποιήσουν τις επιθυμίες και τις φιλοδοξίες τους στη ζωή» (Herz, 2013). Άρα, με σιγουριά μπορούμε να πούμε ότι μέσω της αυτο-οργάνωσης των ζώων τους, οι καταυλισμοί αποκτούνται αστικά χαρακτηριστικά.

Εικόνα 6 Προσφυγικός καταυλισμός Za'atari στην Ιορδανία

Πηγή: REUTERS, Mandel Ngan, Pool

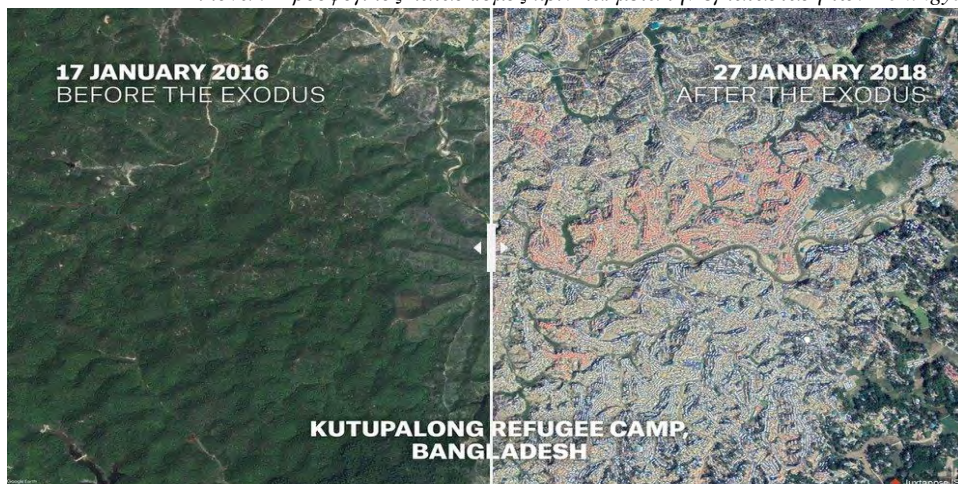
Ο αρχικός στόχος της πολιτικής του «καταυλισμού» μέσα από τις συνθήκες προσωρινότητας και έκτακτης ανάγκης, είναι να παράσχει μία pop-up δομή η οποία στην πορεία παίρνει τη μορφή μίας pop-up πόλης. Εντός του καταυλισμού, φροντίζεται να παρέχονται διάφορες υπηρεσίες που εμπίπτουν στο χαρακτήρα της έκτακτης ανάγκης. Τέτοιου είδους παροχές είναι η διανομή τροφίμων, η περίθαλψη και ο εμβολιασμός και η διάθεση καταφυγίου για όσους αδυνατούν να καλύψουν μόνοι τους την στέγαση σε αστικές περιοχές. Ωστόσο η μακροχρόνια παραμονή των προσφύγων και των μεταναστών στους καταυλισμούς, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι μπορεί να μην επιστρέψουν στην χώρα προέλευσης τους ή εξαιτίας διαδικαστικών να μείνουν για αρκετό καιρό στις δομές, στρέφει πολλούς ερευνητές στην ερμηνεία των καταυλισμών, ως αυτών των

νέων πόλεων και πιο συγκεκριμένα ως τις «πόλεις του αύριο» (Kleinschmidt, 2015).

Με βάση αυτό, και σε συνδυασμό με τον σταθερά αυξανόμενο αριθμό των ατόμων που μετακινούνται και διαμένουν σε προσωρινές κατοικίες και οικισμούς με ανάλογο χαρακτήρα, οι καταυλισμοί αποκτούν την τάση να επεκτείνονται για να καλύψουν το μεγάλο αριθμό αυτών των ατόμων (McCabe, 2014). Η επέκταση, συγκροτεί μία δυναμική μορφή που κινεί τις διαδικασίες της αστικοποίησης. Στη βιβλιογραφία προτείνεται για την άμεση ανταπόκριση στο μεγάλο πληθυσμιακό αριθμό ατόμων, η επαναχρησιμοποίηση των προσωρινών δομών για την παροχή καταφυγίου, αλλά και η κατασκευή πιο μόνιμων δομών για την επόμενη φάση (McCabe, 2014). Η δημιουργία πιο μόνιμων δομών έχει τη δυνατότητα να διευθετήσει το ζήτημα της στέγασης αλλά όπως προαναφέρθηκε, караδοκεί ο κίνδυνος να μην εγκαταλείψουν ποτέ τον καταυλισμό οι πληθυσμοί.

Οι καταυλισμοί φαίνεται να δέχονται τεράστιες πιέσεις και παράλληλα να ασκούν και οι ίδιοι. Συμπερασματικά, η εικόνα που έχουμε μέσα στα χρόνια για τους καταυλισμούς είναι ότι χωροθετούνται σε «άγονη γη», εξελίσσονται και αναπτύσσονται χωρικά ώσπου ενοποιούνται με την κοντινή πόλη ή τελικά μετατρέπονται οι ίδιοι σε «πόλεις». Η εν λόγω ενότητα αξίζει να κλείσει με τη θεμελιώδη άποψη του Bauman (2001), ο οποίος υποστηρίζει ότι η αντιμετώπιση του καταυλισμού ως πόλη σε συνδυασμό με τον ισχυρό ρόλο που διακατέχει στην ψυχολογία των μεταναστών και των προσφύγων, είναι ικανός «να μετατρέπει τους πληθυσμούς από θύματα σε ενεργούς πολίτες, με σκοπούς για την ζωή και την εξέλιξη τους».

Εικόνα 7 Προσφυγικός καταυλισμός πριν και μετά την εγκατάσταση των Rohingya

Πηγή: MSF

6.3.2 Η διαδικασία της αστικής ανάπτυξης του καταυλισμού

Στη συγκεκριμένη ενότητα τίθενται ερωτήματα και θεωρίες γύρω από τον τρόπο που επιτυγχάνεται η αστική ανάπτυξη ενός καταυλισμού. Ο καταυλισμός ως χωρική οντότητα κρατά τον προσωρινό του χαρακτήρα, αλλά το ερώτημα που γεννάται είναι πως σε αυτό τον χώρο που δεν πρόκειται να έχει διάρκεια πραγματοποιείται αστική ανάπτυξη; Κατ' επέκταση αυτού, πρέπει να διερωτηθούμε «με ποιους τρόπους οι καταυλισμοί αστικοποιούνται» (Sanyal, 2014).

Εικόνα 8 Η ζωή στον καταυλισμό προσφύγων στο Zaatari της Ιορδανίας

Πηγή: VPR Nina Keck

Οι καταυλισμοί έχουν θεωρηθεί είτε ως αστικοί χώροι που δημιουργούνται μέσω της αυτοσχέδιας κατασκευής των κατοίκων τους είτε ως χώροι που διαχωρίζονται και απομακρύνονται από την αστική κοινότητα και έχουν συγκεκριμένο σχεδιασμό. Οι ειδικοί φροντίζουν να τονίζουν ότι ένας καταυλισμός δεν πρέπει να συγκρίνεται με μία πόλη, ειδικά όταν ο ορισμός της πόλης είναι υπό διαδικασία μελέτης για την προσέγγιση της.

Οι περισσότεροι μελετητές εστιάζουν στις «προβληματικές» πολιτικές που πραγματοποιούνται, ενώ άλλοι στις καινοτόμες προσεγγίσεις. Λίγοι όμως επικεντρώνουν τις αναλύσεις τους στον πολεοδομικό σχεδιασμό του καταυλισμού.

Προκειμένου να επιτευχθεί αυτή η προσέγγιση λαμβάνεται υπόψη, αυτό που ο Foucault (1980) αποκαλεί «dispositif». Πρόκειται ουσιαστικά για ένα κράμα

ετερογενών στοιχείων που δημιουργεί ένα σύστημα. Στην προκειμένη περίπτωση, ένα «dispositif» αποτελείται από ετερογενή στοιχεία, όπως αστικές πρακτικές, τα οποία στην αρχή δε φαίνεται να συνδέονται, αλλά σχηματίζουν ένα σύστημα σχέσεων και έχουν μία σύνδεση μεταξύ τους (Oesch 2020). Για την καλύτερη κατανόηση, κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν οι τρεις διαστάσεις ενός «dispositif», οι οποίες είναι η ετερογένεια, η εφεύρεση και η προσωρινότητα.

Ο ρόλος των κρατικών και μη κρατικών φορέων, αλλά και των κατοίκων ενός καταυλισμού, κατέχουν τη σημαντικότερη πρόθεση για τη βελτίωση του. Σε τέτοιες περιπτώσεις το κλειδί για την ορθότερη διαβίωση και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής εντός ενός καταυλισμού είναι η φάση της ανάπτυξης και του αυτοσχεδιασμού. Δίνοντας έμφαση στη χρονική διάρκεια αυτού, η οποία θεωρητικά είναι μη μόνιμη και επηρεάζεται από αυτό το γεγονός στο βαθμό της εξέλιξης του.

Με γνώμονα το «dispositif» του Foucault, ο Oesch (2020) σε πρόσφατο άρθρο του υπογραμμίζει τέσσερα χαρακτηριστικά για τον αυτοσχεδιασμό. Πρώτον, ο αυτοσχεδιασμός πέρα από μία πρακτική που ασκούν οι πληθυσμοί, είναι και μία διαδικασία η οποία αφορά τους φορείς. Δεύτερον, όπως ένα «dispositif», έτσι και η διαδικασία του αυτοσχεδιασμού είναι αποτέλεσμα διάφορων και ποικίλων πρακτικών. Τρίτον, ενισχύεται η ιδέα για την βελτίωση και τον οραματισμό ενός πολεοδομημένου χώρου, καθώς δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως απλά μία πρακτική. Τέταρτον, η επινοητικότητα του αστικού αυτοσχεδιασμού μας επιτρέπει να τη θεωρήσουμε και να την αναγνωρίσουμε ως ένα δομημένο αυτοσχεδιασμό (Oesch 2020). Έτσι, θεωρούμε τον αυτοσχεδιασμό ως μία απαραίτητη στρατηγική, η οποία κρίνεται αναγκαία ώστε να επιτρέπεται εντός ενός καταυλισμού και να έχει χαρακτήρα «μόνιμου-προσωρινού» αστικού χώρου για τους πρόσφυγες και μετανάστες (Oesch, 2017). Κατά συνέπεια, αυτή η προσέγγιση χρήζεται ωφέλιμη για την μελλοντική εξέταση της άτυπης αστικοποίησης των καταυλισμών.

Η αυτοσχέδια πολιτική που ακολουθείται, προκύπτει από «τα κάτω προς τα πάνω» και συντελεί μία διαδικασία που *«συνδυάζει την απόδοση και την επινοητικότητα, ως μία πρακτική που επέρχεται από τον αυθορμητισμό»* (Oesch 2020). Ο Jeffrey (2013) στην ανάλυση του για την επινοητικότητα αναφέρει πως *«πραγματοποιείται από την ικανότητα να κάνουμε πράγματα με τα διαθέσιμα υλικά»*.

Η διαδικασία της βελτίωσης, όπως βλέπουμε μέσα από τη βιβλιογραφία συνδέεται με την έννοια της ανάπτυξης. Η ανάπτυξη αναλογικά σε ποια ήπειρο βρισκόμαστε, έχει και διαφορετικό χαρακτήρα και ορισμό. Ο Fearon (2008) ορίζει την αναπτυξιακή παρέμβαση ως «μία προσπάθεια για την βελτίωση της κανονικότητας», ενώ ο Smith (2008) προσδιορίζει την ανάπτυξη ως «μία προγραμματισμένη παρέμβαση που στοχεύει στη βελτίωση των συνθηκών ζωής σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες». Ωστόσο η προσέγγιση της «ανάπτυξης» πρακτικά δεν έχει τέτοιου είδους χαρακτήρα εδώ, αλλά κάτι πιο σημαντικό καθώς σχετίζεται με το ανθρωπιστικό κομμάτι. Εν κατακλείδι, τα σημάδια που δίνονται μέσω του αυτοσχεδιασμού ενός καταυλισμού μπορούν να συμβάλλουν θετικά ώστε μελλοντικά να λειτουργήσουν ως κατευθυντήριες γραμμές για την «ασφαλέστερη» διαμόρφωση και σχεδίαση ενός χώρου.

Εικόνα 9 Στοιχεία καθημερινότητας εντός του καταυλισμού Zaatari στην Ιορδανία

Πηγή: VPR, NINA KECK

Western Sahara

Greece

6.4 Μελέτη Παραδειγμάτων Προσφυγικών Καταυλισμών

Στη συγκεκριμένη ενότητα, θα εξετάσουμε μέσω παραδειγμάτων την πραγματικότητα που ισχύει στους προσφυγικούς καταυλισμούς, ως συνέχεια των παραπάνω εννοιών και θεωριών που προσεγγίσαμε. Ειδικότερα, οι αναφορές των παραδειγμάτων έχουν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον εξετάζοντας, ποια είναι η θέση τους στο χώρο, η λειτουργικότητα τους και η εξέλιξη τους καθώς και κατά πόσο αποκτούν χαρακτηριστικά πόλης.

6.4.1 Αλγερία- Tindouf

Σύντομη ιστορική αναδρομή

Η Δυτική Σαχάρα αποτελεί ένα από τα αυτο-διοικούμενα κράτη του κόσμου, μαζί με μερικά νησιά σε Ατλαντικό και Ειρηνικό Ωκεανό. Κατά το 1950-1960, δημιουργήθηκαν τα πρώτα κινήματα ανεξαρτησίας κατά των ισπανικών αρχών που είχαν αποικιοκρατήσει στην περιοχή και εφάρμοζαν πολιτικές για εκμετάλλευση του φυσικού παραγωγικού πλούτου. Η ομάδα που εναντιώθηκε ονομάζεται Polisario, και ιδρύθηκε το 1972, με άμεση συνέπεια την απομάκρυνση των Ισπανών το 1975 και τελικώς την παρέμβαση του Μαρόκου και της Μαυριτανίας στην περιοχή (BBC, 2018b). Έτσι ξεκίνησαν να δημιουργούνται τα πρώτα κύματα προσφυγικών πληθυσμών, μετά τις επιθέσεις του Μαρόκου, μετακινούμενα προς την περιοχή του Tindouf στην Αλγερία όπου και εκεί εγκαταστάθηκαν (OXFAM, 2015). Υπολογίζεται ότι οι πρόσφυγες Sahrawi, το 1975-1976 αριθμούσαν τους 169.000⁷, κάτι το οποίο βασίζεται στους υπολογισμούς της Αλγερίας και του Polisario (Herz, 2013). Για την παράθεση του συγκεκριμένου παραδείγματος, εξαιρετικά σημαντική ήταν η μελέτη και καταγραφή του Herz, μέσα από το βιβλίο του «From Camp to City, Refugee Camps of the Western Sahara».

Οι προσφυγικοί καταυλισμοί

Οι πρόσφυγες, σε αρχικό στάδιο εγκαταστάθηκαν σε ένα και μόνο καταυλισμό που ονομάζεται Rabouni. Τον πρώτο καιρό η ζωή εντός του καταυλισμού Rabouni δεν ήταν εύκολη. Αρκετές ελλείψεις και καμία παρέμβαση από την UNHCR. Οι πρώτες σκηνές που παραχωρήθηκαν ήταν από το κράτος της Αλγερίας. Τόσο οι πρόσφυγες όσο και η χώρα υποδοχής υπολόγιζε ότι η διαμονή των προσφύγων θα

⁷ Εκτίμηση από την κυβέρνηση της Αλγερίας και το Polisario, καθώς δεν υπήρχε καμία αναγνωρισμένη απογραφή.

διαρκούσε σύντομο χρονικό διάστημα, κάτι το οποίο αποδείχθηκε μη αληθές. Η αλλαγή του χώρου και η απόκτηση αστικών χαρακτηριστικών πραγματοποιήθηκε σταδιακά, όταν οι σκηνές αντικαταστάθηκαν από πιο μόνιμες κατασκευές, όπως πηλινες καλύβες (Herz, 2013).

Οι αυξημένες ροές προσφυγικών πληθυσμών, και με την πάροδο του χρόνου, δημιούργησαν την ανάγκη για κατασκευή αρκετών νέων χώρων στέγασης. Συστάθηκαν περισσότεροι νέοι καταυλισμοί, μέσα σε αυτούς συγκαταλέγονται οι καταυλισμοί των Smara, El Aaiun, Awserd, Dakhla και 27 February. Οι καταυλισμοί αυτοί έχουν διάρκεια ζωής τουλάχιστον 40 χρόνια, κάτι το οποίο μας κινεί το ενδιαφέρον σχετικά με τη μονιμότητα τους, που έρχεται σε αντίθεση με τα λεγόμενα της ΥΑ, αλλά και σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά πόλης που αποκτούν στο πέρας των καιρών.

Ως έναυσμα των παραπάνω, αξίζει να σχολιάσουμε την απουσία στη διοίκηση και κατασκευή των προσφυγικών καταυλισμών από την UNHCR ή οποιοδήποτε άλλο οργανισμό. Δεν σημειώθηκε άμεση ανταπόκριση στην συγκεκριμένη κρίση ανθρωπιστικού χαρακτήρα, όπως συνηθίζεται σε άλλες αντίστοιχες περιπτώσεις. Ως αποτέλεσμα αυτού οι καταυλισμοί διοικούνται από τους ίδιους τους κάτοικους και το Polisario, κάτι το οποίο ισχύει μέχρι και σήμερα.

Εικόνα 10 Καταυλισμός Rabouni

Πηγή: Herz, 2013

Η οργάνωση των καταυλισμών

Παρά την απουσία των Ηνωμένων Εθνών για άμεση κατασκευή καταυλισμών και παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας, οι ίδιοι οι πρόσφυγες δόμησαν το περιβάλλον τους σχεδόν στα ίδια δεδομένα με αυτά του εγχειριδίου (Herz, 2013). Σύμφωνα με

την επιτόπια μελέτη του Herz στους συγκεκριμένους καταυλισμούς, αντλούμε δεδομένα για τα χαρακτηριστικά της οργάνωσής τους. Πιο συγκεκριμένα, ένας καταυλισμός ή αλλιώς wilayah, αποτελείται από dairas και υποδιαιρείται σε barrios.

Wilayah

Ένας καταυλισμός ονομάζεται Wilayah που σημαίνει επαρχία.

Daira

Κάθε καταυλισμός, υποδιαιρείται σε dairas, που σημαίνει περιοχές. Ως επί το πλείστον οι περισσότεροι καταυλισμοί έχουν έξι dairas.

Barrio

Όσο αλλάζουμε κλίμακα, από τα dairas περνάμε σε περαιτέρω υποδιαίρεση, στα barrios. Τα barrios, και από τη λατινική, σημαίνουν γειτονιές, και τέσσερα barrios ολοκληρώνουν μία daira.

Στους καταυλισμούς η πυκνότητα είναι αρκετά υψηλή, όπως για παράδειγμα στον καταυλισμό Rabouni, με αρχική έκταση 90.000 τ.μ. και 4.000-5.000 περίπου πρόσφυγες, έχει ως αποτέλεσμα σε κάθε πρόσφυγα να αντιστοιχούν 20 τ.μ., πολύ μικρότερη τιμή χωρητικότητας από τη συνιστάμενη του εγχειριδίου, που είναι 45 τ.μ.. Από την άλλη ο καταυλισμός El Aaiun, φαίνεται πως τα κατάφερε καλύτερα σε αυτό, καθώς εκτιμάται πως αντιστοιχούν 80 τ.μ. ανά κάτοικο (Herz, 2013).

Ο αστικός ιστός και η τυπολογία στέγασης

Κατ' επέκταση των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών, διακρίνουμε ότι οι καταυλισμοί αποκτούν ένα είδος αστικού ιστού. Οι σκηνές ή οι καλύβες, διατάχθηκαν σε ευθείες σειρές και οργανώνονταν σε "barrios". Ολόκληρος ο καταυλισμός ή μία wilayah, εμφάνισε «μία τέλεια διάταξη πλέγματος στην άμμο της ερήμου» (Herz, 2013). Οι dairas διαχωρίζονται μεταξύ τους από μεγάλους ανοιχτούς χώρους και τα barrios από μονοπάτια, μερικές φορές και με ορθογώνια διάταξη.

Η στέγαση σήμερα ποικίλει σε όλα τα είδη που θα μπορούσαν να υφίστανται σε μία τέτοια συνθήκη. Στην αρχή υπήρχαν οι σκηνές ως δωρεά του Αλγερινού κράτους, στην πορεία αντικαταστάθηκαν από σκηνές της Ύπατης Αρμοστείας, εν συνεχεία δημιουργήθηκαν πήλινες κατασκευές αλλά και τσιμεντένιες κατοικίες. Όλα τα είδη στέγασης συνεχίζουν να υφίστανται εντός των καταυλισμών.

Η ζωή σήμερα

Η ζωή σήμερα, εντός των καταυλισμών έχει πάρει ενισχυμένη μορφή και για αυτό ευθύνεται η καλή οργάνωση που επιδίωξαν οι πρόσφυγες Sahrawi. Αρχικά ο καταυλισμός Rabouni έχει μετατραπεί σε διοικητικό κέντρο, καθώς διαθέτει πολλά κτίρια υπουργείων, το εθνικό νοσοκομείο και τη μεγάλη αποθήκη τροφίμων και βοήθειας (Herz, 2013). Οι καταυλισμοί έχουν αποκτήσει δική τους οικονομία κλίμακας και πολλών ειδών κοινωνικές υπηρεσίες. Συγκεκριμένα υπάρχουν 49 νηπιαγωγεία, δημοτικά και γυμνάσια, 27 κλινικές, ένα κεντρικό νοσοκομείο και 4 περιφερειακά, αλλά η OXFAM διευκρινίζει το 2015, πως αντιμετωπίζουν σοβαρή έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού και οικονομικών πόρων για τη σωστή λειτουργία τους (OXFAM, 2015).

Με σιγουριά θα λέγαμε πως η ζωή έχει πάρει διαφορετική τροπή σε σχέση με το παρελθόν. Αυτό αποδεικνύεται από την πρόσβαση σε τεχνολογίες όπως είναι το τηλέφωνο, η τηλεόραση αλλά και το διαδίκτυο. Άλλων ειδών επικοινωνιακά μέσα είναι η εφημερίδα και το τοπικό ράδιο (BBC, 2018b).

Επίσης ένα πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό, είναι η σύνδεση των καταυλισμών με τις υπόλοιπες χώρες. Συγκεκριμένα μαθητές που επιλέγουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους, διαλέγουν κάποια χώρα φιλική προς την εθνότητα τους, όπως είναι η Αλγερία, η Λιβύη και η Κούβα για να φοιτήσουν (Herz, 2013).

Έτσι μιλώντας για τους καταυλισμούς των προσφύγων Sahrawi, παρατηρούμε ότι διακρίνονται από υψηλά επίπεδα αυτο-οργάνωσης. Καθώς δομήθηκε κατ' αποκλειστικότητα από τους πρόσφυγες του, αλλά αυτό δε σημαίνει πως δεν στηρίζεται από διεθνή ανθρωπιστικές οργανώσεις. Ο καταυλισμός είναι άμεσα συνδεδεμένος με την εξωτερική βοήθεια, αλλά η οικονομία που έχει αναπτύξει τον βοηθάει να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί σε αυτό που πιθανόν θα ονομάζαμε «πόλη του αύριο».

Εικόνα 11 Κατάστημα τροφίμων εντός του καταυλισμού Rabouni

Πηγή: Herz, 2013

6.4.2 Ελλάδα- Μόρια

Ο καταυλισμός στον οποίο θα αναφερθούμε σε αυτή την ενότητα παραδειγμάτων, αποτελεί μία ειδική αναφορά και ένα μεγάλο κεφάλαιο στην προσφυγική κρίση του 2015. Πρόκειται για τον καταυλισμό στη Μόρια, που βρίσκεται στο νησί της Λέσβου, σε απόσταση αναπνοής από την Τουρκία. Το νησί της Λέσβου έχει αποτελέσει κομβικό σημείο για τη σύνδεση του ανατολικού κόσμου με τον ευρωπαϊκό. Ο καταυλισμός της Μόριας στις μέρες μας απεικονίζει την «*παράπλευρη ζημιά της σύγχρονης ιστορίας σε Αφγανιστάν, Συρία και Τουρκία, που διασχίζει το κατώφλι για την είσοδο στην Ευρώπη*» (Donadio, 2019).

Σύντομη ιστορική αναδρομή

Το μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα πληθυσμών, σημειώθηκε το 2015, καθώς με δεδομένα της ΥΑ υπολογίζεται πως διέσχισαν περισσότερα από 1 εκατομμύριο άτομα τη Μεσόγειο, με την πλειονότητα να προέρχεται από τη Συρία (UNHCR, 2015b). Σταδιακά οι αφίξεις μειώνονται, αλλά δεν παύουν να συνεχίζονται οι εισροές. Το 2019 οι πληθυσμοί που εισήλθαν στη Ευρώπη είτε διά θαλάσσης είτε από τη στεριά, αγγίζουν τις 123.663 ενώ μέχρι και τα τέλη του μήνα Αυγούστου 2020, κατέφθασαν 48.233 νέα άτομα⁸. Η Συμφωνία μεταξύ ΕΕ-Τουρκίας το 2016, στάθηκε ως αιτία για τη μείωση των εισερχόμενων πληθυσμών, κάτι το οποίο η Ευρώπη επιδίωκε να συμβεί. Η δεδομένη συμφωνία αναφέρει πως θα πραγματοποιείται επιστροφή στην Τουρκία όσων πληθυσμών προσεγγίζουν τα ελληνικά νησιά, εάν δεν εξασφαλίζουν συγκεκριμένα κριτήρια (European Commission, 2016b). Ωστόσο, δεν πρέπει να παραλείπεται η επιδιωκόμενη από την Ευρωπαϊκή Ένωση κίνηση για την αποφυγή ύπαρξης κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου (Scirioni, 2018). Η πολιτική αυτή καθαυτή, συνδέεται έντονα με τον ισχυρό έλεγχο των συνόρων και έχει ως σκοπό να περιορίσει τις νέες αφίξεις στη χώρα της Ελλάδας (Balzacq and Carrera, 2006 and Κουραχάνης, 2019).

Η αναζήτηση ασφάλειας, οδηγεί τους μετακινούμενους πληθυσμούς να καταφεύγουν σε επικίνδυνες διόδους, όπως είναι η διά θαλάσσης διαδρομή. Το έτος 2016 κατεγράφησαν οι περισσότεροι θάνατοι στη Μεσόγειο από ανθρώπους που προσπαθούσαν να προσεγγίσουν τη στεριά με κάποια σωστική λέμβο. Στις

⁸ UNHCR, «Mediterranean Situation», Ανακτήθηκε από: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

373.652 νέες αφίξεις, σαφώς μικρότερο νούμερα από την προηγούμενη χρονιά, κατεγράφησαν 5.096 θάνατοι στα νερά της Μεσογείου⁸.

Προσφυγικός καταυλισμός και hotspot

Το 2015 εγκαινιάζεται, ο καταυλισμός στη Μόρια της Λέσβου, με την κοινή παρουσία διοικητικών προσώπων της χώρας και υποστηρικτικών φορέων της ΕΕ. Το νησί δεδομένης της θέσης του, αποτελεί την πρώτη επαφή των πληθυσμών με μία ευρωπαϊκή χώρα, η οποία λειτουργεί ως πύλη εισόδου για αυτούς.

Ο συγκεκριμένος χώρος έχει τριπλή σημασία. Αρχικά συστάθηκε ως χώρος ΚΥΤ, δηλαδή Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Στην πορεία και με την αυξημένη είσοδο των πληθυσμών, απέκτησε το χαρακτήρα του καταυλισμού. Ωστόσο, δεν τελειώνει εκεί η λειτουργικότητα του, καθώς εντός του έχει δημιουργηθεί χώρος με τη μορφή προαναχωρησιακού κέντρου, για τους μετανάστες που δεν παίρνουν αίτηση ασύλου και σκοπεύεται να επαναπροωθηθούν στις χώρες προέλευσης τους⁹.

Η λειτουργία του καταυλισμού, εξαρτάται από την οικονομική συμβολή κρατών, ανθρωπιστικών οργανώσεων αλλά και το έργο των ΜΚΟ, για την εξασφάλιση αναγκών και βασικών αγαθών, καθώς και κοινωνικών υπηρεσιών, όπως η ψυχολογική υποστήριξη και οι δραστηριότητες για παιδιά.

Η οργάνωση του καταυλισμού

Πρόκειται για έναν χώρο με κύριο χαρακτήρα αυτό του hotspot, επίσημα καθορισμένο από την Ύπατη Αρμοστεία. Κατασκευάστηκε για να εξυπηρετήσει πληθυσμούς που εισέρχονται στο νησί και με την ολοκλήρωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, τους παρέχεται προσωρινή διαμονή μέχρι την εξέταση των στοιχείων τους. Το ζήτημα εδώ είναι ότι η μέγιστη κάλυψη, προβλέπεται για έως και 2.000 άτομα, αλλά υπολογίζεται πως φιλοξενούνται περισσότερα από 13.000 άτομα (Donadio, 2019). Σήμερα, η χώρα προέλευσης των πληθυσμών σε μεγάλο ποσοστό (33%) είναι το Αφγανιστάν, ακολουθούν οι Συριακής καταγωγής πληθυσμοί (20%) και οι Ιρακινοί πληθυσμοί (11%).

Ο καταυλισμός χωροθετείται, σε μία περιοχή, 10 περίπου χιλιόμετρα από την Μυτιλήνη, λίγο έξω από τον οικισμό της Μόριας, σε ένα πρώην στρατιωτικό χώρο

⁹Προ.Κε.Κα., ΑΕΜΥ, «Ανάπτυξη των παρεχόμενων υπηρεσιών στα Προ-Αναχωρησιακά Κέντρα Κράτησης Αλλοδαπών», Διαθέσιμο: <http://www.aemy.gr/el/prokeka/>

(Donadio, 2019). Στην Ελλάδα η χρήση τέτοιου είδους χώρων, όπως και πρώην βιομηχανιών, για την δημιουργία βραχυχρόνιων καταυλισμών, συνηθίζονταν να πράττεται ως πολιτική την περίοδο της κλιμάκωσης της προσφυγικής κρίσης.

Η μορφή στέγασης που κυριαρχεί εντός του καταυλισμού είναι οι σκηνές, αλλά έχουν τοποθετηθεί και προκατασκευασμένες δομές για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών. Καθότι ο χώρος μέσα στον καταυλισμό είναι ασφυκτικά πιασμένος, δημιουργήθηκε η ανάγκη για την τοποθέτηση σκηνών εκτός του καταυλισμού, οι οποίες δημιουργούν μία εικόνα περικύκλωσης του, εκτός των τειχών του, όμως χωρίς την πρόσβαση σε ρεύμα και νερό (Donadio, 2019).

Η ζωή πριν την καταστροφή του καταυλισμού

Η ζωή εντός του καταυλισμού έχει καταστεί επικίνδυνη για την υγεία και την σωματική ακεραιότητα των κατοίκων του. Οι εντάσεις που καταγράφονται καθημερινά είναι αρκετές, εξαιτίας των πιέσεων και της φόρτισης του χώρου.

Εικόνα 12 Η ζωή εντός του καταυλισμού στη Μόρια

Πηγή: REUTERS

Μερικά από τα δεδομένα που μπορούμε να συλλέξουμε προέρχονται από τις καταγραφές που πραγματοποιεί η ΥΑ για την καλύτερη διαχείριση και αξιολόγηση του χώρου μέσω της έκθεσης Site Profiles (UNHCR, 2018). Πιο συγκεκριμένα, ο εκτιμώμενος πληθυσμός που φιλοξενείται στη συγκεκριμένη δομή για το έτος 2018 (PoC) ανέρχεται στους 7.500 χιλιάδες, και τα καταλύματα αριθμούν τα 2.060 τα οποία είναι όλα κατειλημμένα. Επιπρόσθετα εκτιμάται πως ο καταυλισμός είναι υπερ-πλήρης και δεν διαθέτει κενό χώρο για νέους πληθυσμούς (UNHCR, 2018). Η εικόνα της υπερπληρότητας που έχουμε για τον καταυλισμό δυσχεραίνει την

εξασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης και χρήζεται προβληματικός. Η εικόνα του καταυλισμού μπορεί να χαρακτηριστεί ασφυκτική και με ελλείψεις. Άλλες παροχές που διατίθενται είναι η θέρμανση και η ψύξη, σε κτιριακές δομές στέγασης. Όπως αντιλαμβανόμαστε, οι συγκεκριμένες υπηρεσίες δεν είναι διαθέσιμες σε όλους, δεδομένων των συνθηκών ότι μεγάλος αριθμός πληθυσμών ζει σε άλλα είδη στέγασης.

Τέλος, υλοποιούνται εκπαιδευτικές δραστηριότητες, οι οποίες πραγματοποιούνται εκτός του καταυλισμού για όλους. Ωστόσο τα παιδιά δεν έχουν την ευκαιρία για πρόσβαση στην εκπαίδευση και για το λόγο αυτό ΜΚΟ συμβάλλουν με εθελοντικά μαθήματα για την εξασφάλιση των βασικών γνώσεων.

Ο προσωρινός χαρακτήρας που βλέπουμε να επιδιώκεται στη συγκεκριμένη δομή, εμμέσως, βασίζεται σε δύο, πολύ καθοριστικά, κριτήρια. Για αρχή, οι πληθυσμοί που περιμένουν να εξεταστεί η αίτηση ασύλου τους, προτιμούν να συνεχίσουν το ταξίδι τους για κάποια χώρα του Ευρωπαϊκού Βορρά. Η Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως μία πύλη εισόδου στην οποία οι πληθυσμοί δε βλέπουν το μέλλον τους. Έπειτα, το κοινωνικό πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ (που θα σχολιαστεί σε επόμενο κεφάλαιο) έχει συμβάλει σημαντικά στην εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών στεγαστικής διαβίωσης σε σχέση με τους καταυλισμούς. Οι αιτούντες ασύλου και οι πρόσφυγες προωθούνται σε κοινωνικά διαμερίσματα ως αποτέλεσμα αυτού την αποσυμφόρηση των καταυλισμών και των καταφυγίων.

Η ζωή μετά την καταστροφή του καταυλισμού

Μία απρόοπτη κατάληξη είχε τελικά ο καταυλισμός της Μόριας. Το Σεπτέμβριο του 2020 διάφορες εστίες περιμετρικά του Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης είχαν ως αποτέλεσμα την ολική καταστροφή των υποδομών εντός του καταυλισμού. Αιτία φάνηκε πως ήταν η αντίδραση των μεταναστών και των προσφύγων στις ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης εν ‘όψη της παγκόσμιας πανδημίας (Σουλιώτης, 2020).

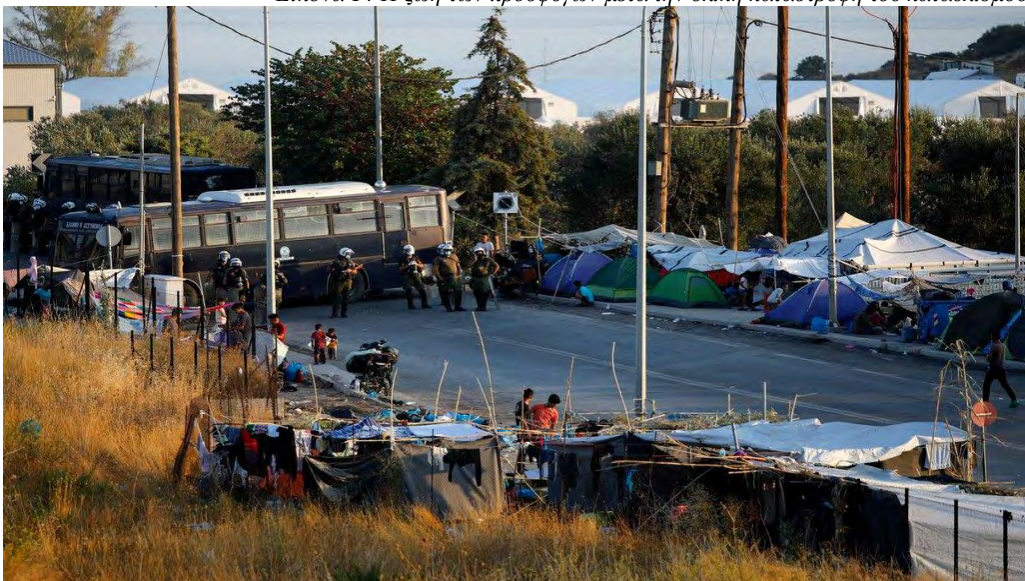
Εικόνα 13 Νέος καταυλισμός στην περιοχή Καρά Τεπέ

Πηγή: Orestis Panagiotou_EPA_EFE

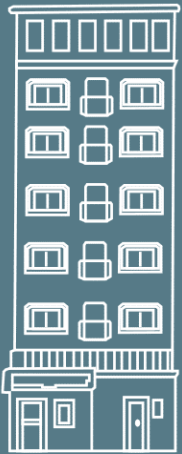
Οι συνθήκες όπως περιγράφηκαν ήδη δεν ήταν ικανές, πέρα από την παροχή αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης και της κάλυψης βασικών αναγκών, να προσφέρουν ασφάλεια στον πληθυσμό που κατοικεί εντός του καταυλισμού. Μετά από αυτή την τροπή οι πρόσφυγες και οι μετανάστες έμειναν άστεγοι, και διασκορπίστηκαν σε διάφορα μέρη του νησιού (Φακαλής, 2020). Η ανταπόκριση της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες, ήταν να δημιουργήσει ένα νέο προσωρινό καταυλισμό στην περιοχή του Καρά Τεπέ, στον οποίο έχουν πρόσβαση αποκλειστικά άτομα με νόμιμα έγγραφα. Στο συγκεκριμένο καταυλισμό η αστυνόμευση κορυφώθηκε. Καταγράφεται από δημοσιεύματα πως θα βρίσκονται πάνω από 300 αστυνομικοί οι οποίοι θα ελέγχουν τη δομή για οποιαδήποτε νέα εξέγερση ή επεισόδιο σημειωθεί (Καραμήτρου, 2020).

Εικόνα 14 Η ζωή των προσφύγων μετά την ολική καταστροφή του καταυλισμού

Πηγή: Πέτρος Γιαννακούρης Associated Press

Δεδομένων των συνθηκών της προσφυγικής κρίσης, του υπερπληθυσμού στο νησί της Λέσβου και της πανδημίας, οι κάτοικοι του νησιού έχουν έντονες αντιδράσεις κατά των προσφύγων και μάλιστα υπερτονίζουν την απομάκρυνση του προσφυγικού από την επαφή με τον τοπικό πληθυσμό και την «τοποθέτηση» του σε ελεγχόμενο στρατόπεδο (Noble, 2020). Η συγκεκριμένη κατάληξη, της καταστροφής του καταυλισμού στη Μόρια, αφήνει το στίγμα της στην αποτυχούσα αντικοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται προς του πρόσφυγες και τους μετανάστες.

Κεφάλαιο 7

Η Κοινωνική Κατοικία

7 Η Κοινωνική Κατοικία

Το γεγονός της παγκόσμιας κρίσης κατοικίας των τελευταίων ετών, φαίνεται πως μπαίνει εμπόδιο όχι μόνο για τους μετακινούμενους πληθυσμούς αλλά και για τις μεσαίες και χαμηλές τάξεις (European Commission, 2016). Η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων και η απότομη δημογραφική αλλαγή στις πόλεις γιγάντωσαν τη δυσκολία πρόσβασης σε προσιτή στέγη (UNECE, 2015). Παράγοντες όπως, το χαμηλό εισόδημα και οι ρατσιστικές πεποιθήσεις στέκονται εμπόδιο στην πρόσβαση των ευάλωτων πληθυσμών σε επαρκή κατοικία προκαλώντας κοινωνικό και χωρικό αποκλεισμό.

Στο παρόν κεφάλαιο, η έρευνα επικεντρώνεται στην παρουσίαση ενός διαφορετικού είδους στέγασης που παρέχεται στους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο, σε πόλεις με ιδιαίτερο ειδικό βάρος από την υψηλή εισροή των πληθυσμών. Πρόκειται για την κοινωνική κατοικία, ένα εργαλείο που χρηματοδοτείται στην Ευρώπη εξ' ολοκλήρου από την ΕΕ, τους δήμους και τις ΜΚΟ, που αναλαμβάνουν να καλύψουν τις στεγαστικές ανάγκες των πληθυσμών. Οι κυβερνήσεις δοκιμάζονται στις αλλαγές των εποχών και προσπαθούν να εξασφαλίσουν το δικαίωμα σε επαρκές βιοτικό επίπεδο αλλά και να δημιουργήσουν προϋποθέσεις για την ομαλή ένταξη. Η στέγη, όπως θα δούμε και στην πορεία, είτε κατασκευάζεται εξ' ολοκλήρου είτε αναζητούνται κενά διαμερίσματα ή και κτίρια.

Η πολιτική της κοινωνικής κατοικίας, έχει αρκετά θετικά ώστε να ενθαρρύνεται από τους αρμόδιους φορείς για την παροχή στέγης στους πληθυσμούς. Μέσω της κοινωνικής κατοικίας οι πληθυσμοί έχουν την ευκαιρία σε συνδυασμό με κοινωνικά προγράμματα, να ενθαρρυνθεί η «αυθυπαρξία» τους τόσο στο κομμάτι της στέγασης όσο και την ζωή μετά το πέρας του προγράμματος (Κουραχάνης, 2015).

Οι πληθυσμοί, αναζητούν κατά βάση ένα ασφαλές περιβάλλον συνήθως σε γειτονικές χώρες για την εύκολη επιστροφή τους κατά τη λήξη των συγκρούσεων (UN-Habitat, 2016). Αυτές οι περιοχές συχνά μεταφράζονται από τους πληθυσμούς σε αστικές, λόγω των ευκαιριών που μπορούν να προσφέρουν σε υγεία, εργασία, στέγαση και εκπαίδευση. Οι πόλεις που δεν είναι προετοιμασμένες, συχνά δημιουργούν θέσεις άτυπης εργασίας, χαμηλού εισοδήματος εξαιτίας της ανωνυμίας, της αφάνειας των αστικών κέντρων και της μη υλοποίησης

στρατηγικού σχεδίου (MC2CM, 2017). Οι προκλήσεις που δημιουργούνται βασιζόμενες στις δημογραφικές αλλαγές, ωθούν τις πόλεις στην αναζήτηση βιώσιμων συνθηκών αστικοποίησης.

Στη συνέχεια, μέσα από παραδείγματα παροχής κοινωνικής κατοικίας, θα παρουσιαστεί η πολιτική που εφαρμόζεται σε Ελλάδα και Γερμανία. Τα δύο αυτά παραδείγματα επιλέχτηκαν εξαιτίας των διαφορετικών ενεργειών που έλαβαν τόπο στα δύο κράτη που διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους.

7.1 Προδιαγραφές κατοικίας

Πριν γίνει η παρουσίαση των παραδειγμάτων, αξίζει να σταθούμε στις προδιαγραφές που πρέπει να τηρούνται για την εξασφάλιση του «δικαιώματος σε επαρκή στέγη». Ειδικότερα σύμφωνα με United Nations (2009), τα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 3 Κριτήρια Εξασφάλισης Επαρκούς Στέγης

- *«Ασφάλεια ιδιοκτησίας: η ανάγκη για εξασφάλιση ασφαλούς περιβάλλοντος και προστασία από αναγκαστικές εξώσεις*
- *Διαθεσιμότητα υπηρεσιών και υποδομών: το κατάλυμα πρέπει να διαθέτει πόσιμο νερό, αποχετευτικό σύστημα, ενέργεια και αποθηκευτικούς χώρους*
- *Προσιτή τιμή: η τιμή του ενοικίου πρέπει να είναι προσιτή ώστε να εξασφαλίζεται από τους ενοίκους*
- *Βιώσιμο κτίριο: οφείλει να είναι ανθεκτικό στις καιρικές συνθήκες και στη λειτουργικότητα του ώστε να εξασφαλίζει την ασφάλεια των κατοίκων*
- *Προσβασιμότητα: το κτίριο οφείλει να μην περιορίζει τις ανάγκες για πρόσβαση σε υπηρεσίες*
- *Τοποθεσία: είναι σημαντική η εξασφάλιση πρόσβασης σε δομές περίθαλψης, κοινωνικές δομές και η επίσης η αποφυγή τοποθέτησης της σε ακατάλληλες και επικίνδυνες περιοχές*
- *Πολιτιστική επάρκεια: η στέγαση πρέπει να εξασφαλίζει την ελεύθερη έκφραση της πολιτιστικής ταυτότητας» (United Nations, 2009).*

Πηγή: United Nations (2009), *Ιδία Επεξεργασία*

Germany

7.2 Παραδείγματα παροχής κοινωνικής κατοικίας

7.2.1 Ελλάδα- Το πρόγραμμα ESTIA

Στην Ελλάδα υλοποιείται από το 2015 μέχρι και σήμερα (2020), το κοινωνικό πρόγραμμα ESTIA. Στόχος του προγράμματος είναι η μετεγκατάσταση των προσφύγων και αιτούντο άσυλο, σε επαρκές στεγαστικές συνθήκες διαβίωσης, στη φάση της μετεγκατάστασης τους από τους καταυλισμούς στην ηπειρωτική Ελλάδα αλλά και στη νησιωτική. Στην Ελλάδα το ESTIA αποτελεί ένα πρόγραμμα κοινωνικών παροχών το οποίο πλαισιώνεται και από την κάλυψη στεγαστικών αναγκών (Κουραχάνης, 2019). Το πρόγραμμα ξεκίνησε να λειτουργεί το 2015, και το διαχειρίζεται η Ύπατη Αρμοστεία ενώ χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε συνεργασία με τις ελληνικές κρατικές αρχές, την τοπική αυτοδιοίκηση και τις ΜΚΟ (Κουραχάνης, 2019). Η ελληνική κυβέρνηση και η Ύπατη Αρμοστεία, σε συνεργασία, ανέλαβαν να δημιουργήσουν 20.000 θέσεις στέγασης μέσω του προγράμματος. Η ελληνική κυβέρνηση είχε ήδη οραματιστεί ότι θα καλύψει 50.000 θέσεις προσωρινής φιλοξενίας μέχρι το τέλος του 2015 (European Commission, 2015). Στα τέλη του 2016, και μετά από χρηματοδότηση της Γενικής Διεύθυνσης Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων, οι θέσεις για παροχή στέγης είχαν φτάσει τις 20.055 (UNHCR, 2017b). Έτσι στην πορεία των χρόνων και ενώ συνέχισε να υλοποιείται το ESTIA, το 2018 είχε θέσει ως στόχο να αυξήσει τις θέσεις φιλοξενίας στις 27.000 (European Commission, 2015). Σήμερα (2020) και υπό τη διαχείριση του ελληνικού κράτους, οι θέσεις έχουν φτάσει τις 27.964 (ESTIA UNHCR, 2020).

Το πρόγραμμα ESTIA υλοποιείται κατά βάση από δήμους και ΜΚΟ, και έχει δημιουργήσει θέσεις εργασίας σε εξειδικευμένο προσωπικό για την εύρυθμη λειτουργία του. Το πρόγραμμα πέρα από την παροχή κοινωνικής στέγης συγκαταλέγει και ένα φάσμα από υπηρεσίες όπως υγειονομική περίθαλψη, νομικές υπηρεσίες, δομές κοινωνικής αλληλεγγύης, δημόσιες δομές εκπαίδευσης, πολιτιστικές και αθλητικές δράσεις. Επίσης παρέχεται και ένα οικονομικό βοήθημα το οποίο κυμαίνεται από 150 μέχρι 550 ευρώ για την κάλυψη βασικών βιοτικών αναγκών. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα δεν δημιουργούνται εξ' ολοκλήρου νέες υποδομές αλλά επιλέγονται διαμερίσματα ή και ολόκληρα κτίρια (ESTIA UNHCR, 2020). Τα διαμερίσματα που επιλέγονται πρέπει να πληρούν ένα πλήθος προδιαγραφών για την εξασφάλιση μιας βιώσιμης και αξιοπρεπείς

διαβίωσης σχετικά με την τιμή, την τοποθεσία, τις δομές και την εξασφάλιση προστασίας από αναγκαστικές εξώσεις.

Το θέμα που τίθεται προς συζήτηση είναι αν κατά την παροχή βέλτιστων συνθηκών στεγαστικής διαβίωσης και πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες, επιτυγχάνεται η κοινωνική ένταξη του πληθυσμού. Διαπιστώνουμε πώς μέσω της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα οι πληθυσμοί πλαισιώνονται από οφέλη που μπορεί να τους παρέχει η πόλη και η στέγαση. Το ερώτημα είναι αν, πραγματοποιείται τελικώς η κοινωνική ενσωμάτωση στη χώρα.

Ο Νίκος Κουραχάνης στο βιβλίο του «Πολιτικές Στέγασης Προσφύγων» (2019), επισημαίνει, μέσα από έρευνα που πραγματοποίησε σχετικά με τις παροχές και το σχεδιασμό του προγράμματος ESTIA, δεδομένα και συμπεράσματα γύρω από τους μηχανισμούς για την υλοποίηση κοινωνικής ενσωμάτωσης των προσφύγων και αιτούντων άσυλο. Τα κύρια σημεία που επισημαίνει σχετικά με τη φάση του σχεδιασμού του προγράμματος ESTIA είναι ότι πραγματοποιήθηκε κάτω από πίεση και σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης. Αυτό φυσικά είχε ανάλογα αποτελέσματα στην επιρροή των πληθυσμών. Πιο συγκεκριμένα, μέσω των συνεντεύξεων που πραγματοποίησε, φανερώνεται πως δεν υπάρχει σύνδεση της στέγασης με δραστηριότητες (όπως η διδασκαλία της ελληνικής) για περαιτέρω κοινωνική ενσωμάτωση και αυτονομία των πληθυσμών. Επίσης σε συνέντευξη με εκπρόσωπο ΜΚΟ, δηλώνει πως οι χρηματικές παροχές που διαχειρίζονται δεν είναι αρκετές για την ανάπτυξη κοινωνικών δραστηριοτήτων. Έτσι, το έργο της κοινωνικής ενσωμάτωσης πέφτει σε κενά. Είναι εξαιρετικά σημαντική η αποδέσμευση και η ευκαιρία των πληθυσμών να γνωρίσουν την κουλτούρα της χώρας και να γίνουν κομμάτι αυτής. Η σταδιακή αυτονομία τους θα έπρεπε να αποτελεί τον κύριο πυλώνα κατά το σχεδιασμό, και αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την εξασφάλιση εφοδίων για την επόμενη μέρα. Ωστόσο, το πρόγραμμα είναι ένα σημαντικό βήμα εξαιρετικών συνθηκών στεγαστικής διαβίωσης που μπορεί να εξασφαλίσει το δικαίωμα σε «επαρκές βιοτικό επίπεδο».

7.2.2 Γερμανία Αμβούργο- Ανέγερση νέων κοινωνικών κατοικιών

Οι πρόσφυγες στη Γερμανία είναι υπό την προστασία της χώρας και στο θέμα της κατοικίας μεταφέρονται από τα μαζικά καταλύματα στα οποία βρίσκονται σε ένα αρχικό στάδιο, στη συνέχεια σε ένα από τα 16 κρατίδια της χώρας αναλογικά με

τον πληθυσμό και τα φορολογικά έσοδα σε κοινωνικές κατοικίες. Κατ' επέκταση οι μεγαλύτερες πόλεις και οι πιο πυκνοκατοικημένες δέχονται και το μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων. Η πόλη του Αμβούργου είναι το παράδειγμά προς εξέταση της κοινωνικής κατοικίας που παρέχεται στους πρόσφυγες στη χώρα της Γερμανίας, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι κατά αποκλειστικότητα ακολουθείται η ίδια πολιτική στα υπόλοιπα κρατίδια. Πιο συγκεκριμένα, η κρίση της αστικής στέγασης που πλήττει αυτήν τη στιγμή τις περισσότερες από τις μεγαλύτερες πόλεις της Γερμανίας έχει επηρεάσει αρνητικά και την ανάγκη των προσφύγων να αναζητήσουν στέγη (El-Kayed and Hamann, 2018).

Το 2014 η πόλη του Αμβούργου άρχισε να δέχεται μεγάλο αριθμό προσφύγων και οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις κοινωνικής κατοικίας βρέθηκαν σε έλλειψη. Οι ανεπαρκείς θέσεις για την εξασφάλιση κοινωνικής κατοικίας ώθησαν το Δήμαρχο του Αμβούργου, Olaf Scholz, σε μία τροποποιητική ενέργεια στην υπάρχουσα νομοθεσία η οποία όμως είχε ως σκοπό να δημιουργήσει νέες θέσεις στέγης (Wolff 2020). Το Αμβούργο είναι μία αρκετά πλούσια πόλη, και αυτό φάνηκε καθώς εξασφάλισε από τον δικό της προϋπολογισμό το στεγαστικό εγχείρημα. Το σχέδιο που ακολούθησε ήταν η κατασκευή προσωρινών προσφυγικών ειδών στέγασης σε μη κατοικημένες περιοχές, δηλαδή σε βιομηχανικές περιοχές, χώρους στάθμευσης, εμπορικούς χώρους που προβλέπονταν για ένα χρονικό διάστημα από τρία έως πέντε χρόνια (Wolff 2018a). Η επιλογή των συγκεκριμένων χώρων φαίνεται πως έγινε εξαιτίας της έλλειψης γης.

Πηγή: Wolf Jessica Sadye

Μέχρι το τέλος του 2014 είχαν δημιουργηθεί 50 νέοι χώροι, που παραχωρήθηκαν ως κοινωνική κατοικία και μέχρι το 2017 υπήρχαν 112 νέοι χώροι (Wolff, 2018b). Η ανάγκη επεκτείνονταν κατά τη διάρκεια της μεγαλύτερης προσφυγικής κρίσης στην Ευρώπη, και έτσι οι τοπικοί φορείς καθόρισαν τη δημιουργία περισσότερων χώρων. Αυτή τη φορά σε πιο απομακρυσμένες τοποθεσίες από την πόλη. Για

παράδειγμα το Am Ashenland II χτίστηκε σε μία αγροτική περιοχή αρκετά μακριά από τον οικισμό, ενώ το Kirchenpauerstrasse χτίστηκε στη μέση ενός εργοταξίου χωρίς τη γειτνίαση με άλλους κατοίκους (Wolff, 2018b).

Σε αυτή την περίπτωση βλέπουμε ότι η εξασφάλιση ατομικής κατοικίας, αφήνοντας πίσω τα μαζικά καταλύματα ιδανικά θα λέγαμε ότι σκοπεύει σε κοινωνική ενσωμάτωση, αλλά ο κοινωνικο-χωρικός αποκλεισμός που υφίσταται και σε αυτό το είδος στέγασης, δεν είναι καλή ένδειξη. Ωστόσο αξίζει να αναγνωριστεί η άμεση ανταπόκριση του Δήμου του Αμβούργου σε κινητοποίηση κατά τη διάρκεια σημαντικών προκλήσεων που αντιμετώπιζαν αρκετές πόλεις, και πως με δικά του χρήματα κατάφερε να δημιουργήσει μέσα σε δύο χρόνια, στέγαση για 38.000 πρόσφυγες (Wolff 2020). Να επισημανθεί ότι η κατασκευή νέων κτιρίων ενέχει μελλοντικά προβλήματα στην πόλη, όπως η μαζική εγκατάλειψη τους και κατά συνέπεια η δημιουργία αστικών κενών. Τέλος, το γεγονός της απομάκρυνσης των προσφύγων και της κοινωνικής απομόνωσης από κατοικημένες περιοχές και συνθήκες γειτονιάς, δεν τους δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουν τη νέα κουλτούρα και να αποκτήσουν αυτονομία, πόσο μάλλον με το ζήτημα του διαχωρισμού τους από την υπόλοιπη κοινωνία. Έτσι χάνουν την ευκαιρία της γρήγορης ενσωμάτωσης στην πόλη καθώς είναι γνωστό πως η πρόσβαση σε υπηρεσίες και κοινωνικές δομές είναι στενά συνδεδεμένες με την έννοια του χώρου.

Συμπερασματικά, και στις δύο δράσεις που υλοποιήθηκαν, κύριος στόχος ήταν η εξασφάλιση στέγης, που φανερώθηκε μέσω της άμεσης ανταπόκρισης στις ανάγκες. Παρόλα αυτά, η έννοια της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της δημιουργίας ανοιχτών πόλεων προς τους πρόσφυγες δε λήφθηκε υπόψη κατά το σχεδιασμό της στρατηγικής. Στην πρώτη περίπτωση της Ελλάδας η αδυναμία εξασφάλισης κοινωνικών δραστηριοτήτων, οδηγεί τους πληθυσμούς σε εξάρτηση από τους φορείς, ενώ στη δεύτερη περίπτωση ο κοινωνικο-χωρικός αποκλεισμός δεν δίνει την ευκαιρία στους πληθυσμούς να ενταχθούν στην κοινωνία.

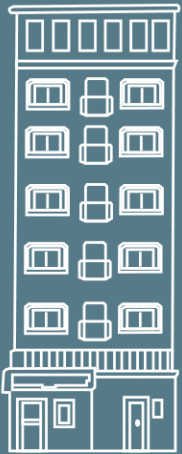
7.3 Η μειονεκτική θέση των μεταναστών στη στέγαση

Οι μετανάστες, συγκριτικά με τους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση ως προς την στέγαση και την εξασφάλιση κοινωνικών παροχών και επιδοτήσεων. Η έλξη των μεταναστών από τις πόλεις, εξαιτίας των

ευκαιριών που μπορεί να προσφέρει, ενέχει αρκετά προβλήματα που μπορούν να βάλουν σε κίνδυνο την ακεραιότητα τους. Είναι ιδιαίτερα οικείο να ακούμε για άσχημες συνθήκες διαβίωσης των μεταναστευτικών πληθυσμών, για υπερπλήρεις και ανθυγιεινές κατοικίες με κατώτερες προδιαγραφές συγκριτικά με την τιμή τους. Οι προαναφερθείσες συνθήκες είναι η απόρροια της μη εξασφάλισης ολοκληρωμένων στρατηγικών για τη μαζική είσοδο των πληθυσμών στην εποχή της διπλής κρίσης.

Οι μετανάστες, βιώνουν τον χωρικό αποκλεισμό εντός των αστικών περιοχών και έτσι στρέφονται προς ακατάλληλες περιοχές για την εγκατάστασή τους (MC2CM, 2017). Πολύ συχνά πέρα από τις υπερπλήρεις κατοικίες, καταγράφεται και το υψηλό ενοίκιο που πρέπει να καλυφθεί (Eurostat, 2020). Παρά το γεγονός της εξασφάλισης εργασίας και εισοδήματος, οι μετανάστες ζουν σε μία συνθήκη ανασφάλειας, και σημαντικό ρόλο σε αυτό έχει διαδραματίσει η αδυναμία εξασφάλισης νόμιμων εγγράφων. Η αδυναμία κατοχύρωσης των εγγράφων, τους καθιστά «παράνομους» και έτσι πέφτουν θύματα πολλών εξαπατήσεων στην κατοικία, στην εργασία και στα δικαιώματά τους. Ως αποτέλεσμα αυτού οι πληθυσμοί κινδυνεύουν από έξωση και καταλήγουν άστεγοι. Οι άστεγοι μετανάστες δυσκολεύονται να καλύψουν τα στεγαστικά τους δικαιώματα ακόμα και σε προσωρινά καταφύγια αστέγων εξαιτίας του ότι είναι πλήρης. Έτσι χαρακτηρίζονται από αρνητικό στίγμα από την ίδια την κοινωνία και αυτό θα σημαίνει ότι αδυνατούν να εξασφαλίσουν την ενοικίαση μιας κατοικίας και συνεπώς θα στρέφονται προς άτυπες στεγαστικές εναλλακτικές (MC2CM, 2017).

Από την οπτική της πόλης, η ίδια σε συνθήκες αστικοποίησης και υπερπληθυσμού κινδυνεύει να στερηθεί από πόρους, όπως η ηλεκτρική ενέργεια, το πόσιμο νερό αλλά και η διαχείριση στερεών αποβλήτων (UN-Habitat III, 2015). Έτσι κρίνεται πολύ σημαντική η χάραξη πολιτικής για όλους τους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς, ώστε να αποφευχθούν καταστάσεις εξάλειψης φυσικών πόρων και συνθηκών κοινωνικής και χωρικής απομόνωσης.

Κεφάλαιο 8

*Εναλλακτικές Μορφές Στέγασης-
Καταλήψεις Στέγης και Συ-στέγαση*

8 Εναλλακτικές Μορφές Στέγασης- Καταλήψεις Στέγης και Συστέγαση

8.1 Εννοιολογικές προσεγγίσεις

8.1.1 Τα αστικά κενά

Όταν αναφερόμαστε σε αστικά κενά, προσδιορίζουμε όλες τις περιοχές της πόλης των οποίων οι λειτουργίες δεν έχουν αποκτήσει οριστικό χαρακτήρα, και συνήθως πρόκειται για *«περιοχές με εφεδρική χρήση, εδάφη σε αγρανάπαυση, αποστάσεις μεταξύ υποδομών, κενά κτίρια, μολυσμένες ή μη χρησιμοποιημένες ιδιοκτησίες»* (Karlsruhe Institute of Technology, 2015). Η έννοια αυτή διαπιστώνεται πως έχει αποδοθεί σε διαφορετικές χωρικές μορφές, αλλά υπογραμμίζεται ότι ως κοινό χαρακτηριστικό των περιοχών είναι η μη ύπαρξη συγκεκριμένης λειτουργίας στον αστικό ιστό.

Αναζητώντας τις αιτίες της πρόκλησης αστικών κενών, αναγνωρίζουμε τις διαφορετικές συνθήκες στο πέρας των χρόνων που βιώνει μία πόλη. Ειδικότερα, ένας χώρος βιώνει αλλαγές που μπορεί να οφείλονται σε κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές. Εντός των πόλεων, οι αλλαγές αντικατοπτρίζονται στο δομημένο περιβάλλον, με κύριο χαρακτηριστικό την αδράνεια των χώρων και ως αποτέλεσμα τη διακοπή της συνέχειας του αστικού ιστού (De Smet and Doevendans, 2010). Ισχυρό παράδειγμα παίρνουμε μέσα από την ιστορική εξέλιξη των πόλεων, καθώς οι ίδιες από κέντρα βιομηχανιών εξελίσσονται σήμερα σε κέντρα πολιτισμού και τεχνολογίας, ωθώντας έτσι τις μεγάλες παραγωγικές μονάδες εκτός πόλεων αφήνοντας μία ισχυρή αρχιτεκτονική κληρονομιά και πολλά αστικά κενά.

Μία άλλη εικόνα που έχουμε, και αξίζει να σημειωθεί είναι αυτή του κοινωνικοοικονομικού διαχωρισμού που έχει ξεκινήσει ήδη από τη δεκαετία του '60 στα κέντρα των πόλεων και έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση αστικών κενών. Οικογένειες υψηλού εισοδήματος εγκατέλειψαν το κέντρο, σε μία διαδικασία προ-αστικοποίησης που φαινομενικά ήταν σε έξαρση μετά το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και εγκαταστάθηκαν στα προάστια της πόλης, αφήνοντας πίσω τους, πέρα από άδεια κελύφη, και μία πληθυσμιακή ομάδα χαμηλού εισοδήματος (De Decker et al, 1996). Η κοινωνικοοικονομική ανισότητα

ενισχύεται χωρικά, κάνοντας αισθητό το διαχωρισμό μεταξύ κέντρου και προαστίων της πόλης. Η λεπτή ζώνη που διακρίνεται στο δομημένο περιβάλλον δημιουργεί ανησυχίες για το μέλλον των πόλεων.

Τίθεται ένα ζήτημα σχετικά με τους προαναφερθέντες χώρους, αν δηλαδή αποτελούν στοιχεία της πόλης που συμβάλλουν στην υποβάθμιση της ή χώροι πολύτιμοι στην αρχιτεκτονική ιδεολογία και την μελλοντική αποκατάσταση τους. Τα λεγόμενα αστικά κενά μπορούν να γίνουν αντιληπτά με πολλές διαφορετικές οπτικές. Αυτό εξαρτάται από τον προσδιορισμό της έννοιας του τοπίου, καθώς τα αστικά κενά βρίσκονται μεταξύ της έννοιας του «τόπου» και του «μη τόπου» και προσαρμόζονται σε κάθε νέα ανάγνωση του τοπίου (Πολυχρονόπουλος, 2006).

Σίγουρα, εξαιτίας της εγκατάλειψης ο χώρος βιώνει μία παρακμή από τους ιδιοκτήτες αλλά και μία απαξίωση από τους μελλοντικούς επενδυτές. Στους εγκαταλελειμμένους από τους ιδιοκτήτες τους χώρους, ανεξαρτήτου μορφής, δεν τους έχει δοθεί η ευκαιρία να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας. Οι ανάγκες ποικίλουν, και συχνά χρειάζεται μία πόλη να προσαρμόζεται εύκολα και γρήγορα σε αυτές. Τα μέρη αυτά χαρακτηρίζονται ακατάλληλα και ανεπιθύμητα, εξαιτίας του υψηλού κόστους συντήρησης και επισκευής τους. Η έλλειψη κινήτρων για την επαναχρησιμοποίηση τους, είναι ένας σημαντικός λόγος που τα καθιστά χωρίς κάποια χρήση. Έτσι εισέρχονται σε μία κατάσταση ενδιάμεσης φάσης (pause land/spaces), δηλαδή με κάποια ή καθόλου χρήση στην ανάγκη τους για εξέλιξη (De Smet and Doevendans, 2010).

Στόχος λοιπόν, των ενεργών ομάδων δράσης των πόλεων, που συχνά απαρτίζονται από πολίτες έως και καλλιτέχνες είναι η ευρεία πρόσβαση στα αστικά κενά έχοντας ως σκοπό την κατάκτηση της πόλης από θεσμικούς και οικονομικούς παράμετρος, πραγματοποιώντας έτσι μία από κάτω προς τα πάνω ενέργεια σχεδιασμού βασισμένη στην συλλογική συμμετοχή.

8.1.2 Οι εφήμερες χρήσεις

Η «κατάκτηση» των χώρων αυτών μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω μίας διαδικασίας χαρακτηρισμού εφήμερων χρήσεων, οι οποίες θα λειτουργήσουν βοηθητικά ως προς τους πληθυσμούς για την πρόσβαση στο κέντρο της πόλης. Αυτή είναι η κινητήριος ιδέα για την αξιοποίηση κυρίως κενών κελύφων στη διαδικασία κάλυψης αναγκών, και ειδικότερα στέγασης. Ωστόσο, στις εφήμερες

χρήσεις συνήθως, οι ανάγκες που καλύπτονται τόσο σε αστικά κενά όσο και σε κενά κτίρια σχετίζονται με ένα ευρύ φάσμα κοινοτικών πρωτοβουλιών, για παράδειγμα περιλαμβάνουν αναδυόμενα καταστήματα (pop-up stores), εστιατόρια και προσωρινά πάρκα, ενώ ταυτόχρονα στεγάζουν δομές που σχετίζονται με δημιουργικές δραστηριότητες όπως στούντιο και εγκαταστάσεις τέχνης (Moore-Cherry and McCarthy, 2016).

Ειδικότερα, μέσω έργων που προασπίζουν την λειτουργικότητα των προσωρινών χρήσεων –παραδείγματος χάρη Urban Catalyst 2003- βλέπουμε πως ο όρος εισάγεται στο σχεδιασμό με σκοπό την επαναχρησιμοποίηση και την επαναλειτουργία τους, με γνώμονα νέες οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες, θέσεις εργασίας και επενδύσεις. Έτσι, οι προσωρινές αστικές χρήσεις κατ' επέκταση έχουν απασχολήσει αρκετούς σχεδιαστές, αρμόδιους φορείς των πόλεων αλλά και κατοίκους σε μία διαδικασία αντιμετώπισης κοινωνικό-οικονομικών προκλήσεων, ενώ πολλές φορές φαίνεται πως αποτελούν *«μία καλή λύση για την αποφυγή υποβάθμισης της πόλης»* (Colomb, 2012).

Τα θετικά που αποκομίζει μία πόλη από την προσωρινή επαναχρησιμοποίηση αστικών περιοχών είναι ποικίλα. Για αρχή, πολύ σημαντικός είναι ο οικονομικός παράγοντας, καθώς η μορφή αυτού του είδους σχεδιασμού παρέχει ένα σχετικά φτηνό, χαμηλού κινδύνου, αλλά και εύκολου τρόπου παραγωγής νέων καινοτομιών στον αστικό σχεδιασμό. Θεωρείται έτσι μία σημαντική οικονομική στρατηγική σχεδιασμού για την αναδιαμόρφωση και ανάπλαση περιοχών. Επιπλέον, οι προσωρινές χρήσεις όπως φαίνεται από τα διεθνή παραδείγματα, τελικά βρίσκουν αναγνώριση και στήριξη από τις διοικήσεις των πόλεων, κάτι το οποίο μεταφράζεται ως δυνατότητα *«προσέλκυσης δημιουργικών βραχυπρόθεσμων χρήσεων»* (Stevens 2018). Οι προσωρινές χρήσεις κατά τον σχεδιασμό τους συνδυάζονται με την καινοτομία και τη δημιουργικότητα, έτσι η ισχύς της δημιουργικότητας μπορεί να επηρεάσει περαιτέρω τον αστικό σχεδιασμό και να συμβάλει σε μορφές σχεδιασμού που δεν έχουν ξανά πραγματοποιηθεί και έχουν πειραματικό χαρακτήρα (Stevens 2018). Ως αποτέλεσμα, υπάρχει δυνατότητα απόδοσης εναλλακτικών λύσεων μέσω του πειραματισμού στον σχεδιασμό, που πιθανόν να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικός μελλοντικά στην επίλυση διάφορων ζητημάτων.

Πολύ σημαντικό μέρος αυτού του είδους σχεδιασμού είναι η διαδικασία της προσέγγισης των σχετιζόμενων προσώπων με τον εκάστοτε χώρο. Σε άλλες περιπτώσεις βλέπουμε πως ο δήμος ή κάποιος κρατικός φορέας αναλαμβάνει τον έλεγχο της διαδικασίας χρηματοδότησης, ενώ άλλες φορές ορίζεται ένας ενδιάμεσος φορέας για τη διαχείριση και προώθηση ζητημάτων εφήμερων χρήσεων (Καραχάλης 2020). Έτσι, στη περίπτωση των ιδιόκτητων χώρων, η ενέργεια που πραγματοποιείται είναι για αρχή η διαμεσολάβηση, η προσφορά και η ζήτηση με σκοπό τη διασύνδεση μελλοντικών ενδιαφερομένων φορέων διαχείρισης με τους ιδιοκτήτες και τους ενοικιαστές (Αράπογλου και Σιατίτσα, 2019). Συχνά συναντάμε και την παρέμβαση σε κάποιο κενό κτίριο ή και χώρο με ακτιβιστικό χαρακτήρα, του οποίου ο όρος στην διεθνή βιβλιογραφία αναγράφεται ως «squatting». Είναι η κατάληψη ενός κενού χώρου, μία ενέργεια που φαίνεται να μειώνει δραστικά τα αστικά κενά, αλλά σίγουρα αποτελεί μία δράση μη σύμφωνη από τους κρατικούς φορείς.

Ένα καλό παράδειγμα που παίρνουμε από τη διεθνή κοινότητα για την αξιοποίηση κενών κτιρίων και εφήμερων χρήσεων, εντοπίζεται στη Γαλλία. Στο Παρίσι υπήρχαν αρκετές παράνομες καταλήψεις που κατέληγαν σε εξώσεις, και αυτό είχε ως συνέπεια την παρέμβαση της Διευθύντριας Οικονομικής Ανάπτυξης και Απασχόλησης, Carine Saloff-Coste, σε συνεργασία με είκοσι κτηματομεσίτες, στη συνυπογραφή της Χάρτας υπέρ της προσωρινής κατοχής κενών χώρων (Le Mitouard, 2019).

Συγκεκριμένα, στο 14^ο διαμέρισμα του Παρισιού, στο Grands Voisins υπήρχε μία μεγάλη εγκαταλελειμμένη έκταση του πρώην νοσοκομείου Saint-Vincent de Paul. Ο νοσοκομειακός χώρος έκλεισε το 2012 και άφησε πίσω του χιλιάδες τετραγωνικά εξωτερικού χώρου και κλινών για συντήρηση και αλλαγή της χρήσης του έως το 2023 στα πλαίσια της δημιουργίας μιας οικολογικής περιοχής (Le Parisien, 2018). Τότε αποφασίστηκε να υλοποιηθούν διάφορες δράσεις στο συγκεκριμένο χώρο σε συνεργασία με την Aurore, μία ΜΚΟ που είναι γνωστή για το ανθρωπιστικό της έργο. Στόχος της επέμβασης στο συγκεκριμένο χώρο με προσωρινό χαρακτήρα, είναι η διάθεση του σε άτομα που έχουν ανάγκη για στέγαση μέσω του κοινωνικού προγράμματος. Ωστόσο ο χώρος είναι αρκετά μεγάλος, κάτι το οποίο σήμανε την αξιοποίησή του και σε άλλους τομείς. Δημιουργήθηκαν γραφεία, καλλιτεχνικές δράσεις αλλά και καταστήματα.

Η Carine Petit, δήμαρχος του 14^{ου} διαμερίσματος, σε δήλωση της επισήμανε πως, εντός του αστικού ιστού του Παρισιού είναι πολύ σπάνιο να βρεθεί κενός χώρος, ωστόσο κρίνεται απαραίτητο να υπάρχει άμεση επέμβαση σε αυτόν έστω και προσωρινά, από μήνες έως και χρόνια για την κάλυψη στεγαστικών αναγκών έκτακτης ανάγκης και δράσεων (Le Mitouard, 2019). Η επισημοποίηση της χρήσης κενών χώρων και η «εργαλειοποίηση» του με την Χάρτα που συν υπογράφει, έδωσε άλλο χαρακτήρα τόσο στα αστικά κενά που υπάρχουν όσο και στην ενέργεια της κατάληψης αυτών.

Παρόμοιες δράσεις καταγράφονται σε όλο το Παρίσι, αλλά και όχι μόνο. Ένα ακόμη αξιόλογο παράδειγμα εφήμερων χρήσεων σε κενούς χώρους ή κτίρια, πραγματοποιείται μέσω του προγράμματος URBACT Refill. Πρόκειται για ένα δίκτυο πόλεων που στοχεύει στη διαχείριση και την εκμετάλλευση κενών χώρων Συγκεκριμένα μέσω της καινοτομίας και της έμπνευσης προωθεί τη συνεργασία αρμόδιων φορέων της πόλης, κτηματομεσιτικών γραφείων και πολιτών για μία από κάτω προς τα πάνω παρέμβαση στην πόλη (Refill, 2018). Η δεδομένη παρέμβαση έχει ως αποτέλεσμα την καταπολέμηση κοινωνικών και οικονομικών κρίσεων ούτως ώστε να δημιουργήσει πιο ανθεκτικές πόλεις.

8.1.3 Τα άδεια κελύφη

Η αξιοποίηση αστικών κενών μέσω της πρωτοτυπίας των εφήμερων χρήσεων, είναι μία καλή αρχή για να μας εισάγει στην κουλτούρα των βραχυπρόθεσμων λειτουργιών και της κατάκτησης του χώρου της πόλης. Στις μέρες μας η προσωρινή χρήση έχει γνωρίσει αρκετή δημοτικότητα στο πλαίσιο αντιμετώπισης κοινωνικοοικονομικών προκλήσεων καθώς εντάσσεται όλο και συχνότερα ως τοπική πολιτική των πόλεων (Colomb, 2012).

Τα κενά κελύφη-εγκαταλελειμμένα κτίρια όπως ορίστηκε και νωρίτερα, αποτελούν ένα είδος αστικών κενών, τα οποία όμως χρήζουν άμεσης παρέμβασης για αρκετούς λόγους. Αντιμετωπίζονται ως ένα «δοχείο» εν αναμονή (Πολυχρονόπουλος 2006), όπου μία επιτυχημένη αλλαγή χρήσης μπορεί να στρέψει το ενδιαφέρον σε αρκετούς επενδυτές ή φορείς διαχείρισης για την πραγματοποίηση επωφελών έργων.

Οι λόγοι για την άμεση παρέμβαση σε ένα εγκαταλελειμμένο κτίριο σχετίζονται με την εγκληματικότητα, την δημόσια υγεία, το περιβαλλοντικό αντίκτυπο και

την αξία γης εντός της πόλης. Ειδικότερα η συγκέντρωση παράνομων ενεργειών σε εγκαταλελειμμένα κτίρια είναι αρκετά σύνηθες φαινόμενο. Συχνά οι χώροι αυτοί συνδέονται με το εμπόριο ναρκωτικών και την λαθρεμπορία. Επίσης αποτελούν εστία κατάθεσης απορριμμάτων και άλλων άχρηστων αποβλήτων που αυτό έχει ως συνέπεια τα κτίρια να αποτελούν υγειονομική βόμβα για την πόλη. Τόσο οι κάτοικοι όσο και οι ιδιοκτήτες των ακινήτων πλήττονται από ένα εγκαταλελειμμένο κτίριο, οι μεν εξαιτίας του χαμηλού βιοτικού επιπέδου που δημιουργείται στη γειτονιά τους και οι δε διότι μειώνεται η αξία του ακινήτου τους (National Vacant Properties Campaign, 2005).

Η ανάγκη για την εύρεση και επαναχρησιμοποίηση κενών κελύφων στις μέρες μας είναι μεγάλη. Συγκεκριμένα, τα μεγάλα προσφυγικά και μεταναστευτικά κύματα που μετακινούνται καθιστούν ένα πολύ δύσκολο έργο στις πόλεις υποδοχείς στην πραγμάτωση επιτυχούς ενσωμάτωσης τους. Η ανάπτυξη μιας λογικής σύνδεσης, της παροχής στέγης με την κοινωνική ένταξη των προσφύγων στις χώρες κρίνεται αναγκαία στρατηγική. Τα γεγονότα έχουν παρουσιάσει πως από τις περισσότερες χώρες ακολουθείται ένα συγκεκριμένο πρότυπο παροχής στέγης σε χώρους που μοιάζουν με στρατόπεδα ή σε καταφύγια, όπως αναλύθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Το μεγάλο, όμως, απόθεμα κενών κτιρίων μπορεί να θεωρηθεί ως λύση.

Γνωρίζοντας τη μαζική διασπορά πληθυσμών εξαιτίας εμπόλεμων συρράξεων, το πλέον απαραίτητο είναι η πρόβλεψη για παροχή βιώσιμων συνθηκών στέγασης. Οι εκτοπίσεις εκατομμυρίων ανθρώπων από τη Μέση Ανατολή, την Αφρική, την Ασία αλλά και την Κεντρική Αμερική έχει σημαντικές κοινωνικο-χωρικές συνέπειες στις χώρες προορισμού (Razavivand Fard and Mehan, 2018).

Εξαιτίας του μεγάλου πληθυσμιακού όγκου που προκύπτει, οι τοπικοί δήμοι δεν είναι σε θέση να δεχτούν σωστά τις οικογένειες και τα άτομα που εισέρχονται. Η παροχή πόρων για στέγαση, εκπαίδευση, απασχόληση και βοήθεια για τους πρόσφυγες θα τονίσει τα βάρη που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι χώρες πρώτης γραμμής για την παροχή έστω των αναγκών πρώτιστης ανάγκης. Όμως το δικαίωμα στη στέγαση των προσφύγων και των μεταναστών αναγνωρίζεται ως «αναπόσπαστο τμήμα του δικαιώματος σε επαρκές βιοτικό επίπεδο» και δεν πρέπει να στερηθεί.

8.2 Η στέγαση σε άδεια κελύφη και η σύνδεση με την έννοια της ανθεκτικότητας

Τα παγκόσμια γεγονότα έχουν κινητοποιήσει μία σειρά από συζητήσεις σε επιστημονικά πλαίσια για την εύρεση λύσης. Ο Filippo Grandi, Υπατος Αρμοστής του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες το 2017, επισήμανε την ανάγκη εύρεσης λύσεων για την κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων και την παροχή στέγης εντός των πόλεων.

Ο όρος adaptive reuse, εισάγεται ως πρακτική λύση για την αξιοποίηση κενών κτιρίων και κατ' επέκταση τη συνεισφορά τους στην υποδοχή των πληθυσμών σε μία εποχή στενής αγοράς κατοικιών. Η πρακτική αυτή, στη δεδομένη κατάσταση είναι εκεί για να συνεισφέρει με την αλλαγή χρήσης (αν χρειαστεί), την επαναχρησιμοποίηση και τέλος τον χαρακτηρισμό μιας προσωρινής χρήσης που θα οριστεί σε ένα εγκαταλελειμμένο κτίριο (temporary uses). Η αλλαγή χρήσης σε ένα εγκαταλελειμμένο κτίριο πιθανόν να είναι περισσότερο πετυχημένη ενέργεια, καθώς η αιτία της εγκατάλειψής τους να ήταν η ίδια η χρήση του (Σουλιώτης, 2014).

Τα κενά κτίρια σε παγκόσμια κλίμακα είναι πολυπληθή και κύριο ερώτημα είναι η διαχείρισή τους. Στη διαδικασία αναζήτησης λύσης, οι εμπειρογνώμονες δεν κωλυσιέργησαν. Έτσι, όταν τα εγκαταλελειμμένα ή τα μη χρησιμοποιημένα κτίρια δεν μπορούν πλέον να λειτουργήσουν με την αρχική τους χρήση, η πρόταση μιας νέας λειτουργίας είναι αναπόφευκτη προκειμένου να διατηρηθεί η σημασία των ιστορικών κτιρίων και να ενισχυθεί η αστική ανθεκτικότητα (Misirlisoy και Gunce, 2016). Δεδομένου του γεγονότος, ότι τα εγκαταλελειμμένα κτίρια όπως αναλύθηκε έχουν υψηλά οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντολογικά κόστη, μέσω της διαδικασίας αυτής η ανακύκλωση του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος μπορεί να συνεισφέρει στην αποσυμφόρηση των αστικών κενών.

Στα πλαίσια της αστικής ανθεκτικότητας, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές μεταβολές που υφίσταται μία πόλη, ως μέρη του πολυδιάστατου χαρακτήρα της (Dicken, 2011). Στο σημείο αυτό, η πρόκληση που έχει να αντιμετωπίσει μία πόλη σχετικά με τις ξαφνικές ανάγκες που προκύπτουν και συγκεκριμένα τις στεγαστικές είναι έντονα αισθητή. Καλείται, μέσω του ανθεκτικού σχεδιασμού να ανταπεξέλθει στις αλλαγές και να

μετασχηματιστεί με γνώμονα τη βέλτιστη ποιότητα ζωής. Επιπλέον οι πόλεις έρχονται αντιμέτωπες με τις εθνικές στρατηγικές καθώς και τα προβλήματα που βιώνουν κατά την εφαρμογή τους σε τοπικό επίπεδο (Razavivand Fard and Mehan, 2018). Η «από πάνω προς τα κάτω» πολιτική στο σχεδιασμό φαίνεται να μην αποφέρει άμεσες λύσεις σε καταστάσεις σοκ, ειδικά χωρίς τη πρόβλεψη για την εφαρμογή ανθεκτικής μελέτης των πόλεων.

Πέρα από το οικιστικό περιβάλλον, μία πόλη απαρτίζεται και από τον πληθυσμό της, τους κατοίκους της δηλαδή. Ο σχεδιασμός χωρίς αποκλεισμό, λαμβάνεται υπόψη στα κριτήρια του ανθεκτικού πολεοδομικού σχεδιασμού. Η σημασία της ένταξης στις μελλοντικές μας πόλεις έχει τεθεί ως στόχος από πολλούς αρμόδιους σχετιζόμενους φορείς. Ο Wahba, επισημαίνει πως η αντιμετώπιση του αποκλεισμού επιτυγχάνεται μέσα από την καταπολέμηση τριών οριζόντιων διαστάσεων αποκλεισμού, πιο συγκεκριμένα πρόκειται για τον χωρικό, τον οικονομικό και τέλος τον κοινωνικό (Wahba, 2019).

Η φύση της παρούσας εργασίας μας επιτρέπει να εστιάσουμε στον χωρικό αποκλεισμό που φυσικά είναι αλληλένδετος και με τα υπόλοιπα είδη αποκλεισμού που αναφέρθηκαν από τον Wahba. Στον χωρικό αποκλεισμό αντικατοπτρίζεται η αποτυχία ενός συστήματος διακυβέρνησης, σχεδιασμού και παροχής υπηρεσιών μιας πόλης, επιδεινώνοντας προβλήματα όπως οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, ο πολλαπλασιασμός των άτυπων οικισμών και η υποβάθμιση του φυσικού τοπίου. Όμως ο σωστός σχεδιασμός είναι ικανός να προσφέρει ανταγωνιστικότητα στην πόλη, και να παρέχει στους κατοίκους της πρόσβαση σε γη, στέγαση, μεταφορές και υπηρεσίες (Wahba 2019).

Η ενσωμάτωση των νεοεισερχόμενων στο αστικό περιβάλλον, είναι ικανή να ενισχύσει την κοινωνικο-πολιτιστική τους κατάσταση και να προωθήσει την κοινωνική συνοχή μέσω δραστηριοτήτων στις οποίες συμβάλει η κοινότητα της πόλης. Για το λόγο αυτό, θεωρείται ιδιαίτερος σημαντικό οι νεοεισερχόμενοι πληθυσμοί να έχουν πρόσβαση στην πόλη και στο κέντρο της. Μεγάλο μέρος του μεταναστευτικού πληθυσμού επιλέγει να εγκατασταθεί στις πόλεις και οι τοπικοί δήμοι έρχονται αντιμέτωποι με την εύρεση στέγης και την κάλυψη αυτού του είδους ανάγκης. Οι πόλεις μπαίνουν σε μία διαδικασία «γεμίματος» με σκοπό την παροχή υπηρεσιών. Έτσι, η χρήση του υπάρχοντος κτιριακού αποθέματος που βρίσκεται σε αδράνεια, έχει τη δυνατότητα να προσφέρει στους πρόσφυγες,

μετανάστες και αιτούντες άσυλο μία στέγη και παράλληλα να αναζωογονήσει τις περιοχές με την συμβολή των νεοεισερχόμενων πληθυσμών. Η παροχή στέγασης έχει διαφορετική βαρύτητα από την παροχή καταφυγίου, κάτι το οποίο αποτυπώνεται και στα λόγια των πληθυσμών (Kuhl and Behrens, 2018). Οι ανάγκες στέγασης είναι ίδιες τόσο για τους πρόσφυγες όσο και για τους κατοίκους κάθε πόλης, καθώς έχουν ισάξια δικαιώματα και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζονται.

Ισότιμη πρέπει να είναι και η αντιμετώπισή τους ως προς την χωρική τοποθέτηση τους εντός του αστικού ιστού. Η επαφή μεταξύ των νεοεισερχόμενων και των πληθυσμών υποδοχής μπορεί να επιφέρει μία βιώσιμη κοινωνική ένταξη και μία μελλοντική αντιμετώπιση των κοινωνικο-πολιτισμικών προβλημάτων. Η έλλειψη γνώσης και κατανόησης του διαφορετικού μπορεί να οδηγήσει σε ερεθισμούς και συγκρούσεις. Για το λόγο αυτό είναι πολύ σημαντική η επαφή μεταξύ πληθυσμών και η ανάμειξη τους μέσα στην καθημερινότητά της πόλης. Σε αυτό το πλαίσιο λογικής, ενθαρρύνεται η αξιοποίηση του εγκαταλελειμμένου κτιριακού αποθέματος και η αλλαγή χρήσης του, ακόμα και στις προϋπάρχουσες δημόσιες εγκαταστάσεις. Έτσι, τα αυξημένα αστικά κενά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξάλειψη κοινωνικο-χωρικών αποκλεισμών και η πρόκληση φροντίζεται να ενθαρρυνθεί μέσω της παροχής *«κατάλληλων εγκαταστάσεων στέγασης σε μία ανθεκτική διαδικασία ένταξης»* (Razavivand and Mehan, 2018).

8.3 Καταλήψεις Στέγης και Συστέγαση (squatting and co-housing)

Τα μεγάλα προσφυγικά και μεταναστευτικά κύματα που μετακινήθηκαν τα τελευταία χρόνια, κυρίως προς τις Ευρωπαϊκές χώρες, ενέτειναν την ανάγκη να ανοίξει ο διάλογος γύρω από τα ζητήματα των πολιτικών στέγασης και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει κάθε χώρα σε αυτόν τον τομέα. Οι πρόσφατες δημογραφικές αλλαγές, καθώς και η ανάγκη για παροχή πόρων σε ευάλωτες ομάδες ανέδειξαν νέα προβλήματα. Μέσω του δικτύου αλληλεγγύης απέναντι στους πρόσφυγες ήρθαν στην επιφάνεια λύσεις προς αντιμετώπιση του στεγαστικού ζητήματος που είχε ανακύψει. Πρόκειται για τις καταλήψεις στέγης, που έχουν ως σκοπό την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών των προσφύγων με αξιοπρεπείς όρους. (Κουραχάνης, 2019)

Αυτό το κεφάλαιο επικεντρώνεται στις αυτο-οργανωμένες στρατηγικές των μεταναστών και των πολιτών στο κομμάτι της στέγασης, δηλαδή στη δραστική

προσέγγιση των κενών κτιρίων προς εγκατάσταση και διαβίωση. Αυτή η δράση σχολιάζεται στην παρούσα εργασία ως μία διαφορετική μορφή στέγασης των μεταναστών και των προσφύγων, σε ένα πλαίσιο ένταξης τους στην πόλη.

Στη Διεθνή βιβλιογραφία η κατάληψη κτιρίων αναφέρεται με τον όρο «squatting». Το «squatting» είναι μία μορφή άμεσης δράσης, με ακτιβιστικό χαρακτήρα που *«εναντιώνεται στην υπέρ-εμπορευματοποίηση της στέγασης σε όλες τις αστικές τάξεις, τα φύλα και τις φυλές»* (Madden and Marcuse 2016). Η κατάληψη κενού χώρου αποτελεί μία μορφή διαμαρτυρίας που πραγματοποιείται για πολλές δεκαετίες στην Ευρώπη. Τα «κινήματα κατοικίας» έχουν ένα σκοπό, τη διεκδίκηση καλύτερων στεγαστικών διαβίωσης αναδεικνύοντας έτσι το προβληματικό στεγαστικό σύστημα που οργανώνεται παγκόσμια (Σιατίτσα, 2014).

Η κατάληψη κατά κύριο λόγο θεωρείται μία παράνομη πρακτική για την επαναχρησιμοποίηση κενών χώρων, πού όμως χρησιμοποιείται για την δημιουργία κατοικιών και διαφόρων άλλων κοινωνικών δραστηριοτήτων που μπορούν να συμβάλλουν έμπρακτα στον χαρακτήρα της πόλης (Cattaneo and Martinez, 2014) και να ενισχύσουν την κοινωνική ανθεκτικότητα της για μελλοντικές καταστάσεις σοκ που πιθανόν να χρειαστεί να διαχειριστεί.

Αυτή η μορφή στέγασης διαφοροποιείται από την κοινωνική στέγαση των ΜΚΟ και την παροχή καταφυγίου ή τους οργανωμένους καταυλισμούς από κρατικούς φορείς. Η κατάληψη κτιρίων ερμηνεύεται από τους δρώντες ως ένας αγώνας ενάντια στους καταυλισμούς και τα καταφύγια έκτακτης ανάγκης (Daduse, Grazioli, and Martínez, 2019) που φροντίζουν να εξαυλώνουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Netherlands

Italy

Greece

8.3.1 Κάτω Χώρες-Ολλανδία: We are Here!

Η πρωτεύουσα των Κάτω Χωρών, το Άμστερνταμ έχει γράψει χρόνια ιστορίας στα κινήματα καταλήψεων, καθώς ήδη από το 1980 αριθμούσε 20.000 ενεργά άτομα (Premius, 2011). Η έλλειψη στέγασης ήταν ο κινητήριο μοχλός για την κινητοποίηση κυρίως φοιτητών στην κάλυψη των αναγκών τους. Οι καταλήψεις πέρασαν ένα χρονικό δόξας τις δεκαετίες 1980-1990 καθώς η νομοθεσία – και πιο συγκεκριμένα «Ο νόμος περί κενής ιδιοκτησίας» του 1981 - επέτρεπε τη χρήση του κτιρίου που έμενε άδειο για περισσότερο από ένα χρόνο (Premius, 2011). Μία σειρά από διαμαρτυρίες για καταπάτηση ιδιοκτησίας και η αναταραχή με τον Νόμο Περί Κενής Ιδιοκτησίας, έφεραν στην Βουλή το νομοσχέδιο του 2010 που απαγόρευσε τις καταλήψεις,

Εικόνα 16 Κατάληψη στο Άμστερνταμ το 1980

Πηγή: Fotocollectie Anefo

Οι επιτακτικές ανάγκες του σήμερα, με πλήθος νεοεισερχόμενων πληθυσμών να επιθυμεί μέσα από την δύσκολη διαδρομή της μετανάστευσης να φτάσει σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης, έχει εντείνει τα προβλήματα στέγασης. Το κίνημα We Are Here! με δράση από το 2012 έως το 2019 επέλεξε να κάνει κατάληψη σε κομμάτια γης ή και κενά κτίρια με σκοπό την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών, αλλά και την δημιουργία ενός δικτύου αλληλεγγύης μεταξύ των μεταναστών για την καταπολέμηση του στίγματος «παράνομος μετανάστης» (Mudu and Chattopadhyay, 2016). Όλα ξεκίνησαν το Σεπτέμβριο του 2012, όπου μία ομάδα μεταναστών επέλεξε να διαμαρτυρηθεί καταλαμβάνοντας το χώρο του κήπου μιας εκκλησίας του Άμστερνταμ. Επρόκειτο για πληθυσμούς που προέρχονταν από

διαφορετικές χώρες και βρισκόντουσαν σε αυτό που αποκαλούν οι ειδικοί «νομικό κενό» (Bröer and Hajer, 2020). Η μη απόκτηση νομικών εγγράφων ώθησε σε διαμαρτυρία τους πληθυσμούς χωρίς έγγραφα, καθώς είναι τόσο σημαντική η καταχώρηση τους για την απόκτηση της ελευθερίας τους, αφού οι μετανάστες χωρίς χαρτιά αντιμετωπίζονται ως εγκληματίες.

Εν ολίγοις ξεκίνησε ένας αγώνας κατάληψης κενών κτιρίων από μετανάστες χωρίς έγγραφα, για στέγαση αλλά και κάλυψη των κοινωνικών, πολιτιστικών και πολιτικών τους ενδιαφερόντων. Οι δήμοι αντιλήφθηκαν τις ανάγκες, έδειξαν ανεκτικότητα και προσπάθησαν να συνάψουν διαπραγματεύσεις και καλή επικοινωνία για να βρεθεί μία λύση. Οι καταλήψεις κενών κτιρίων και η εκκένωση τους έχει μία ιστορία που εκτείνεται σε βάθος 6 χρόνων. Το κίνημα We Are Here! μετά από πιέσεις και αλληπάλληλες εκκενώσεις κατέλαβε το 2012 μία εγκαταλελειμμένη εκκλησία τη λεγόμενη Vluchtkerk. Στη συνέχεια κατέλαβαν άδεια κτίρια γραφείων (Vluchtflat, Vluchtkantoor, Vluchtgebouw, Vluchttoren).

Εικόνα 17 Κατάληψη εκκλησίας Vluchtkerk στο Amsterdam

Πηγή: Maarten Hartman, Hollandse Hoogte

Το κίνημα πλέον έγινε ορατό σε τοπικά και εθνικά μέσα ενημέρωσης. Αυτό φαίνεται να ενόχλησε τις τοπικές αρχές οι οποίες αποφάσισαν να εκκενώσουν και αυτή την απόπειρα της ομάδας για κατάληψη στέγης. Έτσι ωθήθηκαν έξω από την πόλη, στα περίχωρα, σε ένα κυβερνητικό κτίριο (Vluchtgarage) το οποίο όμως είχε περάσει στη διάσταση της «αορατότητας» πλέον, εξαιτίας της θέσης του. Εν τέλει το 2019 και μετά από την κατάληψη συνολικά 50 κτιρίων (Wij Zijn Hier, 2019), η δράση έμεινε χωρίς υποδομή για παροχή στέγης σε ανθρώπους που ζουν με την συμβολή του κράτους στο περιθώριο.

8.3.2 Ελλάδα-Αθήνα: City Plaza

Ένα άλλο εγχείρημα, που εδράζεται στην Ελλάδα αυτή τη φορά, είναι το City Plaza Hotel στην Αθήνα. Λίγο πολύ γνωρίζοντας την κατάσταση στα ελληνικά νησιά αλλά και στους χωροθετημένους καταυλισμούς περιφερειακά των πόλεων Αθήνας και Θεσσαλονίκης, η κατάσταση περιγράφεται ως ένα επικίνδυνο τοπίο. Αρκετοί εμπειρογνώμονες από κάποιες ΜΚΟ (όπως η Amnesty International, International Rescue Committee, Médecins Sans Frontières και ο ΟΗΕ) κρούουν τον κώδωνα για την επικίνδυνη διάσταση που έχουν αποκτήσει οι καταυλισμοί. Ειδικότερα φαίνεται πως χωροθετούνται σε μολυσμένα και επικίνδυνα περιβάλλοντα, όπως συχνά φαίνεται να είναι βιομηχανικές ζώνες, διυλιστήρια πετρελαίου και αποθήκες (Tsavdaroglou, 2018). Οι συνθήκες διαβίωσης είναι απαξιωτικές για την ανθρώπινη υπόσταση. Τα στεγαστικά τους δικαιώματα αποδεικνύεται πως δεν υφίστανται, αλλά δεν είναι τα μόνα δικαιώματα που καταπατώνται.

Η κατάσταση αυτή ώθησε πλήθος μεταναστών και προσφύγων στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών στέγασης. Η πρόσφατη οικονομική κρίση άφησε πίσω της ένα πλήθος ιδιωτικών και δημοσίων κτιρίων. Από το 2015, ομάδες προσφύγων σε συνεργασία με κινήματα αλληλεγγύης στράφηκαν προς την κατάληψη των κενών κτιρίων και την επαναχρησιμοποίησή τους για την κάλυψη στεγαστικών αναγκών.

Εικόνα 18 Κατάληψη στο City Plaza Hotel στην Αθήνα

Πηγή: Jodi Hilton, DW, Pulitzer Center

Το 2016, όπως και πλήθος άλλων εγχειρημάτων, καταλήφθηκε το ξενοδοχείο Plaza μετά την 7ετή αδράνεια του. Το ξενοδοχείο έχει φιλοξενήσει πάνω από 2.200 πρόσφυγες ενώ το 2018 διέμεναν περίπου 400 άτομα· σε μία κρίσιμη περίοδο για τους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς. Όπως τα περισσότερα, έτσι και αυτό το καταφύγιο προσφύγων, στήριξε τη λειτουργία του μέσω ενός μη ιεραρχικού

συστήματος. Υπήρχαν ομάδες που φρόντιζαν για δουλειές στο κτίριο, το μαγείρεμα, τις δραστηριότητες τόσο των παιδιών όσο και των ενηλίκων, τον καθαρισμό, τις υπηρεσίες υγείας και φροντίδας (City Plaza, 2018).

Το City Plaza Hotel λειτουργούσε αποκλειστικά με ιδιωτικές δωρεές και ο στόχος του ήταν να παρέχει βοήθεια στους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς προσφέροντάς τους τόσο το δικαίωμα στην πόλη όσο για το δικαίωμα στην αξιοπρεπή στέγαση. Αυτό το εγχείρημα έλαβε τέλος τον Ιούλιο του 2019, με την αναγκαστική εγκατάλειψη του ξενοδοχείου που πήρε ζωή για σχεδόν τρία χρόνια και παρείχε πέρα από στέγαση και άλλων ειδών αξιοσημείωτες παροχές στους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς.

8.3.3 Ιταλία-Τορίνο: Olympic Village

Εικόνα 19 Το Olympic Village από δορυφορική εικόνα

Πηγή: Google Satellite

Στο Τορίνο της Ιταλίας ένα άλλο σύμπλεγμα κτιρίων αυτή τη φορά έπαιξε το ρόλο του. Το Ολυμπιακό Χωριό που τώρα ονομάζεται Ex Moì, είναι ένα σύμπλεγμα εξαώροφων και επταώροφων κτιρίων, τα οποία κατασκευάστηκαν με σκοπό να φιλοξενήσουν δημοσιογράφους και αθλητές για μόνο 16 μέρες κατά τη διάρκεια των χειμερινών Ολυμπιακών Αγώνων του Τορίνο το 2006 (Razavivand and Mehan, 2018). Το σχέδιο του Ολυμπιακού Χωριού χαρακτηρίστηκε ως ένα έργο «αστικού μετασχηματισμού με παράλληλες προθέσεις αειφορίας για τον αστικό ιστό» και μετά τους αγώνες προβλέπονταν να περάσει στην ιδιοκτησία της πόλης, με ένα μέρος να χρησιμοποιείται για στέγαση και το υπόλοιπο για έρευνα και υπηρεσίες

υψηλής τεχνολογίας, κάτι το οποίο δεν πραγματοποιήθηκε ¹⁰. Όπως είναι φυσικό οι χώροι αυτοί παρέμειναν εγκαταλελειμμένοι για μια επταετία, καθώς η ίδια η χρήση τους και η κακή πρόβλεψη για το μέλλον αυτών των κτιρίων οδήγησε στην εγκατάλειψη (Belloni and Pallotta, 2016). Η εμφάνιση της οικονομικής κρίσης το 2008 κατέστησε ακόμη πιο δύσκολη την δυνατότητα της πόλης να ανταπεξέλθει στις ανάγκες της μεταναστευτικής κρίσης.

Η εγκατάλειψη του Ολυμπιακού Χωριού έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εποχή της μεταναστευτικής- προσφυγικής κρίσης και για αυτό δικαιολογείται η τωρινή αναφορά σε αυτό. Συγκεκριμένα το 2013 μία ομάδα Βορειοαφρικανών προσφύγων αποφάσισε να πραγματοποιήσει κατάληψη στο Ολυμπιακό Χωριό¹¹. Συγκεκριμένα οι πληθυσμοί είχαν χάσει την κατοικία που τους είχε προσφέρει η ιταλική κυβέρνηση, για μικρό χρονικό διάστημα και πλέον δεν είχαν άλλη επιλογή από το να στραφούν στην αναζήτηση καταφυγίου σε κάποιο εγκαταλελειμμένο κτίριο (Razavivand Fard and Mehan, 2018). Οι καταληψίες ήταν περισσότεροι από 1000 άτομα, τόσο πρόσφυγες όσο και μετανάστες χωρίς έγγραφα (Provost and Lai, 2016). Αυτό το εγχείρημα αποτέλεσε τη μεγαλύτερη στεγαστική αυτο-οργάνωση από μεταναστευτικούς πληθυσμούς στο Τορίνο. Αρχικά φάνηκε πως τόσα η κυβέρνηση όσο οι κάτοικοι του Τορίνο δεν έφεραν αντιρρήσεις και κατανόησαν την ανάγκη για εγκατάσταση των πληθυσμών και απόκτηση στέγης, αλλά και οι γείτονες έδειξαν ενδιαφέρον και προσφέρθηκαν να βοηθήσουν τους πληθυσμούς. Το 2017 ξεκίνησε το πρώτο μέρος εκκένωσης του στεγαστικού αυτού

Εικόνα 20 Η ημέρα της τρίτης επετείου της κατάληψης των κτιρίων

Πηγή: Tommasoni Elena

¹⁰Phantom Urbanism, «Turin Olympic Village», Ανακτήθηκε από: <http://www.phantom-urbanism.com/turin-olympic-village.html>

¹¹Vie Di Fuga, «Ex MOI di Torino: “In quartiere non c’è la guerra civile!»», Ανακτήθηκε από: <http://viedifuga.org/ex-moi-di-torino-in-via-giordano-bruno-non-ce-la-guerra-civile/>

εγχειρήματος και ολοκληρώθηκε το 2019 με την τελική απόφαση του δικαστηρίου για κατάσχεση των κτιρίων. Έτσι εκκενώθηκαν και τα τελευταία κτίρια που είχαν καταληφθεί.

Εν κατακλείδι, και η συγκεκριμένη αυτο-οργανωμένη επιχείρηση κατάληψης για στεγαστικές ανάγκες φανερώνει κάτι ήδη γνωστό, τον κοινωνικο-χωρικό αποκλεισμό των πληθυσμών με την συγκατάθεση του κρατικού συστήματος, και την αναγκαστική ώθηση τους σε έναν οικισμό γκέτο στα περίχωρα της πόλης του Τορίνο.

Συμπεράσματα

Η προσπάθεια μελέτης των στεγαστικών πολιτικών που επιλέγονται αλλά και αυτών που τελικά υλοποιούνται προς τους νεοεισερχόμενους πληθυσμούς, θα κληθεί να ολοκληρωθεί με την παράθεση των συμπερασμάτων.

Η στέγαση ως ένα θεμελιώδες αγαθό για την εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης αντιμετωπίζεται στην παρούσα περίπτωση της διπλής κρίσης ως μία απλή εξασφάλιση καταφυγίου. Ωστόσο, βλέπουμε και από τις τρεις στεγαστικές τυπολογίες που εξετάστηκαν πως η στέγαση δεν έχει συνδεθεί με την κοινωνική ένταξη των πληθυσμών καθώς δεν λαμβάνεται υπόψιν στο σχεδιασμό της προσφυγικής πολιτικής.

Εκτενέστερα, ο προσφυγικός καταυλισμός είναι η επικρατούσα μορφή στέγασης με βασικό χαρακτηριστικό την άμεση δημιουργία του σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Επιπλέον προβλέπεται να έχει προσωρινό χαρακτήρα και τελικώς να καταστρέφεται. Παρόλα αυτά, η πραγματικότητα του σήμερα μας έχει αποδείξει πως ένας καταυλισμός δεν συνηθίζεται να έχει προσωρινό χαρακτήρα, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις αποκτά μέχρι και μόνιμο. Σε αυτή την εξεταζόμενη περίπτωση επισημάνθηκε η έννοια και ο χαρακτηρισμός των καταυλισμών ως τις «πόλεις του αύριο». Τα χαρακτηριστικά πόλης που αποκτούν οι καταυλισμοί εν καιρό είναι η απεικόνιση της κατάστασης των χρόνια εκτοπισμένων πληθυσμών που έχουν την ανάγκη να δομήσουν την καθημερινότητα τους όπως την ήξεραν.

Η επιλογή θέσης για την χωροθέτηση του καταυλισμού έχει παίξει επίσης καθοριστικό ρόλο. Δεν είναι λίγες οι φορές που καταγράφονται περιπτώσεις καταυλισμών σε ακατάλληλες περιοχές. Ως αποτέλεσμα αυτού είναι ο κοινωνικο-χωρικός αποκλεισμός των πληθυσμών, σε συνδυασμό με την απομάκρυνση τους από την πόλη.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, πολλάκις έχει επισημανθεί ο κατασταλτικός χαρακτήρας των καταυλισμών και των hotspots. Η Ελλάδα αντιμετωπίζεται ως πύλη εισόδου στην Ευρώπη για τους περισσότερους πληθυσμούς. Ωστόσο, η μαζική εισροή στο νησί της Λέσβου και ο τελικός εγκλωβισμός τους σε αυτό, εξαιτίας της αδυναμίας άμεσης εξέτασης των αιτήσεων, έχει προκαλέσει συμφόρηση στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Η υπερκάλυψη στις δομές μαζικής στέγασης κρίνεται ακατάλληλη δεδομένων των συνθηκών που υφίστανται

εντός τους. Οι συνθήκες ζωής στον καταυλισμό της Μόριας δεν δύναται να εξασφαλίσουν τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες βάση των χαρακτηριστικών της που έχουν επισημανθεί αναλυτικά και στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

Στην περίπτωση της Αλγερίας βλέπουμε μία εντελώς διαφορετική μορφή καταυλισμού. Σε πρώτο στάδιο η μη παρέμβαση της ΥΑ για τους πρόσφυγες στην αρχή της προσφυγικής αυτής κρίσης πιθανόν να έπαιξε και τον ρόλο του στη μορφή που έχει αποκτήσει σήμερα ο καταυλισμός. Η δόμηση και η επέκταση του στη διάρκεια των σαράντα χρόνων ζωής έχει οδηγήσει στην υφιστάμενη μορφή «πόλης» -θα τολμούσαμε να χαρακτηρίσουμε- που έχει πάρει σήμερα.

Μεταξύ των δύο παραδειγμάτων καταυλισμών που παρατέθηκαν, διαπιστώνονται διαφορές σε σημαντικά σημεία. Στον πρώτο καταυλισμό της Ελλάδας, η δημιουργία του στηρίχθηκε στις οδηγίες από ανωτέρους, τόσο στην επιλογή θέσης όσο και στη δημιουργία του βάση των προτύπων του Εγχειριδίου έκτακτης ανάγκης. Στην δεύτερη περίπτωση, η επιλογή θέσης και η κατασκευή του καταυλισμού πραγματοποιήθηκε από τους ίδιους τους πρόσφυγες. Κοντολογίς, στην πρώτη περίπτωση βλέπουμε την επίσημη θέση και πολιτική των κυβερνήσεων που έρχονται αντιμέτωποι με την κλιμάκωση της προσφυγικής κρίσης και την υποστήριξη των καταυλισμών για την χωροθέτηση των πληθυσμών σε ένα ελεγχόμενο περιβάλλον. Το «περιβάλλον» αυτό, που λέγεται καταυλισμός δεν έχει αλλάξει ουσιαστικά σαν πολιτική καθώς υφίσταται εδώ και πάρα πολλές δεκαετίες και στρέφεται στην στρατικοποίηση των προσφυγικών πληθυσμών ήδη από τη δεκαετία του '50. Στο δε καταυλισμό της Αλγερίας, η αστικοποίηση του έχει κάνει εμφανή την δυναμική που κατέχουν οι πρόσφυγες για «επανασχεδιασμό» και προσδιορισμό του χώρου. Η συγκεκριμένη ενέργεια προσδίδει ηγετικό χαρακτήρα στους πρόσφυγες, έτσι παύουν να είναι θύματα, αποκτούν τον έλεγχο ενός χώρου που τελικά ταιριάζει και προσαρμόζεται στις ανάγκες τους.

Το επόμενο στεγαστικό εγχείρημα που εξετάστηκε έχει να κάνει με την κοινωνική πολιτική. Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα σχολιάστηκε το πρόγραμμα ESTIA, του οποίου η υλοποίηση έχει φέρει ελπιδοφόρα μηνύματα στην εξασφάλιση αξιοπρεπούς στέγασης. Η έναρξη του τοποθετείται σε χρονική περίοδο κρίσιμη για την προσφυγική κρίση. Ωστόσο επισημαίνεται πως ως κοινωνικό πρόγραμμα πρέπει να είναι ικανό να εξασφαλίσει περισσότερα πέρα από την παροχή στέγης,

όπως η γνώση της ελληνικής για την ομαλή ένταξη των πληθυσμών στην κοινωνία στο πέρας του προγράμματος. Το επόμενο παράδειγμα κοινωνικής κατοικίας που εξετάστηκε ήταν αυτό του Αμβούργου στη Γερμανία. Το συγκεκριμένο παράδειγμα κοινωνικής κατοικίας διχάζει ως προς τα χαρακτηριστικά του. Για αρχή εξαιτίας της αδυναμίας κάλυψης στέγης στους νεοεισρχόμενους η άμεση αντίδραση της πόλης του Αμβούργου σε συνδυασμό με την τροποποίηση της νομοθεσία φανέρωσε αντανακλαστικά αρκετά θετικά τόσο για την πόλη που βρίσκονταν σε κατάσταση σοκ όσο και για τους πληθυσμούς. Έτσι με την δημιουργία νέων χώρων φαίνονταν πως το ζήτημα της στέγασης είχε λυθεί. Εν μέρει είχαν όντως καλυφθεί οι στεγαστικές ανάγκες, αλλά ο κοινωνικοχωρικός διαχωρισμός λαμβάνει τόπο και σε αυτή την περίπτωση. Οι χώροι που επιλέχθηκαν για ανέγερση νέων κατοικιών βρίσκονταν σε περιοχές επικίνδυνες και ακατάλληλες ή και εκτός πόλης, με αδυναμία πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά.

Το ζήτημα της πρόσβασης στο κέντρο της πόλης έρχεται να αποτυπωθεί στο τρίτο στεγαστικό εγχείρημα που εξετάζεται σε αυτή την εργασία. Η «κατάκτηση» χώρων μέσα από ακτιβιστικές ενέργειες πλαισιώνεται από τις καταλήψεις στέγης. Τα αστικά κενά είναι ικανά μέσα από έναν ολοκληρωμένο ανθεκτικό αστικό σχεδιασμό να αποδώσουν καρπούς στην πόλη όπως στο παράδειγμα του Παρισιού. Ωστόσο, η αυθαίρετη αυτή ενέργεια στέγασης σε εγκαταλελειμμένους χώρους αποτελεί ένα ισχυρό μήνυμα των πληθυσμών προς τις πολιτικές που ακολουθούνται, οι οποίες τους θέλουν εκτός κέντρου πόλης και συχνά περιφραγμένους παραβιάζοντας έτσι τις ελευθερίες τους και τα δικαιώματά τους.

Στα παραδείγματα που αναφέρθηκαν σχετικά με τις καταλήψεις στέγης δεν υπάρχουν διαφορές ως προς την τυπολογία τους. Η κύρια καθοδήγηση σε αυτό το εγχείρημα είναι η επιθυμία για πρόσβαση στο κέντρο της πόλης και για εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Το μοναδικό κοινό μεταξύ των παραδειγμάτων σε Ιταλία, Ελλάδα και Ολλανδία είναι η μη ύπαρξη προσαρμοστικών νομοθετημάτων όπως στην περίπτωση του Παρισιού ή αυτού της Ολλανδίας (πριν την αλλαγή του νόμου περί κενής κατοικίας). Η ανάγκη για ανθεκτικό σχεδιασμό ενόψει δημογραφικών αλλαγών στις πόλεις του σήμερα, κρίνεται αναγκαία. Το Παρίσι μας δίδαξε την προσαρμοστικότητα έστω και προσωρινά μέσω του χαρακτηρισμού «εφήμερων χρήσεων» σε κενά κτίρια.

Έτσι θα λέγαμε πως κρίνεται άμεση η παρέμβαση για αλλαγή της πολιτικής διαχείρισης των προσφυγικών ροών, καθώς πρόκειται για μία κρίση η οποία συνδέεται με τις κοινωνικοοικονομικές μεταβολές που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμια κλίμακα και δεν πρόκειται να κατευναστεί σύντομα η αναστάτωση. Επομένως, η καλή συνεργασία μεταξύ των κρατών (όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η Σύμβαση του 1951) και η αποφυγή δημιουργίας εντάσεων θα προσφέρει αποτελεσματικότερες λύσεις. Τέλος, μακροπρόθεσμα πρέπει να εξεταστεί εκτενέστερα το νομικό σκέλος για την χρήση κενών χώρων με προσωρινό χαρακτήρα. Αυτό θα κάνει τις πόλεις και τους ανθρώπους περισσότερο ανθεκτικούς ως προς καταστάσεις αλλαγών που υφίστανται όλο και συχνότερα.

Βιβλιογραφία

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Agier, M., (2011), «Managing the Undesirables: Refugee Camps and Humanitarian Government», Cambridge, UK: Polity Press, p. 268
- Balzacq, T. and Carrera, S., (2006), «Migration, Borders and Asylum Trends and Vulnerabilities in EU Policy». Center for European Policy Studies, Brussels.
- Bauman, Z., (2001) «The Century of Camps? » In: P. BEILHARZ, ed, The Bauman reader. Oxford: Wiley, pp. 230.
- Bauman, Z., (2002). «In the lowly nowhereilles of liquid modernity: comments on and around Agier» Ethnography, SAGE Publication, 3 (3), pp. 343–349.
- Belloni, G. and Pallotta, G.S. (2016) «Grassroots Culture as the Key for the Revitalization of urban Peripheries: The Case of Refugees Squat in Turin’s Former Olympic Village». Track 2_Imageries of cities: The role of cultural policies and activisms in self-representation of cities and citizens, 2016, Turin: Italy.
- Bröer, C., and Hajer, M., (2020): «We Are Here! Claim-making and Claimplacin of Undocumented Migrants in Amsterdam», European Journal of Cultural and Political Sociology, DOI: 10.1080/23254823.2020.1774911
- Campbell, E. H., (2006). «Urban refugees in Nairobi: problems of protection, mechanisms of survival, and possibilities for integration», Journal of Refugee Studies 19 (3), pp. 396–413.
- Cattaneo, C., and Martínez López, M., (2014). «The Squatters’ Movement in Europe. Commons and Autonomy as Alternatives to Capitalism». London, United Kingdom: Pluto Press, p.1-25
- City Plaza (2018). Two years City Plaza. Athens
- Clapham, D., Foye, C., and Christian, J., (2018). « The Concept of Subjective Well-Being in Housing Research» Housing, Theory and Society 35(3): 261–80.
- Collard, C., (2007). « Linking Housing, Social Services and Family Well- Being», Journal of Human Behavior in the Social Environment 15(2-3):415-433

- Colomb, C. (2012). «Pushing the urban frontier: Temporary uses of space, city marketing, and the creative city discourse in 2000s Berlin» *Journal of Urban Affairs*, 34(2), pp. 131–152.
- Cuny, F., (1997). «Refugee camps and camp planning: The state of the art». *Disaster*, Vol.1, No. 2 : 125-143. Interect
- Dadusc, D., Grazioli, M., & Martínez, M. A., (2019), « Introduction: citizenship as inhabitation? Migrant housing squats versus institutional accommodation» *Citizenship Studies*, 23:6, 521-539, DOI: 10.1080/13621025.2019.1634311
- De Decker, P., Hubeau, B., Nieuwinckel, S., (1996), «Cultuurbeleid, wijkontwikkeling en burgerschap», Publisher EPO, Bechem, p. 181-192
- De reSmet., A., Doevendans, K., (2010) «Urban voids as space provision for a diverse society Intermittent City Brussels», 24th AESOP Annual Conference, Helsinki, Finland
- Dicken, P., (2011), «Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy» (6th Edition). New York, NY: The Guildford Press.
- Duncan, H., and Popp, I., (2017). «Migrants and cities: Stepping beyond World Migration Report 2015», In: *The World Migration Report 2018* (M. McAuliffe and M. Ruhs, eds.). IOM, Geneva, pp. 225–241.
- Earle, L., (2019). «Cities for All? Rethinking Urban Displacement» IIED Briefing Papers, funded by British Academy's Cities & Infrastructure Programme, p: 1–4.
- El-Kayed, N., and Hamann, U., (2018), «Refugees' Access to Housing and Residency in German Cities: Internal Border Regimes and Their Local Variations» *Social Inclusion* 6(1): 135–146.
- European Commission, (2016). «Research on Migration: Facing Realities and Maximising Opportunities», Policy Review, Publications Office of the European Union.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), (2019), «Update of the 2016 Opinion of the European Union Agency for Fundamental Rights on fundamental rights in the 'hotspots' set up in Greece and Italy», FRA Opinion, Hotspots Update, Publications Office of the European Union

- Fearon, J.D., (2008) « The rise of emergency relief aid ». In M. Barnett and T.G. Weiss (eds.), Humanitarianism in question: politics, power, ethics, Cornell University Press, Ithaca, NY
- Folke C, and Gunderson L., (2010) «Resilience and Global Sustainability», Ecology and Society 15 (4): 43.
- Folke, C., (2006). «Resilience: The Emergence of a Perspective for Social-Ecological Systems Analyses», Global Environmental Change 16 (1): 253-267.
- Foucault, M. (1980) «The confession of the flesh». In C. Gordon (ed.), Power/knowledge: selected interviews and other writings, Harvester Press, New York, NY.
- Grbac, P, (2013), « Civitas, Polis, and Urbs: Reimagining the Refugee Camp as the City » Working Paper Series 26. Oxford Refugee Studies Centre.
- Herz, M., (2008), «Refugee camps or ideal cities in dust and dirt», Urban Transformation, 276-289
- Herz, M., (2013), «From Camp to City, Refugee Camps of Western Sahara» Lars Muller Publishers, Zurich, Switzerland.
- Hudsona C. and Dooganb N., (2019). «The impact of geographic isolation on mental disability in the United States». SSM Popul Health, USA
- International Organization for Migration (IOM), (2019b). «World Migration Report 2020». International Organization for Migration Publisher, Geneva, Switzerland, 1561-5502.
- International Organization for Migration (IOM), (2019a). «Glossary on Migration». International Migration Law. N° 34. Geneva: International Organization for Migration, 1813-2278.
- Jeffrey, A., (2013) «The improvised state: sovereignty, performance and agency in Dayton Bosnia» Wiley-Blackwell, Oxford
- Kastrinou M., Neocleous M., (2016), «The EU hotspot», Radical Philosophy 200.
- Knox, P., and Pinch, S., (2009). «Κοινωνική Γεωγραφία των Πόλεων». Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, σελ. 311-313.
- Kuhl, K., and Behrens, J., (2018). «Spaces of Migration: Architecture for Refugees», Housing as Intervention: Architecture Towards Social Equity 88(4): 86–93.

- Lalenis, K., & Ruchinskaya, T., (2018), «Building Urban Resilience of Public Places in Volos (Greece) », Conference: IFoU 2018, Reframing Urban Resilience Implementation, Aligning Sustainability and Resilience
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., & Patsios, D., (2007). «The Multi-dimensional Analysis of Social Exclusion». University of Bristol, Bristol, UK, p. 86.
- Madden, D., Marcuse, P., (2016), «In Defense of Housing: The Politics of Crisis», London, Verso Books
- Marc, A., (2009). «Non-Places Introduction to An Anthropology Of Supermodernity», 2nd Edition, Publisher Verso Books
- Marouli, Ch. and Lytras, M.D., (2017), «Smart Urban Solutions for Innovation and Sustainability: Emerging Research and Opportunities», IGI Global, Hershey, Pennsylvania
- McCabe, F., 2014. «The 4th Solution: Can Refugee Camp Design Facilitate Life Post Camp? » Undergraduate Dissertation, University of Strathclyde, Faculty of Engineering.
- Mediterranean City-to-City Migration Project (MC2CM), (2017). « Social housing and urban planning: inclusive cities for migrants», 5th Learning Meeting, Jordan, Amman
- Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M., (2016). «Defining urban resilience: A review. Landscape and urban planning», *Landscape and Urban Planning* 147, 38-49.
- Misirlişoy, D., and Gunce, K., (2016) «Adaptive Reuse Strategies for Heritage Buildings: Aholistic Approach. Sustainable City and Society», Elsevier, vol. 26, p. 91-98.
- Moore-Cherry, N., and McCarthy, L., (2016). «Debating Temporary Uses for Vacant Urban Sites: Insights for Practice from a Stakeholder Workshop». *Planning Practice and Research* 31(3): 347–57.
- Moraci F., Errigo M. F., Fazia C., Burgio G. and Foresta S., (2018), «Making Less Vulnerable Cities: Resilience as a New Paradigm of Smart Planning», *Sustainability* 2018, 10, 755.
- Murray, M., Pauw, C. & Holm, D., (2005). «The House as a Satisfier for Human Needs: A Framework for Analysis, Impact Measurement and Design». 21st World Congress on Housing, Transforming Housing Environments through Design, Pretoria, South Africa.
- Oesch, L., (2017) «The refugee camp as a space of multiple ambiguities and subjectivities», *Political Geography* 60 (September), 110–20

- Oesch, L., (2020), «An Improvised Dispositif: Invisible Urban Planning in the Refugee Camp». *International Journal of Urban and Regional Research* 44(2): 349–65.
- OXFAM, (2015), «40 Years Of Exile, Have the Sahrawi refugees been abandoned by the international community? », Oxfam Briefing Paper, United Kingdom.
- Premious H., (2011), «Squatters and municipal policies to reduce vacancy; evidence from The Netherlands». 23rd Enhr Conference, Toulouse
- Purcell, M., (2002). «Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant». *GeoJournal* 58: 99–108, Kluwer Academic Publishers, Washington.
- Purcell, M., (2014). «Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City». *Journal of Urban Affairs* 36(1).
- Ravenstein, E. G., (1885). «The Laws of Migration». *Journal of the Statistical Society, Royal Statistical Society*, 48(2): 167–235.
- Razavivand F. H., and Mehan A., (2018). «Adaptive Reuse of Abandoned Buildings for Refugees: Lessons from European Context», in Book: *Suspended Living in Temporary Space: Emergencies in the Mediterranean Region*.
- Refill, (2018), «A Journey Through Temporary Use», Jointly with European Union, City of Ghent.
- Romola, S., (2012). «Refugees and the City: An Urban Discussion», *Geography Compass*, Vol.6 Issue 11, p. 633-677, Blackwell Publishing.
- Rooij, B., Wascher, D. and Paulissen, M., (2016), «Sustainable Design Principles for Refugee Camps», Wageningen Environmental Research, Internal report
- Sanyal, R., (2014) «Urbanizing refuge: interrogating spaces of displacement ». *International Journal of Urban and Regional Research* 38.2, 558–72.
- Scipioni, M., (2018). «Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis», *Journal of European Public Policy* Volume 25, Issue 9
- Sharifi, A. and Yamagata Y., (2018). «Resilience-Oriented Urban Planning», Chapter 1, *Lecture Notes in Energy*, Publisher Springer.
- Smith, J.H., (2008) «Bewitching development: witchcraft and the reinvention of development in neoliberal Kenya», University of Chicago Press, Chicago, IL.

- Stevens, Q., (2018), «Temporary Uses of Urban Spaces: How Are They Understood as ‘Creative’?» Archnet-IJAR 12(3): 90–107.
- Tsavdaroglou, Ch., (2018). «The Newcomers’ Right to the Common Space: The case of Athens during the refugee crisis», ACME International Journal of Critical Geographies, Urban Planning, Volume 5, Issue 3, Pages 163–176
- UN-Habitat, (2016), «Final Evaluation of the UN-Habitat Jordan Affordable Housing Programme», Final Evaluation Report, Institute for International Urban Development, Cambridge
- UNHCR, (2006), «Master Glossary of Terms», Rev. 1, Status Determination And Protection Information Section, Geneva, Switzerland
- UNHCR, (2007), «Handbook for Emergencies», Third Edition, Geneva.
- UNHCR, (2009). «Policy on Refugee Protection and Solutions in Urban Areas». Policy Development and Evaluation Service, Geneva, Switzerland
- UNHCR, (2014). «Policy on Alternatives to Camps». UNHCR/HCP/2014/9
- UNHCR, (2018), «Site Profiles» at Greece Site Management Support
- UNHCR, (2019). «Global Trends, Forced Displacement in 2018». Field Information and Coordination Support Section, Geneva, Switzerland
- UNHCR, (2020). «Global Trends, Forced Displacement in 2019». Statistics and Demographics Section, UNHCR Global Data Service, Copenhagen, Denmark.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (1998). «Recommendations on Statistics of International Migration». Statistical Papers, Series M, No. 58, Rev. 1, p. 19.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), (2019b). «World Urbanization Prospects 2018: Highlights» (ST/ESA/SER.A/421)
- United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), (2016), «The Geneva UN Charter on Sustainable Housing», E/ECE/1478/Rev.1 Geneva, Switzerland
- United Nations General Assembly, (2015). «New York Declaration for Refugees and Migrants», A/RES/71/1.

- United Nations Habitat III, (UN-Habitat III), (2015), «15 Urban Resilience», Issue Paper, Version 2.0, New York
- United Nations, (2009). «The Right to Adequate Housing». Jointly with UN-Habitat, No. 21, Rev. 1.
- Vale, L., (2014). «The politics of resilient cities: whose resilience and whose city? », *Building Research & Information*, 42:2, 191-201
- Visvizi, A., Mazzucelli, C., Lytras, M., (2017) «Irregular migratory flows: Towards an ICT' enabled integrated framework for resilient urban systems», *Journal of Science and Technology Policy Management*, Vol. 8, No 2, 227–242.
- Wirth, L., (1938). «Urbanism As A Way of Life », *American Journal of Sociology* Vol. 44, No. 1, pp. 1-24
- Wolff, J. S., (2018a) «Land use planning innovations in the midst of a 'Migration Crisis': developing a spatial definition of refugee integration» Thesis: M.C.P., Massachusetts Institute of Technology, Department of Urban Studies and Planning.
- Wolff, J. S., (2020), «Urban Planning for Refugee Housing: Responding to Urgent Needs», *Forced Migration Review* (63): 11–13.
- National Vacant Properties Campaign, (2005). «Vacant Properties, The True Costs to Communities», Washington, DC

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Lefebvre, H., (1968). «Δικαίωμα στην Πόλη, Χώρος και Πολιτική», Ελληνική Μετάφραση 2006, Εκδόσεις Κουκκίδα. Νέα Σμύρνη.
- Refill Urbact III, (2016). «Η επαναχρησιμοποίηση των κενών χώρων σαν κινητήριο δύναμη για την καινοτομία σε τοπικό επίπεδο». Βασική Μελέτη
- UNHCR, (2005). «Εισαγωγή στη Διεθνή Προστασία, Προστατεύοντας τους Πρόσφυγες Εντολής της Ύπατης Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες». Εγχειρίδιο Αυτοδιδασκαλίας, 1^η έκδοση, Τμήμα Διεθνούς Προστασίας του ΟΗΕ.
- UNHCR, (2017b) «Πρόγραμμα Στέγασης Αιτούντων Άσυλο». Ενημερωτικός Οδηγός για τις Τοπικές Αρχές, Αθήνα

- United Nations Habitat III (UN-Habitat III), (2017). «Habitat III - Νέα Αστική Αντζέντα», Διακήρυξη Κίτο για Βιώσιμες Πόλεις και Οικισμούς για Όλους, Εκδόσεις ΟΗΕ, Quito
- Αραβαντινός, Α., (2007). «Πολεοδομικός Σχεδιασμός, Για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου», Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα
- Αράπογλου, Β. και Σιατίτσα, Δ., (2019), Κεφαλαίο 6 «Πολιτικές Αξιοποίησης Κενών Κτιρίων και Κατοικιών για την Κάλυψη Στεγαστικών Αναγκών», Συλλογικό Βιβλίο, Κατοικία και Κοινωνία Προβλήματα, Πολιτικές και Κινήματα, Εκδόσεις Διώνικος, Αθήνα
- Διεθνής Επιτροπή Νομικών, (2014). «Μετανάστευση Και Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Επαγγελματικό Εγχειρίδιο». Ανανεωμένη Έκδοση, Νο 6, Geneva, Switzerland.
- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, (2009). «Γλωσσάριο Για Την Μετανάστευση». Διεθνής Μεταναστευτική Νομοθεσία. Νο 20: International Organization for Migration, 2075-2666.
- Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2002). «Θέσπιση Ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών και των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους». Επίσημη Εφημερίδα αριθ. 051 Ε της 26/02/2002, σ. 0325 – 0334.
- Ηνωμένα Έθνη, (1948). «Οικουμενική Διακήρυξη Για Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα».
- Ηνωμένα Έθνη, (1951). «Σύμβαση της 28.4.1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων». Γενεύη.
- Ηνωμένα Έθνη, (1966). «Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα». Νέα Υόρκη.
- Ηνωμένα Έθνη, (1967). «Πρωτόκολλο της 31.1.1967 για το Καθεστώς των Προσφύγων», Νέα Υόρκη.
- Καραχάλης Ν., (2020), «Διαχείριση αστικών κοινών, η προσωρινή χρήση κενών κτηρίων και καταστημάτων και τα πλεονεκτήματα του slow planning», Εισήγηση στην Επιστημονική Ημερίδα για θέματα Πολεοδομικών Πολιτικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Καρκάνης, Δ., (2018a). «Η κατανομή του πληθυσμού στο χώρο, η ελληνική και διεθνής πραγματικότητα». Διάλεξη Μαθήματος, Χωρική Προσέγγιση της Κινητικότητας του Πληθυσμού, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

- Καρκάνης, Δ., (2018b). «Θεωρητικές προσεγγίσεις της γεωγραφικής κινητικότητας (I)». Διάλεξη Μαθήματος, Χωρική προσέγγιση της κινητικότητας του πληθυσμού, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Κουραχάνης, Ν., (2015). «Η Κοινωνική Πολιτική για τους Αστέγους στην Ελλάδα. Ποιοτική και Κριτική Ανάλυση ενός Ακραίου Κοινωνικού Αποκλεισμού». Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Κουραχάνης, Ν., (2019). «Πολιτικές Στέγασης Προσφύγων» Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα.
- Κουτσουνικολή, Ε. και Παλαπάνης Ε., Σ., (2017). «Προσφυγική Εγκατάσταση, από το “προσωρινό” στο “μόνιμο”». Διάλεξη Εξαμήνου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Κτιστάκης, Γ., (2018). «Η Προστασία των Μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη» Εγχειρίδιο για Νομικούς, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης.
- Λεοντίδου, Λ., (2005). «Αγεωγράφητος Χώρα: Ελληνικά Είδωλα στις Επιστημολογικές Διαδρομές της Ευρωπαϊκής Γεωγραφίας». Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μαργαρίτης, Γ., Αζέλης, Α., Ανδριώτης, Ν., Αετοράκης, Θ. και Φωτιάδης, Κ., (2010) «Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας», Γ Λυκείου Ανθρωπιστικών Σπουδών, Βιβλίο Μαθητή, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων Διόφαντος.
- Πολυχρονόπουλος Δ., (2006), «Το κενό ως τόπος», Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τεύχος 55 – Περίοδος Β’, σελ. 56-58
- Σιατίτσα Δ., (2014). «Αιτήματα για το δικαίωμα στην κατοικία στις πόλεις της Νότιας Ευρώπης και ο ρόλος των κοινωνικών κινημάτων». Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αθήνα
- Σουλιώτης, Β., (2014), «Πολιτικές για τα εγκαταλελειμμένα: η Διεθνής Εμπειρία», Διπλωματική Εργασία, Μεταπτυχιακών Σπουδών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
- Συμβούλιο της Ευρώπης, (2014). «Εγχειρίδιο Σχετικά με την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία σε Θέματα Ασύλου, Συνόρων και Μετανάστευσης». Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Λουξεμβούργο.
- Χάρτα των Αθηνών (1933). 4ο CIAM, Αθήνα

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

BBC News, (2018). «The worst refugee camp on earth», Report, Moria Refugee Camp, Lesvos, Ανακτήθηκε από: <https://www.youtube.com/watch?v=8v-OHi3iGQI>

BBC News, (2018b). «Western Sahara profile», Ανακτήθηκε από: <https://www.bbc.com/news/world-africa-14115273>

Donadio, R., (2019). «Welcome to Europe. Now Go Home», The Atlantic. Ανακτήθηκε από: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/11/greeces-moria-refugee-camp-a-european-failure/601132/>

ESTIA UNHCR, (2020). «ESTIA II Accommodation Capacity Weekly Update». Ανακτήθηκε από: http://estia.unhcr.gr/el/home_page/

European Commission (2016b). «EU–Turkey statement: questions and answers», Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/MEMO_16_963

European Commission, (2015). «Meeting on the Western Balkans Migration Route: Leaders Agree on 17-point Plan of Action». Brussels, Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5904

Eurostat (2020), « Overcrowding rate among the population aged 20-64 years, by citizenship, EU-27, 2010-2018», Migrant integration statistics – housing, Ανακτήθηκε από: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migrant_integration_statistics_-_housing

International Organization for Migration, (2010). «Statement of the Global Migration Group on the Human Rights of Migrants in Irregular Situation», Δήλωση της Ομάδας Διεθνούς Μετανάστευσης. Ανακτήθηκε από: <https://www.iom.int/news/statement-global-migration-group-human-rights-migrants-irregular-situation>

Karlsruhe Institute of Technology, (2015). «Urban voids—recoding functionless areas in a city», PhysOrg, Ανακτήθηκε από: <https://phys.org/news/2015-11-urban-voidsrecoding-functionless-areas-city.html>

- Kleinschmidt, K., (2015), «Refugee camps are the "cities of tomorrow» Ανακτήθηκε από: <https://www.dezeen.com/2015/11/23/refugee-camps-cities-of-tomorrow-killian-kleinschmidt-interview-humanitarian-aid-expert/>
- Le Mitouard, E., (2019). «Paris rend officiel « l'occupation temporaire » de sites vides». Le Parisien, Ανακτήθηκε από: <https://www.leparisien.fr/paris-75/paris-rend-officiel-l-occupation-temporaire-de-sites-vides-26-08-2019-8139765.php>
- Le Parisien, (2018). «Les Grands Voisins : une utopie qui dure en plein Paris». Ανακτήθηκε από: <https://www.leparisien.fr/environnement/initiatives-environnement/les-grands-voisins-une-utopie-qui-dure-en-plein-paris-29-05-2018-7741794.php>
- Mudu, P., Chattopadhyay, S., (2016), «Migration, Squatting and Radical Autonomy». Routledge, Ανακτήθηκε από: <http://wijzinhier.org/tijdslijn/squatting-and-the-undocumented-migrants-struggle-in-the-netherlands/>
- Noble, O., (2020). «Moria Inferno: Thousands Of Greek Refugees Move To New Lesbos Camp», Ανακτήθηκε από: https://noblereporters.com/2020/09/17/moria-inferno-thousands-of-greek-refugees-move-to-new-lesbos-camp/?fbclid=IwAR0LNCUJByy8m-xdldMIYYMYMfyYTS5KY7O78Fov_DVy4S_n9iCx1hdkyS8
- Provost, C., and Lai, S., (2016). «Occupy Turin: refugees find a home in Italy's abandoned Olympic Village», The Guardian, Ανακτήθηκε από: <https://www.theguardian.com/cities/2016/mar/02/turin-refugees-italy-abandoned-olympic-village>
- UNHCR, (2015). «Handbook for Emergencies», 4th edition. Ανακτήθηκε από: <https://emergency.unhcr.org/about>
- UNHCR, (2015b). «Over one million sea arrivals reach Europe in 2015» By Hereward Holland, Ανακτήθηκε από: <https://www.unhcr.org/news/latest/2015/12/5683d0b56/million-sea-arrivals-reach-europe-2015.html>
- UNHCR, (2016). «Πρόσφυγας ή Μετανάστης; Η επιλογή των λέξεων έχει σημασία». Representation in Cyprus, Ανακτήθηκε από: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_GR.pdf

UNHCR, (2017). «Σύμβαση της Γενεύης του 1951: Ερωτήσεις και Απαντήσεις». Ανακτήθηκε από: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/05/Geneva1951faq.pdf>

UNHCR, (n.d.), «Mediterranean Situation», Ανακτήθηκε από: <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

United Nation Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), (2019). «International migrant stock 2019», Data, Ανακτήθηκε από: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>

United Nations, (n. d.). «Global Issues: Migration». Ανακτήθηκε από: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/migration/>

Wahba, S., (2019), «Smarter cities for an inclusive, resilient future», Worldbank Blog, Ανακτήθηκε από: <https://blogs.worldbank.org/sustainablecities/smarter-cities-inclusive-resilient-future>

Wij Zijn Hier, (2019). «Nieuws: 2019» Ανακτήθηκε από: <http://wijzijnhier.org/2019/>

Wolff, J. S., (2018b) «Hamburg, Germany A Preliminary Case Study of Refugees in Towns» Ανακτήθηκε από: <https://www.refugeesintowns.org/hamburg>

Γεωργιοπούλου, Γ., (2016) «Έξι ερωτήματα για τα hotspots που χρειάζονται διευκρίνιση», Ανακτήθηκε από: www.kathimerini.gr/850379/article/epikairothta/ellada/e3i-erwthmata-gia-ta-hotspots-poy-xreiazontai-dieykrinish

ΕΔΔΑ (2011). «Δήλωση του Προέδρου του ΕΔΔΑ αναφορικά με τις αιτήσεις προσωρινών μέτρων (άρθρο 39 του Κανονισμού του Δικαστηρίου)», Ανακτήθηκε από: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/gre&c=>

Ηνωμένα Έθνη, (2015). «Ατζέντα 2030», Ανακτήθηκε από: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

- Καραμήτρου, Μ., (2020). «Φρούριο» ο καταυλισμός του Καρά Τεπέ με ισχυρή αστυνομική παρουσία». Ανακτήθηκε από: <https://www.cnn.gr/ellada/story/234702/apokleistiko-froyrio-o-kataylismos-toy-kara-tepe-me-isxyri-astynomiki-paroysia>
- Λυμπεράτος, Μ.,(2016), «Η Ευρώπη: μια ήπειρος της προσφυγιάς», Ανακτήθηκε από: <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/i-eyropi-mia-ipeiros-tis-prosfygias>
- Προ.Κε.Κα. ΑΕΜΥ, (n.d.) «Ανάπτυξη των παρεχόμενων υπηρεσιών στα Προαναχωρησιακά Κέντρα Κράτησης Αλλοδαπών» Ανακτήθηκε από: <http://www.aemy.gr/el/prokeka/>
- Σουλιώτης, Γ., (2020). «Αντίδραση στα μέτρα η φωτιά στη Μόρια», Η Καθημερινή, Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/society/561072706/antidراسi-sta-metra-i-fotia-sti-moria/>
- Τριανταφυλλίδης, Μ., (2009), «Λεξικό της Κοινής Ελληνικής», διαθέσιμο: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/
- Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, (2019). «Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη», Ανακτήθηκε από: <http://www.opengov.gr/immigration/?p=801>
- Φακαλής, Τ., (2020). «Δήμαρχος Μυτιλήνης στο ethnos.gr: Μετεγκατάσταση προσφύγων άμεσα, θα γεμίσει कोरोνοϊό το νησί», Έθνος, Ανακτήθηκε από: https://www.ethnos.gr/ellada/122936_dimarhos-mytilinis-sto-ethnosgr-metegkatastasi-prosfygon-amesa-tha-gemisei-koronoio

ΤΜΧΠΠΑ
Βόλος, 2020

